

(foto Janez Juvan)

praznina praznika

Čuden teden je prvi teden meseca marca. Čudni so dnevi, ki se pretakajo drug iz drugega, drug za drugim, dokler se naposled ne prečijo v številko osem. Dan žensk je to, kot vsi natanko vemo, mednarodni praznik žensk. Dokaj star in uveljavljen praznik. In vendar: bolj ko je star, bolj je sporen. Bolj ko se mu kopičijo leta, bolj se okrog njega kopičijo tudi paradoksi.

Prvi paradoksi se začnejo oglašati že med samimi pripravami. Bolj ko se dogovarjamo, kaj vse bomo storili za 8. marec, ki je kajpada dan žensk – se pravi dan, ki je izmed vseh izločen kot »dan za ženske«, »dan od žensk«, »ženski dan« – bolj zatrujemo, da ga ne kaže »žensko obarvati«. Besede in stavki si sledijo z malone utrujajočo monotonostjo:

»Ženske so bile zmeraj neločljivi del slovenskega revolucionarnega boja.«

»Ne gre umetno ustvarjati 'moških' in 'ženskih' vprašanj oziroma jih deliti na probleme delavk in delavcev. Veliko vprašanj je skupnih in zadevajo vse delavce v združenem delu ter druge zaposlene in jih je le del tesneje povezan s položajem delavk. Tudi pri slednjih ne gre za specifična ženska vprašanja, ampak so to družbena vprašanja.«

»Razprava je pokazala, da problematike niso odrinjali kot posebna ženska vprašanja ali kot vprašanja, o katerih naj razglabljajo in jih rešujejo le ženske.«

»Udeleženci in udeleženke javne razprave niso nikjer izražali potrebe po kakršnekoli posebnem 'ženskem' telesu v sindikalni organiziranosti, ampak so, nasprotno, poudarjali, da je problematika delavk v združenem delu problem vseh zaposlenih delavcev.«

Čitati bi se lahko vrstili naprej, a za nadaljevanje verjetno ni pravega razloga. Prvič zato, ker smo se jih v minulem tednu dovolj naposlusali, in drugič zato, ker nas o njihovi resničnosti prepričuje vse življenje okrog nas. Polovica nas je enega in polovica dru-

gega spola. Drug ob drugem in drug z drugim oblikujemo ta svet, z delom rok in z delom glav. Vsi dnevi so v enaki meri last nas vseh, vsi datumi v koledarju nam pripadajo v enaki meri. Razen 8. marca, ki je »last« enega samega spola.

Tu se misli zavrtijo v krogu, ki se hitro izkaže za začaran krog. Zakaj gre za dan žena, ki pa vendarle ni dan žena, gre za praznik, ki pa kljub vsemu ni praznik, gre za probleme žensk, ki pa niso samo problemi žensk. In potem gre še za dan žensk, ki so zvečne matere, a to vendar ni materski dan. Gre za dan, ki ga je treba praznovati, vendar delovno. Gre za dan, ko polovica ljudi čestita drugi polovici ljudi za nekaj, pri čemer druga polovica nima ne zaslug, pa tudi krivde ne. Gre za dan, ko kupujemo darila, ker ne vemo dobro, kaj bi sicer storili. Gre za dan, ko si nazdravimo, ker si radi nazdravljamo in nam pride prav vsak izgovor in ker, po drugi strani, domnevamo, da bi bilo morda le kaj narobe, če si ne bi nazdravili.

Gre, skratka, za praznino praznika, ki se jo trudimo napolniti, pa se nam zmeraj znova ponesreči. Ponesrečene stvari pa puščajo slab okus v ustih. Ponesrečena praznovanja toliko bolj.

So za to na voljo dokazi ali argumenti? Vse polno jih je te osmarmarčevske dni. Največ iz ust tistih, ki jim je praznik namenjen.

Igralka: »Pravzaprav nimam rada skrajnosti in ne skrajnežev obeh spolov, ki bi vsekakor hoteli razdeliti svet na moški in ženski. Če bi se morala bojevati v tako sprtem svetu na tej ali oni strani, bi stopila v stranko kaktusov. Pri kaktusih se vsaj ne vprašaš, ali je trn, ki te je zbedel, moškega ali ženskega spola. Sicer pa se mi zdi 8. marec zelo čuden praznik: Kakor da bi enkrat na leto spustili psa z verige, da bi potem med letom manj lajal...«

Vrtnarica: »Po pravici moram povedati, da praznovanje skorajda ne poznam, pa tudi s cvetjem, s katerim na ta dan na široko zasipavajo ženske, imam opravka le na svojem delovnem mestu. Podarjen nagelj in nesmiselno voščilo pač ničesar ne spreminita. Zakaj naj bi mi kdo voščil za 8.

marec? Nimam nikakršnih zaslug zanj. Drugače je, če mi kdo čestita in me pohvali za dobro opravljeno delo...«

Arhitektka: »Pri nas so nam za praznik namenili isto kot lani: pol klobase, bolj ali manj uvel nagelj in prosti dan. Po klobaso ne bom šla, po nagelj tudi ne, kar se pa prostega dneva tiče, bom naredila tako kot lani – delala bom, se pravi štrajkala z delom. Vem, gledali me bodo, kot da nisem pri pravi, ampak kako naj človek drugače protestira, drugače izrazi ogorčenje nad tem cirkusom, kot da iz protesta ne prekine delu?«

Scenografka: »Zame je to najbolj poniževalen dan v letu.«

Tudi seznam teh citatov – tako kot onih o neločljivosti problemov na ženske in moške – bi bilo mogoče nadaljevati, a tudi tokrat za nadaljevanje verjetno ni hude nuje. V teh prazničnih dneh nam takšne in podobne izjave še glasno odzvanjajo v ušesih. Odzvanjajo toliko bolj v praznini, ki jo je praznik pustil za seboj v cvetličarnah in na tistih policah trgovin, kjer se je prej kopičila roba, ženskemu spolu primerna: nakit in rjuhe, lonci in vaze, robci in prtji, priručniki o kvačkanju in umetnosti ljubezni, dišeče vodice in nočne kreme...

Da se podobno dogaja ob vseh praznikih, da so se vsi slovesni dnevi spremenili v prekupevalske dni in v pivske dni? Ze mogoče. Razloček pa je vendarle velik. Če so se izrodili vsi prazniki, smo pri zaslugah in krivdah udeleženi vsi, ne glede na spol ali stan. Skupni imenovalec je dobesedno skupen, vsi smo v enaki meri nad črto in pod črto tega praznovanja-kupčijskega računa.

Pri 8. marcu pa ni tega skupnega imenovalca. In tudi ni tistega manjšega ali najmanjšega skupnega imenovalca, ki zaznamuje osebne ali družinske praznike, obletnice ustanov, tovarn, organizacij, društev. Pri 8. marcu je edini skupni imenovalec ali ženskost ali polovica človeštva. In to je hkrati preveč in premalo.

V paradoksalni situaciji, ki nastaja med poloma preveč in premalo, pa se seveda lahko rojevajo le novi paradoksi. Skupni imenovalec spola je verjetno lahko dovolj zavezujoč le tedaj, kadar nastopa proti komu ali čemu – v tem primeru seveda proti moškemu spolu. Te težnje, ki glasno odmevajo po feminističnih gibanjih večine zahodnega sveta, pri nas ne najdemo nobenega odmeva. Preživite so v dobesednem pomenu besede, ker vsak dan pre-življamo in do-življamo drugačno resnico sveta. Ta svet in njegovo resnico ustvarjamo pol na pol – (s)pol na (s)pol? – in ne pol proti pol – ali (s)pol proti (s)pol. Skupni imenovalec spola kratko malo ni več zavezujoč, ker imamo iste cilje in ker do teh ciljev stopamo po istih poteh.

Kako iste so te poti in cilji, pa se z vso ostrino zavemo prav ob 8. marcu, ki nas nenadoma tako loči, kot nas drugi dnevi v letu nikdar ne ločujejo. Zakaj tedaj nenadoma ženske, ki so polovica ljudi, občutijo svoj delež kot manjšino. Hvaljenje in čestitanje kot pokroviteljstvo. Praznovanje kot poniževanje. Največji paradoks 8. marca, praznika žena, je prav v tem, da pomeni izjemen dan v boju za žensko enakopravnost, da pa se ženske prav na ta dan počutijo najmanj enakopravne. In tudi najmanj enakovredne. In najmanj enake med enakimi.

Ženske in moški, ki svoja teoretična razmišljanja posvečajo vprašanjem o osvoboditvi ali emancipaciji žensk, postavljajo kot ključni problem vprašanje identitete. Identiteta ženske, zatrjujejo, je bila skozi vso zgodovino predmet sistematične destrukcije. Svetovni proces osvoboditve človeka, tako nadaljujejo, je neuresničljiv, če se v boj za nove odnose v družbi, v samo središče osvobodilnih težnj vključi tudi ženska kot zrela, samozavestna in avtonomna osebnost, kot osebnost z bogato človeško identiteto. Večina psiholoških teorij osebnosti pa poudarja, da je osnovno merilo dosežene identitete in zrelosti neodvisnost; zrela osebnost se ne identificira popolnoma ne z drugimi osebnostmi, ne s skupinami, ne z institucijami in tudi s spolom ne. Zrela osebnost je sama svoja, ima avtonomne meje lastne suverenosti. Kar je, je na podlagi lastnega življenja in dela.

Nihče med nami si verjetno ne dela utvar, da smo v razvoju naše družbe prišli tako daleč, da bi lahko govorili o popolni osvoboditvi človeka, pa naj bo enega ali drugega spola. Gotovo gre za izjemno zapleten in dolgotrajen proces, ki se ga ne da ne urediti ne pospešiti z dekretom ali besedami. Da pa smo pri osvobajanju ženske iz spon, ki onemogočajo dozorevanje v samosvojo osebnost, daleč prišli, nam po svoje dokazuje prav 8. marec. Natančneje rečeno: rastoči odpor ali vsaj zadržega ob tem prazniku.

Zakaj samo ženske, ki so zrele in avtonomne osebnosti z dovolj izoblikovano lastno identiteto, lahko skupni imenovalec ženskosti občutijo kot neustrezen in preživet. In to ilustrirajo z besedami: »Drugače je, če mi kdo čestita za dobro opravljeno delo.« In: »Pa kaj se to pravi, da mi izražajo pohvalo za delo s tem, da mi rečejo, da mi en dan ni treba delati!« In: »Zakaj se sindikatu zdi, da mi lahko pokroviteljsko izroči darilo, ko pa je denar zanj tudi moj denar.« In nazadnje: »Nič ni bolj poniževalnega za ženske kot dan žensk.«

Veliko je stvari, ki jih o sebi ne vemo, pa naj bo ta »sebi« ženskega ali moškega spola. Nobenih natančnih podatkov ne, kaj meni javno mnenje (na reprezentativnem vzorcu populacije zbrano in obdelano) o praznovanju praznikov. Tudi o mednarodnem dnevu ali prazniku žensk. Marsikaj pa o njem vendarle lahko sklepamo na podlagi tistega, kar se kot javno mnenje oblikuje skozi vsakdanje pogovore, skozi izrečena in zapisana mnenja, skozi dnevne rede najrličnejših družbenopolitičnih forumov, skozi sklepe, ki potem pridejo v javnost. Sklepi, ki že nekaj let nazaj pred 8. marcem opozarjajo na »izrojenost« in »neustreznost« tega praznika, pa so nedvomno zgovorni. Govorijo o neustreznem zapolnjenem prazniku in s tem, verjetno, tudi o praznini praznika.

Čuden je ta teden, prvi teden marca. Eno celo leto nas loči od naslednjega in to je morda dovolj dolgo, da pretehtamo, kaj in kako je z njim. Prepoln paradoksov je, skoraj tako, kot je poln šopkov rož. Eden med njimi je tudi ta, da nam s svojo praznino en dan v letu pomaga doumeti, kako zelo polni so že drugi, skupni dnevi leta.

Alenka Puhar

Petar Kostić
Združeno delo ne more prenesti večjih davčnih obremenitev 27

Božo Mašanović
Do združene Evrope je še daleč

Božidar Pahor
Referendum na Škotskem in v Walesu 28

Stane Ivanc
Pred kongresom KP Francije

Janko Lorenci
Alžirija, dežela v presnavljanju 29

Janez Pečar
Prodajalci in »tatovi« med seboj

Bogdan Pogačnik
Alain Peyrefitte govori za Delo 30

Rapa Šuklje
Festival brez optimizma 31

Dragica Bošnjak
Mati in otrok hkrati v službo ter vrtec

Jug Grizelj
Beograjskih štirinajst dni 32

Vesna Marinčič
Zdrav duh v trdih kosteh

Alenka Leskovic
Slalom med paragradi

Jože Dekleva
Rudi Finžgar 33

Ivan Gams
Je svetovno podnebje izgubilo svoj ritem?

Bojan Kavčič
Hokejski obeti 34

L. Schwartzberg – P. Viansson-Ponté
Rak ali kako spremeniti smrt? 35

M. Georges, E. Fallot, V. Luksic
Zimski turizem v petih deželah
Josef Joffe
Sproščeno po pršiču 36

Aktualen intervju

Združeno delo ne more prenesti večjih davčnih obremenitev

Petar Kostić: Zato bomo od letos postopoma odpravljali deficitarno financiranje federacije – Noben sistem plačil ne premosti slabega finančnega gospodarjenja

Kaj vse smo storili, da bi združeno delo v resnici postalo odločilni dejavnik v procesu razširjene reprodukcije, kaj nas pri tem ovira, kako teče gospodarjenje in odločanje o denarju, kakšni so načrti za zmanjšanje porabe emisijskega denarja za proračun, kolikšna je naša inflacija in še nekatere vprašanja so bila osrednja tema pogovora, ki smo ga nedavno imeli z zveznim sekretarjem za finance inž. Petrom Kostićem. V pogovoru so sodelovali novinarji Dela Alenka Mišič, Vesna Bertonec-Popit, Ilja Popit in Franjo Krivec, ki je pogovor tudi pripravil za objavo.

Za letošnje stopnje rasti smo izoblikovali kreditno-denarno politiko, ki naj podpira tako rast, pa tudi, da s posameznimi vrstami kreditov zagotovi izvozno usmerjanje in limitirano naraščanje denarne mase. Denarna politika naj bi torej popolnoma služila tem ciljem, saj smo stvari zastavili tako, da naj bi se denarna masa povečevala do nominalne stopnje rasti družbenega proizvoda, to je 18 odstotkov. Mislimo, da povečanje denarne mase za 18 odstotkov kot osnovni agregat denarne politike, vpliva stabilizacijsko in da v dobru meri podpira osnovne cilje politike.

DELO: Torej je v teh 18 odstotkih zajete še nekaj inflacije, ali pa bi lahko dejali, da se je inflacija v primerjavi z lanskim letom zmanjšala?

KOSTIĆ: Ker smo na začetku leta, bi lahko govorili o politiki in ne o njeni realizaciji. Kar zadeva inflacijo, če jo merimo z najbolj reprezentativnimi kazalci, to je s cenami na drobno v decembru v primerjavi z zadnjim mesecem prejšnjega leta, je naša inflacija lani dosegla 16 odstotkov. Letos pa naj bi bila za približno 20 odstotkov manjša, torej naj bi znašala okoli 12 odstotkov.

DELO: Lanskega novembra ste nam dejali, da ni mogoče skriti izdatkov zveznega proračuna, saj ga gradimo iz zakonov in vseh obveznosti, ki so dane in od katerih nismo niti ene zmanjšali. Torej obstajajo nekakšne podedovane pravice in obveznosti. Gre tudi za obveznost, ki je morda pomembnejša od vseh drugih, to je, da združenemu delu olajšamo gospodarjenje in odločanje o denarju, ki ga ustvarja. Kako ste poskušali to bilansirati?

DELO: Dve leti sta minili, odkar smo sprejeli zakon o združenem delu in zakon o bančnem in kreditnem sistemu. Kaj nam je uspelo v tem času narediti, da bi združeno delo v resnici postalo odločilni dejavnik v procesu razširjene reprodukcije?

KOSTIĆ: Mislim, da smo pri uresničevanju zakona o združenem delu dosegli nekatere uspehe. Med drugim smo »likvidirali« podjetje, ki ni moglo dati prostora za samoupravljanje niti v lastnih merilih, kaj šele, da bi bilo temelj za upravljanje delavcev z vsemi družbenimi zadevami. Ustvarili smo temeljne organizacije združenega dela kot temeljne celice, ne le za samoupravljanje kot proces sprejemanja odločitev, temveč tudi kot celice, v katerih delavec postaja gospodar materialne osnove svojega dela. Smer, vse tisto, kar je za politiko bistveno pri ocenjevanju, je utrla zelo jasno pot v praksi. Toz je dobil tudi svoj žiro račun in razpolaga s svojimi obratnimi sredstvi. Najbrž nas čaka še precej dela in še veliko bojev, predvsem delavce, da postanejo gospodarji sredstev, ki so zdaj knjižena kot sredstva tozda

Odločili smo se za preoblikovanje bančnega sistema in ustvarili institucionalne mehanizme, da bi delavec gospodaril z družbenim kapitalom, ki se je v letih zgodovine skoncentriral v bankah. Iz tozda smo sestavili delegacije, ki naj bi vplivale na politični sistem po vsej vertikali. Moram reči, da smo po eni strani veliko naredili, ko smo ustvarili številne kanale in mehanizme, da bi delavec zagospodaril nad procesom reprodukcije v ožjem in širšem pomenu besede, vendar se pot, ki vodi do obvladovanja teh mehanizmov, še zelo odpira pred delavskim razredom in to zelo dolga.

Stabilizacija, vendar z dinamično rastjo

DELO: Najbrž je 11. kongres ZKJ zastavil ZIS nekatere naloge. Nanašajo se med drugim tudi na kreditno-denarni sistem to je na vpliv, ki ga ima to telo na gibanje denarja in s tem na vlogo ter vpliv združenega dela v kreditno-denarnem sistemu. V resoluciji za to leto je ZIS nakazal nekatera izhodišča; zanja bi lahko dejali, da pomenijo po svoje uresničevanje stališč, sprejetih na 11. kongresu. Koliko se je šlo dlje od tega, kar je v resoluciji zapisano. Človek ima vtis, da v nekaterih operacijskih sklepih, ki jih pripravljata sekretariat za finance, stvari ne tečejo tako naglo, kot smo pričakovali.

KOSTIĆ: Odlok o kreditno-denarni politiki je izsek iz finančne politike. Sprejet je bil kot akt skupščine SFRJ in ZIS, po usklajevanju republik in pokrajin. Ta politika mora biti namenjena politiki stabilizacije in predvideni rasti gospodarstva ter zaščiti izvozne politiki. Kreditno-denarna politika je kot kategorija samo v tolikšni meri dobra ali slaba, kolikor s svojo funkcijo podpira temeljne cilje tekoče razvojne politike za razdobje, na katero se nanaša. Torej ni avtonomna kategorija in tudi nima nobenega lastnega cilja, temveč si zastavlja cilje tekoče in razvojne ekonomske politike v posameznem razdobju, za katero je bila sprejeta.

Vodilna komponenta naše politike je stabilizacija, a stabilizacija z dinamično rastjo. Kot vemo, si po vsem svetu prizadevajo v procesu stabilizacije za nizko stopnjo rasti. Naš položaj pa je specifičen in zato moramo kot osnovno načelo politike upoštevati tiste principe, ki botrujejo takšnim razmeram. Po eni strani se moramo za stabilizacijo odločiti iz več razlogov, po drugi strani pa za dinamično rast, saj smo kljub vsemu država, ki naj bi se nagleje razvijala, saj je, na primer problem zaposlovanja večno pereče vprašanje države.

Ena od takih oblik je tudi proračun, čeprav moramo povedati, da se proračun oblikuje zgolj na temelju družbenega plana in zakona. In če govorim o zakonodaji, ki terja, da se nič ne odtuje brez volje delavca, tudi to, kar delamo prek proračuna, delamo na temelju zakona. Republike in pokrajini so na predlog skupščine izglasovale zakon o financiranju federacije. Večji del proračuna je konstituiran enkrat za pet let in nanj ne vplivajo letne spremembe. Najbrž moramo še marsikaj narediti v zvezi s tem in celotno proračunsko porabo podrediti funkciji dohodka, kar pomeni, da mora biti tudi ta poraba fleksibilna kategorija in da morajo imeti organizacije združenega dela isto usodo.

DELO: Reklamo smo, da mora proračun bolj temeljiti na davkih, se pravi na porabi, ki je realizirana, ne pa da se proračun ustvarja tudi z emisijskimi sredstvi, to se pravi z neko anticipirano porabo, ki je nihče ne more dobro nadzorovati. Zakaj se tu ne usmerimo bolj v kotizacijo, v delež republik, manj pa v emisijo?

KOSTIĆ: Resnici na ljubo, v mnogih državah je financiranje državnega proračuna deficitarno. Financiranje proračuna neke države je zelo zapleteno vprašanje tudi za bogate države. So države, ki imajo deficitarno financiranje proračuna in ga pokrivajo z realnim denarjem, nekatere pa tudi z emisijo. Mi ga pokrivamo z emisijo. Poprej smo ga pokrivali z realnim denarjem

Petar Kostić: Kreditno-denarna politika je kot kategorija samo v tolikšni meri dobra ali slaba, kolikor s svojo funkcijo podpira temeljne cilje tekoče razvojne politike.

bank, z obveznicami, vendar smo spravili s tem banke v takšen položaj, da jim tega nismo vrnili v dogovorjenem roku. Zakaj nismo ubrali drugih poti, kot so davki, carina in kotizacija republik in pokrajin? Mislim, da te poti nismo mogli ubrati zato, ker združeno delo ne more prenesti večjih davčnih obremenitev, kot tudi ne morejo republike in pokrajine prenesti večje kotizacije. Odločili se nismo za dobro, marveč za realno politiko, ta pa je sestavil v prvem polletju 1979 načrt postopnega odpravljanja deficitarnega financiranja federacije za štiri do pet let. Ta proces smo zdaj začeli z eno desetino deficita in mislim, da bomo načrt napravili do konca prvega polletja in ga uspešno realizirali, če ne računamo kakih motenj. Oblika deficitarnega financiranja je za zdaj samo emisija. Zato želimo s petletnim planom postopno zmanjšati delež emisije v proračunu federacije na nič in ohraniti samo pravico, ki nam jo daje ustava, to pa je, da ob večjih motnjah samo izjemoma posežemo z emisijo za proračun federacije. Za to smo se trdno odločili.

Ni slab gospodar, ki odjeda od svoje prihodnosti

DELO: Obstaja dokaj dognan predlog, s katerim smo se že srečali v praksi, a nam ga ni uspelo izvesti, da bi povečali obseg denarne mase v obtoku z obveznicami in drugimi plačilnimi sredstvi, ne pa z denarjem in s krediti. S tem bi združeno delo razbremenili prevelikih kreditnih bremen z vsemi negativnimi posledicami takega stanja za dohodek. Kakšna je možnost, da bi gospodarjenje z denarjem skušali pospešiti bolj z nedarnimi sredstvi?

KOSTIĆ: Zdi se mi, da čisto mislijo, da je gospodarstvo mogoče razbremeniti z različnimi oblikami medsebojnih plačil. Gotovo je, da oblike medsebojnih plačil uporabnikov družbenih sredstev prispevajo k hitrejšemu kroženju kapitala in s tem tudi zmanjševanje zadolženosti gospodarstva. O tem imam zelo pozitivno mnenje in mislim, da je treba nadaljevati razvijanje takih oblik plačevanja z obveznicami, s čeki in z vsem drugim, vendar ne bi mogel tega postaviti na prvo mesto. Mislim, da so v kakovosti gospodarjenja osnovna vprašanja, ki so zvezana tudi s stopnjo zadolženosti gospodarstva. Optimalnost zmogljivosti našega gospodarstva je nizka. To ni pripisati samo velikosti podjetij in serij, saj v nobeni državi ni ravno mnogo velikih podjetij, ki so v okviru svojih meja optimalna. To je predvsem rezultat nizke stopnje delitve dela v državi, kakor tudi deleža v mednarodni delitvi dela. V dobru meri imamo torej opraviti z avtarkijo v proizvodnih ciklih in programih, kar povzroča,

da delavec z individualno produktivnostjo dela ne more kompenzirati višine nastajajočih stroškov. To se pravi, da je kvaliteta gospodarjenja osnovni dejavnik, izraz številnih komponent, ki so tu vključene. Tudi ti glavni problem, zakaj se ustvarja nizek dohodek. Kot ena izmed komponent kakovosti gospodarjenja nastopa pri nas ogromno angažiranje obratnih sredstev za surovine, proizvodnijski material, nedokoncane proizvodnje in končne izdelke. V naših tovarnah je naloženo ogromno materiala in blaga. S čim naj bo to pokrito, če ne s krediti? Racionalno poslovanje, gospodarnije izkoriščanje materiala, pospeševanje proizvodnih ciklov itd. je torej edini način, kako zmanjšati zadolženost. Načini plačevanja ne morejo rešiti problema tozdogov. Ne govorim o Jugoslaviji, temveč o tistih tozdihih, v katerih je seštev surovin, nedokoncane proizvodnje in končnih izdelkov enak letnemu bruto produktu, izraženem v denarju. Noben sistem plačil ne more premostiti problema, ki ga predstavlja takšno poslovanje, slaba kakovost gospodarjenja. Prva kritična točka pri nas je torej – če pustimo ob strani kakovost investicij – neoptimalnost proizvodnje, nizka stopnja delitve dela in kot funkcionalni izraz tega visoki fiksni stroški.

Druga kritična točka je delitev dohodka med tozdom in skupnostjo, tretja točka pa je interna delitev v tozdu. Kadarkoli se sicer govori o tem, se najdejo nekateri, ki ne verjamejo, da lahko delavski razred racionalno razporeja dohodek. Jaz pa vem – dolgo sem delal v gospodarstvu – da delavci ravno izredno logično. Kadar namreč delijo dohodek v breme skladov, v resnici samo reagirajo na položaj v družbi, kjer silovito naraščajo cene in ogrožajo eksistenco delavcev. Potemtakem tedaj ni slab gospodar, ki odjeda od svoje prihodnosti, marveč reagira na družbeno situacijo.

Omejitve so le epizodna politika

DELO: Koliko resnice je v komentarjih skupščinskih delegatov, da ZIS ne razmišlja dovolj v novem duhu sistemskih zakonov, da še vedno misli, da lahko s svojimi odloki, ki so seve vedno administrativni, ureja poglobljene probleme, ki tajejo tozde? Koliko je tu nepotrepljivosti, določenega neupoštevanja objektivnih razlogov, ki nam zdaj stopajo na pot, kako pravzaprav ZIS misli v okviru svojih obveznosti uresničiti zakonska določila in z drugimi svojimi obveznostmi urejati pereče probleme?

KOSTIĆ: ZIS je skupščini odgovoren za to, da se uresniči dogovorjena politika. Ima svoja pooblastila, ki za uresničevanje politike niso tako velika, v dobru meri so

pooblastila skupščine SFRJ, medtem ko ima ZIS to vlogo, da predlaga, kako urediti probleme. ZIS si prizadeva – da bom korekten, ne da bi hvalil ZIS – svoje odloke sprejemati tako, da bodo vedno olajšali samoupraven proces. To pa pomeni, da imajo polno ekonomsko vsebino in da so zastavljeni v tem smislu, da olajšujejo samoupravni proces v gospodarstvu. To je zelo zapleteno in zahtevno, ne samo zaradi ZIS, ampak tudi zaradi gospodarstva samega in njegove stopnje organiziranosti.

DELO: Ali lahko konkretno povemo, kaj je mogoče storiti na področju financ, ne da bi to imelo epiteton administrativnega, marveč da bo to zdravo reagiranje na probleme in da bo imelo pomen ekonomske prisile za boljše ravnanje organizacij združenega dela in drugih subjektov v naši družbi?

KOSTIĆ: V sekretariatu smo se dogovorili, da pri tem, ko izvajamo politiko, začrtano s petletnim planom in z resolucijo kot delom petletnega plana za letošnje, ne predlagamo ZIS ukrepov, odlokov, uredb, predpisov, zakonov itd., ki ne bodo prej preverjeni po dveh merilih: prvič, ali ta ukrepi, ne glede na to, da ga sprejme državni organ, spodbujajo samoupravni proces ali ga ovira, zaustavlja, in po drugi strani, ali bo imel ekonomsko vsebino v tem smislu, da bo odpiral širši prostor za delo ozd ali pa bo ta prostor zoževal. To je naš preizkus ukrepov, ki jih iz zveznega sekretariata za finance predlagamo ZIS.

Zapletena stvar je zdaj, kaj je to ekonomska vsebina. Dostikrat jo je težko opredeliti, ker razne komponente ekonomske politike niso vedno ubrane in koplementarne. Sprejeli smo, na primer, zakon o obdavčevanju naftnih derivatov. V čem je njegova ekonomska vsebina?

Ko smo obdali mazut v temeljnih organizacijah, kjer je v proizvodni ceni mazut kot pogonsko gorivo pomembna postavka, smo po eni strani povzročili rast stroškov, ki neogibno pelje k inflaciji cen. Po drugi strani pa smo povzročili druge veržne učinke, ko ena organizacija prenaša ta strošek na drugo. Na prvi pogled je to negativna ekonomska vsebina, toda po drugi strani s tem brzdamo uvoz nafte v Jugoslavijo oziroma porabo derivatov. Razlog za to je zelo preprost in tehen, to pa je plačilna bilanca države. Zaradi plačilne bilance države ne moremo vzdržati takega ritma naraščanja porabe naftnih derivatov. Zato menimo, da ima ta zakon kljub nasprotujočim komponentam ekonomske vsebine polno ekonomsko vsebino. Ve se in računamo s tem, da poraba nafte in bencina narašča, toda rešitev je v večjem izvozu. Omejevanje porabe, vse te omejitve so pomožno sredstvo politike in strijnjamo se s tem, da so lahko vedno le epizodna politika.

DELO: Rešitev je torej v povečanju izvoza, ne pa v omejevanju porabe, ki je vezana na uvoz.

KOSTIĆ: Popolnoma soglašam z vami. Aktivna izvozna politika naj ustvarja možnost za večji uvoz, pri čemer dobivajo ti problemi druge razsežnosti in vidike. Dinamična izvozna politika pa je za Jugoslavijo nujna ne samo zaradi tega, ampak tudi zato, ker se širi možnost, da se zavoljo razvoja bolj zadolžimo, kajti brez dodatne akumulacije je dolgo ne bomo mogli razvijati dežele tako, kakor želimo. Dodatne akumulacije v povečanem obsegu pa ni brez dinamične izvozne politike.

Spodbujanje uvoza učinkovito le ob konkurenčnem trgu

DELO: Koliko sekretariat za finance prispeva k temu, da se izvoz povečuje, čeprav to ni izključno v vaši pristojnosti?

KOSTIĆ: Je in ni, saj nekatere komponente so. Recimo predlogi predpisov, ki zagotavljajo celotna sredstva za spodbujanje izvoza. Te oblike sekretariat za finance. Vendar menim, da je spodbujanje izvoza, do neke meje učinkovito, ko pa preseže kritično mejo, postane protiproduktivno, ker omogoča tozdogov, da si laže pridobijo kompenzacijo oziroma dohodek, če zahtevajo več sredstev za spodbujanje, kot če si zagotavljajo dohodek s povečanjem delovne storilnosti in izboljšanjem kakovosti. Ta oblika spodbujanja ima potemtakem svoje meje. Sodin, da je treba najprej okrepi konkurenčno sposobnost gospodarstva na tujem trgu, šele nato pa poskrbeti za različne oblike spodbud, bodisi za posojila bodisi za nepovratna sredstva.

DELO: Kako doseči večjo produktivnost, s čim jo spodbujati?

KOSTIĆ: Po mojem mnenju je večja produktivnost dela ena izmed komponent kakovostnega gospodarjenja. To je izredno zapletena in pomembna kategorija in moje osebno mnenje je, da v tozdihih nismo dovolj uveljavili številnih motivacij, tega namreč, da postane povečanje delovne storilnosti, kakovost gospodarjenja v celoti, edina mogoča alternativa za pridobivanje in povečanje dohodka. So namreč tudi druge možnosti za pridobivanje dohodka.

DELO: V javnosti še nismo slišali definicije zadolženosti v tujini. Kakšna bo letos naša politika, koliko dolgovi so in kako dolgi, da bodo v razumnih mejah in kakšne so zahteve za dodatno akumulacijo?

Zadolženost, da bi odplačali prej najeta posojila

KOSTIĆ: Imamo načrt zadolženosti za petletno obdobje. Problem pa ni obseg zadolženosti, temveč stopnja zadolženosti. To pogostokrat zamenjujemo. Nekdo je lahko recimo dolžan sto milijonov dinarjev, ne da bi bil prezadolžen, lahko pa si sposodi le dva milijona dinarjev na dva meseca in s 30-odstotnimi obrestmi in je že prezadolžen. V javnosti torej preveč poudarjamo obseg zadolženosti kot kategorijo. Menim, da je to izredno poenostavljeno prikazovanje zadolženosti države. Reprezentativni dejavnik, ki je kritično merilo zadolženosti, je stopnja zadolženosti kot razmerje med letnim prilivom in letnimi anuitetami oziroma odplačili posojil. To je kritično merilo za ocenjevanje zadolženosti države. Vprašanje je, kaj je kritično. V tujini veljajo različna merila, tako na primer, da so anuitete, ki ne presežajo 25 odstotkov letnega deviznega priliva. To bi bila neka kritična točka. Naša stopnja zadolženosti znaša okoli 17 odstotkov, zadolženost na konvertibilnem področju pa 20 odstotkov. Drugo vprašanje je najemanje posojil, da bi odplačali prejšnja, manj ugodna posojila. To imenujemo refinanciranje, reprogramiranje, a vsi ti izrazi so neustrezni. V resnici gre za zadolženost, da bi odplačali poprej najeta posojila.

DELO: Se to naši družbi splača?

KOSTIĆ: To počne ves svet. Danes je vespovodno razmerje med ponudbo in povpraševanjem po kapitalu takšno, da ponudba kapitala presega povpraševanje. Za to bi lahko našli različne argumente. Ne te Jugoslavija, vse države, ki se zadolžujejo v tujini, zdaj najemajo nova posojila in predčasno odplačujejo posojila z ugodnejšimi posojili, kar zadeva roke in obresti.

Na tem področju ni težav, kajti Jugoslavija si je pridobila velik ugled, ker pravčasno odplačuje posojila. Po vsem svetu nadomeščajo manj ugodna posojila z ugodnejšimi, kolikor se pač lahko dogovorijo s partnerji, ki so jim posojila odobrili. To olajšuje obstoj tozdogov, hkrati pa zmanjšuje stroške gospodarstva v celoti, po drugi strani pa se niža stopnja zadolženosti države, ker so anuitete dolgoročne in so že zato letni obroki manjši, pa tudi ugodnejša razlika med letnim deviznim prilivom in odlivom. To se dela v skladu s kreditorji.

DELO: To vprašanje zadeva avtocesto skozi Jugoslavijo. Nihče ne razmišlja o tem, da bi vsaka republika, skozi katero bo peljala avtocesta, najela posojilo in ga sama odplačevala, temveč naj bi se Jugoslavija v celoti zadolžila za veliki investicijski projekt. Kaj to pomeni, kakšne so posledice?

KOSTIĆ: Sedanji petletni načrt predvideva gradnjo 454 kilometrov od skupaj okoli 1200 kilometrov avtoceste. Po cenah iz leta 1975 bi za 454 kilometrov potrebovali 14,1 milijarde dinarjev. Čas pa teče, treba je upoštevati inflacijo, pa tudi dejstvo, da proračun ni zajel vseh komponent, tako bomo za teh 454 kilometrov avtoceste končno potrebovali 29 milijard dinarjev. Iz različnih virov – Mednarodne banke za obnovo in razvoj, posojil občanov, rednih dohodkov cestnega gospodarstva, namenjenih za magistralne ceste in avtocesto – smo doslej zagotovili 22 milijard dinarjev. Manjka še 7 milijard dinarjev in zdaj zvezni organi, med njimi tudi sekretariat za finance, predlagajo, naj bi se zadolžili. Marsikaj govori v prid takšnemu posojilu.

Prvič, cena kilometra avtoceste se dandanašnja večja za 20 odstotkov na leto, in vse, česar ne bomo zgradili v petih letih, bo dvakrat dražje. Po drugi strani pa tudi ne vemo, koliko časa bo trajalo takšno razmerje med ponudbo in povpraševanjem po kapitalu na svetovnem trgu in kdaj se bo to razmerje spremenilo.

Referendum na Škotskem in v Walesu

Ni navdušenja za decentralizacijo

Poglavitna značilnost: apatija in nezanimanje

Prva posledica neuspelega referenduma o delni avtonomiji za Škotsko in Wales je bila ta, da je Škotska nacionalistična stranka (SNP) postavila britanskemu premieru Jamesu Callaghanu ultimatum. SNP je zagovarjala, da bo njenih enajst poslancev v spodnjem domu britanskega parlamenta v Westminsteru v Londonu odtegnilo podporo laburistom, če ne bo Callaghan kljub neugodnemu izidu referenduma na Škotskem zrinil skozi parlament zakon o delni avtonomiji za Škotsko in o ustanovitvi pokrajinskega parlamenta za Škotsko.

Toda »mati parlamentov« v Londonu za varovati svojo večstoletno premoč in pristojnosti. Ko je lani sprejela zakon o devoluciji, si je temeljito zavarovala hrbet: referendum, ne glede na to, kakšen bo njegov izid, ne veže rok britanskemu parlamentu. Referendum – drugi v britanski zgodovini; prvi je bil takrat, ko so Britanci glasovali za članstvo v EGS – je bil zgolj »konsultacija« javnega mnenja, ki nikogar ne zavezuje, še najmanj parlament.

Ti volilci pa so skozi stoletja ohranili svojo identiteto, kakor so jo tudi Irci. Zelo so občutljivi in brž reagirajo, če jih kdo zamenja z Angleži. V začetku 17. stoletja po smrti kraljice Elizabete I. so »preskrbeli« Angležem kralja v osebi Jakoba prvega in streljivo med škotskim in angleškim parlamentom. V zgodovinskih knjigah piše združitev, toda za marsikaterega Škota je bila ta združitev v resnici podreitev. Škoti trdijo, da Britanci niso jemali tega koraka kot združitev, temveč kot razširitev meja Anglije na sever.

47 odstotkov proti

V Walesu, za katerega je bil sprejet poseben zakon o devoluciji, ki določa zgolj posvetovalno skupščino brez kakršnih koli zakonodajnih ali fiskalnih pristojnosti, je na referendumu glasovalo 47 odstotkov volilcev proti zakonu, samo 12 odstotkov jih je bilo za, 41 odstotkov volilcev pa ni šlo na volišča. Toda za Wales so vsi vedeli, da bo glasoval proti. Sporna je bila Škotska – in je še vedno.

James Watt je bil Škot

Škoti so upravičeno ponosni na svojo politično in kulturno zgodovino. V 17. in 18. stoletju je bil Edinburgh, »severne Ateene«, pomemben evropski kulturni center. Filozof David Hume je bil Škot. Škoti so bili največji pesnik Škotske Robert Burns, pisatelj Walter Scott in Robert Louis Stevenson in učenci in izumitelji, kot so izumitelj parnega stroja James Watt, telefona Alexander Graham Bell in penicilina Alexander Fleming. Škotski genij je veliko prispeval k vzponu Britanije med industrijsko revolucijo, h graditvi imperija in k finančni moči dežele.

Po mnenju številnih Škotov je London najbolj mačehovski (ali »očimski«) do Škotske na področju šolstva, gradnje stanovanj, zdravstvene službe in zaposlovanja. Prav na tistih področjih, na katerih bi nova škotska skupščina imela zakonodajno oblast. Toda ne fiskalne. Skupščina bi na leto dobila od Westminstera določeno vsoto za svoje potrebe in potrebe administracije, kar pomeni, da bi ključ od blagajne ostal trdno v rokah »materne parlamentov«. Prav tako bi ostale v londonskih rokah vse druge pomembne pristojnosti, zlasti pravice veta. Westminster bi lahko uporabil veto na sleherno odločitev škotskega parlamenta na kateremkoli področju, če bi sodil, da so ogroženi njegovi interesi oziroma celovitost in varnost Združenega kraljestva.

Kljub temu je tudi doslej obstajala določena decentralizacija, za Škotsko v večjem obsegu kot za Wales. Za obe pokrajini je v ožji britanski vlad, »kabinetu«, pristojen po en minister. Ta dva ministra sta tudi odgovorna za to, da proučujeta vse nove zakonske osnutke glede na posebnosti Škotske in Walesa, saj ima na primer Škotska še danes svoj pravosodni sistem, ki

temelji na rimskem pravu, medtem ko velja v Angliji »common law« ali običajno pravo. Škoti imajo tudi svoj šolski sistem.

Zgodba o devoluciji

Pred dobrimi desetimi leti je bivši premier sir Alec Douglas Home, ki je Škot, po nalogu konservativnega vodstva proučil problem decentralizacije glede na Škotsko in prišel do sklepa, da bi bila ta zaželena. Do istega zaključka je pet let pozneje (1973) prišla kraljevska komisija, ki jo je bil štiri leta poprej ustanovil takratni premier Harold Wilson, da bi proučila to vprašanje.

Zanimanje konservativcev in laburistov za decentralizacijo oziroma »devolucijo« ali prenos določenih pristojnosti na dve zbornici, eno za Škotsko in eno za Wales, so močno spodbudili volilni rezultati na Škotskem. Na Škotskem so nacionalisti na volitvah februarja leta 1974 dobili 22 odstotkov glasov, na volitvah oktobra istega leta pa celo 31 odstotkov. Nacionalisti so v glavnem »odščitili« glasove konservativcem, toda zanje je bilo to manj nevarno kot za laburiste, ki brez škotskih in valižanskih glasov sploh ne bi mogli nikoli zmagati na splošnih parlamentarnih volitvah.

Leta 1976 so laburisti prvič predložili spodnjemu domu zakonski osnutek za devolucijo na Škotskem in v Walesu. Konservativci, ki so še pod vodstvom Edwarda Heatha zagovarjali decentralizacijo, so takrat – leta 1976 – pod vodstvom Margaret Thatcher nastopili proti laburističnemu zakonskemu osnutku in ga »torpedirali«. Torijevska voditeljica Thatcher je pravilno izračunala, da je boljje, da se zameri Škotom, od katerih ni bila odvisna zmaga konservativcev na volitvah, kot Angležem, zlasti tistim angleškim pokrajinam, kjer so konservativci najmočnejši.

Takoj po zavrnitvi prvega zakonskega osnutka o devoluciji je premier Callaghan predložil nov osnutek, ki sta ga spodnji dom in lordska zbornica sprejela šele lani. Toda konservativcem se je posrečilo doseči, da je bila v zakonski osnutek vključena usodna klavzula o 40 odstotkih.

Obstoj do jeseni?

Za nasprotnike devolucije je izid referenduma jasen: manj kot tretjina Škotov je glasovalo za decentralizacijo in potemtakem ljudstvo ni dalo svojega mandata. Toda ironija je v tem, da bi bil pravi položaj enak, ko bi nad 40 odstotkov glasovalo za devolucijo. Ne v enem ne v drugem primeru Callaghanova vlada nima vezanih rok.

Zato zdaj zagovorniki decentralizacije – zlasti škotski nacionalisti – pritiskajo na Callaghana, naj razveljavi klavzulo 40 odstotkov in začne uveljavljati zakon o devoluciji. Če tega ne bo storil, mu bodo škotski nacionalisti v spodnjem domu odtegnili podporo enajstih poslancev. Callaghanova vlada bi se tako že prihodnji teden znašla v manjšini, ko bodo konservativci postavili vprašanje zaupnice. Vlada bi morala odstopiti in razpisati volitve že zdaj spomladi, ko jo na volitvah – vsaj po vseh rezultatih anket javnega mnenja – čaka gotov poraz. V nasprotnem primeru bi Callaghan z vlado vred vtrajal do jeseni in takrat razpisal volitve, ko bi imeli laburisti večje možnosti za zmago.

Škotski motiv (foto Miško Kranjec)

Toda glavno vprašanje se glasi: zakaj je tako malo Škotov glasovalo za svoj parlament in decentralizacijo, četudi bi bila leta še tako omejena? Kaj se je zgodilo v nacionalističnem valom, ki se je dvignil na Škotskem sredi tega desetletja? Zakaj ni več tako močno učinkoval najuspešnejši argument škotskih nacionalistov, da bo London pogoltnil še škotsko nafto, kot je vse drugo?

Za zdaj je še težko prepričljivo odgovoriti na taka in podobna vprašanja. Po mnenju nekaterih političnih opazovalcev se ljudje bojijo še »enega sloja birokracije«, ki bi nastal z ustanovitvijo škotskega parlamenta in vse druge administracije ob njem, češ da bi bilo potem še manj denarja za resnične potrebe, kot ga je zdaj. Po mnenju drugih analitikov so nekateri glasovali proti devoluciji, ker ne marajo ne Callaghana

ne laburistov. Vsekakor je na izid referenduma vplivalo tudi dejstvo, da so nasprotniki decentralizacije izdali neprimerno več denarja za svojo propagando kot nacionalisti. Obstaja tudi domneva, da je v marsikateri škotski glavi zmagal konservativcem zaradi negotovega svetovnega položaja in nevarnosti, ki bi jo utegnile povzročiti notvarije v državni ureditvi ali celo morda naposed odcepitev Škotske od Anglije.

Vse to so za zdaj veče ali manj domneve. Kljub temu je presentljivo, da ne vidi več Škotov prednosti vsaj v delni decentralizaciji, ki v bistvu niti ni decentralizacija, zakaj vsi pomembni in odločilni vzvodi oblasti ostanejo slej ko prej v rokah Westminstera.

Božidar Pahor

Samo 33 odstotkov

Za zakon o »devoluciji«, kot ga imenujejo v Britaniji, oziroma o delnem prenosu oblasti in pristojnosti na Škotsko je na Škotskem v četrtek 1. marca glasovalo 33 odstotkov upravičenih volilcev; 31 odstotkov je glasovalo proti; 36 odstotkov pa sploh ni glasovalo. Na prvi pogled vendarle zmagata »nacionalisti« (po uradni britanski – ali bolje rečeno angleški – terminologiji so nacionalisti vsi posamezniki in organizacije, ki se potegujejo za večjo avtonomijo in manj centralizirano državno ureditev v okviru Združenega kraljestva, ki zajema Anglijo, Škotsko, Wales in Severno Irsko (Ulster).

Vendar je večina dveh odstotkov (33 proti 31 odstotkom) tako pičila, da ni mogoče govoriti o zmagi. Še zlasti ne, ker kaže abstinenca 36 odstotkov na precejšnjo apatijo in nezanimanje velikega števila volilcev. Triinšestdeset odstotkov glasov za »devolucijo« tudi ne more biti zmagata zato, ker so konservativci lani, ko je bil sprejet v Westminsteru zakon o devoluciji za Škotsko, izsilili klavzulo, da mora vsaj 40 odstotkov vseh volilnih upravičencev (ne glede na to, koliko se jih vzdrži) glasovati za devolucijo. Sicer bo veljalo, da za referendum ni glasovalo zadostno število volilcev.

Pred prvimi neposrednimi volitvami v evropski parlament

Do združene Evrope je še daleč

Seznami kandidatov pričajo, da bodo na volilnih listah nekateri najvplivnejši zahodnoevropski politiki

Od našega bruseljskega dopisnika

BRUSELJ, marca – Refren letošnje zahodnoevropske pomladi so brez konkurence prve neposredne volitve v evropski parlament. Kajti dogodek, ki bo v dneh od 7. do 10. junija, ni dobil le osrednjega mesta v vseh javnih nastopih državnih evropske skupnosti, pač pa veliko širši poudarek. Pričelo se je odštevanje, izvedli so vrsto natečajev (za najboljši plakat, za najučinkovitejše volilno geslo in podobno), objavljajo obvestila za tiste volivce, ki ne živijo v domovini, televizijski mikrofoni sprašujejo ljudi, kaj menijo o volitvah in njihovem pomenu, skratka Evropa se natančno pripravlja na volitve, ki naj bi pomenile, kot poudarjajo tukaj, pričetek dejanske evropskega združevanja.

Pariz je nemudoma reagiral. Zunanji minister Jean François Poncet je poslal posebno sporočilo predsedniku izvršne komisije Royu Jenkinsu ter poudaril, da je na brošuri navedena tudi izvršna komisija, kar pomeni, da je soodgovorna tudi za napake v besedilu. Komisija je odgovorila, da za to brošuro sploh ne ve, nato pa so na intervencijo francoskega veleposlanika v Londonu preprečili nadaljnjo distribucijo.

Primer je gotovo postranskega pomena, kaže pa, kako velik poudarek dajejo v deveterici volitvam v strasbourški parlament, če to priložnost marsikdo izrablja tudi za druge namene. Toda za spoznanje o pomenu volitev ni treba tako daleč. Dovolj je pogledati doslej objavljene sezname kandidatov, ki – četudi še nepopolni – pričajo, da bodo na volilnih listah nekateri najvplivnejši zahodnoevropski politiki.

Preizkus notranjih moči

Največ zvenecih imen je iz Francije, kjer bodo tri od štirih najpomembnejših strank ali grupacij vodili šefi strank: Mitterrand bo na čelu liste socialistov, Marchais bo vodil komuniste, Chirac pa goliste. Toda tudi Giscardova UDF ne bo zaostajala, voditeljica liste bo najbolj popularni član vlade Simone Veil, poleg nje pa še šef stranke Jean Lecanuet, Michel Poniatowski, Christiane Scrivener, François Giroud, Andre Rossi, Jean-Pierre Fourcade (nekdanji finančni minister) in drugi. To je Jacquesu Chiracu narekovalo, da je sklenil

pakt z Michelom Debréjem, ki bo prav tako na listi RPR, kar bo za stranko še posebej pomembno, če bo Giscard d'Estaing okrepil svoje očitke Chiracu, češ da bo, če bo izvoljen, ki bo povsem gotova, saj je na čelu liste, ki bo dobila 15 do 17 poslanskih mest, imel kar tri službe. Chirac je namreč pariški župan ter član francoskega parlamenta za Corzeze.

Toda brččas ni bojazni, da bi odličniki z volilnih seznamov, poleg francoskih politikov so še Willy Brandt, Alfons Goppel, Gastin Thorn, Per Haekkerup in drugi, tudi sedeli v strasbourških klopek, razen ob slovesni otvoritvi. Vsi kandidati imajo namreč namestnike in ti bodo nato tvorili jedro poslancev v novem mandatu evropskega parlamenta.

Zakaj torej tolikšen poudarek neposrednim junijskim volitvam? Odgovor ni enostaven. Za deveterico so neposredne volitve eden od delov iz rimskih sporazumov, ki ga ni bilo mogoče izpolniti zaradi nekaterih nesoglasij, dolgotrajnega barantanja za razdelitev sedežev ter bojzani, da bo parlament odzvel nekatere pravice nacionalnim skupščinam. Za marsikatero članico deveterice so volitve preizkus notranjih moči pred domačimi parlamentarnimi ali predsedniškimi volitvami v prihodnjih dveh letih. Ne gre pa zanemariti pomena zasebnih računov, ki jih nekateri, recimo prav Jacques Chirac, skušajo vnovčiti tudi ob tej prilžnosti. In ne brez uspeha. Zadržna anketa, ki so jo izvedli v Franciji, kaže, da priljubljenost predsednika republike

pada. Januarja je 54 odstotkov Francozov odgovorilo, da so zadovoljni z Giscardom, februarja pa le še 48 odstotkov.

Podrobnejši pregled doslej objavljenih seznamov kandidatov kaže, da je med njimi tudi vrsta znanih in izkušenih parlamentarcev, kar je spodbudilo razmišljanje o vlogi in dejanskem pomenu evropskega parlamenta, ki je doslej imel le obrbno funkcijo. Poslanci so sicer razpravljali o vseh vprašanjih, s katerimi se srečuje evropska skupnost, imeli pa so le malo možnosti odločanja.

Letošnji proračun sprožil proteste

To je najbolj nazorno pokazala razprava o letošnjem proračunu skupnosti. Decembra lani se poslanci v Strasbourgu niso zadovoljili le z razpravo, pač pa so sklep evropskega sveta o regionalnem skladu povečali od 620 milijonov evrov na 1,1 milijarde (ena evro je približno 1,35803 ameriškega dolarja). To je povzročilo vrsto protestov, predvsem v ZR Nemčiji in Franciji, češ da je parlament presegel svoja pooblastila, da ima končno besedo pri določanju proračuna evropski svet (šefi vlad in držav) in podobno. Pravni spor skuša sedaj rešiti izvršna komisija, ki je predlagala kompromis: 480 milijonov evrov naj ostane v proračunu, le porazdelili bi jih drugače. Toda bistvo spora ni v tem presežku in ne v očitku, ali je parlament presegel pravice ali ne. V ozadju so namreč interesi držav, tako tistih, ki iz regionalnega sklada dobivajo največ denarja (Italija, Irsko in Britanija), kot onih, ki večidel le prispevajo (ZR Nemčija, Francija, Benelux). Za ilustracijo: evropska investicijska banka je lani razdelila 2.188,3 milijone evrov evropskih evrov, od tega v skupnosti 1.966,5 milijona. Italija je dobila dobro polovico tega denarja (845,1 milijona), Velika Britanija 430,7 milijona, Irsko 117,4 milijona, na repu lestvice pa sta Belgija in ZR Nemčija z 62,2 in 45,5 milijona evrov evrov. Podoben položaj je tudi v regionalnem skladu, ki daje denar za manj razvita območja članic skupnosti.

V ospredju so nacionalni interesi

Upoštevanje teh dejstev daje precejšnjo težo tistim, ki v razmišljanju o bodoči vlogi evropskega parlamenta ugotavljajo, da tudi neposredne volitve ne bodo bistveno

spremenile pravic poslancev v Strasbourgu, saj je zahodna Evropa preveč vsakbebi, da bi bila na sedanjih stopnjah pripravljena na širšo razpravo (in odločanje) o skupnih interesih.

To potrjujejo tudi glasovi iz evropskih prestolnic, iz katerih je slišati, da nacionalni parlamenti ne smejo izgubiti svojih pravic, ali pa grmenje Jacquesa Chiraca, da je glavna naloga njegovih poslancev, da se borijo za interese in vpliv Francije v evropski skupnosti. Upoštevanje takšno ozračje visoke besede, ki so v javnih nastopih namenjene neposrednim volitvam, izgubljajo svoj pomen ter na prvi pogled slovesnemu ali prelomnemu dejanju zmanjšujejo sedanjost veljavo evropskega parlamenta.

O tem je pred nevadnim spregovoril tudi luksemburški ministrski predsednik Gaston Thorn, ki je v intervjuju za televizijo izjavil, da so »nacionalizem, protekcionizem in sovinitizem naraščajoče nevarnosti za Evropo in jih ne gre podcejevati«. Dejal je, da je sedanja gospodarska kriza »prebudila nacionalne refleks« in zaradi neuspeha svojih ekonomskih usmeritev v evropski politiki iščejo grešne kozle pogosto drugod.

Thornove besede na najbolj strnjen način označujejo stanje, ki ga je čutili v zahodnoevropski skupnosti. Kriza na nekaterih gospodarskih področjih je dejansko spodbudila nacionalne interese ter povsem zakrila skupne, razen kadar gre za stališča do skupnega sklada za surovine, trgovinskih pogajanj in podobnih zadev, kjer je dogovarjanje pač nujno.

L'Humanité: ZRN je »gospodar EGS«

Vzemimo za primer kanadske ribe, o katerih je bilo v minulih dneh v Bruslju precej razprav. Britanski kmetijski minister John Silkin, ki se tudi sicer ne obotavlja povedati, kaj ga tišči, je na ministrskem sestanku o ribištvu z vetom preprečil sprejem sporazuma s Kanado o lovu rib v njenih teritorialnih vodah. Silkin je veto utemeljil z »življenjskim interesom Velike Britanije« ter tako preprečil možnost, da ladje drugih članic deveterice dobijo možnost ribarjenja v kanadskih vodah. Nekateri v tem vidijo protiakcijo Zahodnim Nemcem, ki so v razpravi o kmetijskih vprašanjih ostro proti britanskim predlogom o zamrznitvi cen pridelkov (zahodnonemški ribiči so la-

ni nalovili v kanadskih vodah sedem tisoč od enajst tisoč ton, kolikor je imela na voljo vsa EGS), toda to je bolj ali manj vseeno, saj samo potrjuje ugotovitev o prevladi posamičnih interesov nad skupnimi.

Drug primer je, denimo, jeklarstvo, ki je v EGS v strukturalni krizi, predvsem zaradi tega, ker niso pravočasno pričeli modernizirati, ter zaradi omejitve pri proizvodnji surovega jekla, za razliko od konkurentov po svetu, ki se preusmerjajo in surovo jeklo izdelujejo v državah, kjer je na voljo ruda in energija, doma pa predelujejo samo specialna jekla (recimo Japonci). Tako je belgijski »Le Soir« objavil obširen članek z naslovom »Zakaj zahodnonemško jeklarstvo ne pozna krize«, v katerem ugotavlja, da je zahodnonemško jeklarstvo v privilegiranem položaju, češ da je znala bonkska vlada zanj dobro poskrbeti s posojili za rekonstrukcijo. Pisec pa zanemarljivo dejstvo, da je ZR Nemčija imela najugodnejše izhodišče, saj je po vojni povsem obnovila jeklarstvo industrijo, česar v francoski Lorenji ali v Veliki Britaniji niso storili pravočasno, poleg tega pa je obnova zvezne republike zahtevala veliko jekla ter drugih izdelkov, kar je še spodbudilo konjunkturno domače jeklarstvo industrije.

Še ostreje je pred kratkim nastopilo glasilo francoskih komunistov »L'Humanité«, ki je objavilo »dosje zahodnonemške dominacije v Evropi«, v katerem trdi, da je skrbništvo Bonna opaziti tako na ekonomskem, socialnem kot na političnem področju, nato pa s pregledom položaja v posameznih gospodarskih panogah ter na političnem področju poudarja fridate, da je ZR Nemčija »gospodar EGS«.

Ta razrežnost predvolilnega ozračja v evropski skupnosti kaže, da si kljub velikemu poudarjanju pomena neposrednih volitev le malokdo – kot recimo kandidat zahodnonemške CDU Jochen von Aerssen, ki poudarja naslednje prioritete za prihodnjo strategijo evropskega parlamenta: okrepitev njegove moči, razširitev kompetence, možnost, da tudi sprejema odločitve, kadar ministrski svet tega ne zmore in podobno – verjame v večje spremembe po desetem juniju. Za kaj takega bo potrebno še precej časa. Celo ko bo dejansko prišlo do spoznanja, da imajo evropski interesi prednost pred posamičnimi. V vsakem primeru je do združene Evrope še daleč.

Božo Mašanović

S poti po Alžiriji

Dežela v presnavljanju

V dvomilijonski alžirski prestolnici se križajo številna nasprotja

ALŽIR, marca — S taksistom, ki me je pripeljal do kasbe, starega dela mesta, ki se kot otoček izgublja v več kot dvomilijonskem novejšem Alžiru, in mi potem za nekaj dodatnih dinarjev kasbo tudi razkazoval, je takoj prišlo do nesporazuma: brez pomišljanja in ne da bi kaj vprašal, me je po nekaj uličnih odpeljal naravnost do vrat, pred katerimi je postajalo in se šalilo nekaj vojakov; seveda je bil bordelček — le čemu bi sicer bili tu vojaki! Po kratkem pogovoru, v katerem je taksist, govorec o cenitosti in higijenski neoporečnosti lokala pokazal precej prepričevalne spretnosti, sva šla naprej. Potem mi je nekaj časa še kar naprej kazal take kraje, sprva še nekam trgovsko, potem pa le še kot zanimivost, dokaj pogosto, je treba reči. Prizor je bil povsod enak: miniatura vrata, nekaj stopničk navzgor, na vrhu stopničk pa ravnodušno zročna matrona.

Čez nekaj časa, ko sem kasbo že malo bolj poznal, ni bilo težko ugotoviti, da je to ena redkih dejavnosti v tej četrti. Kasba propada.

Med njenimi »četrtmi« so sicer razločki. V dveh ali treh ulicah, dolgih morda po 20, 30 metrov, je bilo kar precej trgovin in prodajaln, v vseh drugih zavijih, ozkih, labirintastih in marsikje slepih ulicah, ki sem jih prehodil med njihovim nenehnim spuščanjem in vzpenjanjem — in takšen je vsaj Alžir — pa se je v temačnih luknjah s svojim delom počasi ubadalo le nekaj obrtnikov. Kasba ima starejšo prebivalstvo kot ostali Alžir, ki je spet nekaj starejši kot Alžirija je povprečno in ima tudi nekaj manjšo nataliteto. Ljudje, ki tu živijo, hodijo na delo drugam. Koliko jih dela, je težko reči, glede tega so dokaj nezanesljive tudi številke za vso Alžirijo, zlasti za podeželje. Vsekar morajo tako ali drugače zaposleni Alžirski skrbeti za veliko ust. Pogledimo nekaj uradnih števil. Ljudi med 18. in 60. letom, torej v starosti, »primerne« za delo, je 40 odstotkov vsega prebivalstva. Polovica teh 40 odstotkov so ženske, ki pa so na splošno zaposlene v neznanem številu. Če bi imeli vsi moški, »primerne« za delo, stalno zaposlitev, bi morali hraniti in oblačiti v povprečju po pet ljudi. Ker se precej mladine v tej starosti že sola, je ljudi, odvisnih od zaposlenih, še več. Tako niso redki primeri, da mora v marsikateri družini en sam zaposleni skrbeti za deset ali pa še več ljudi; v takih gospodinjstvih je na primer meso, ki stane okoli 30 alžirskih dinarjev za kilogram (povprečna plača delavca v industriji pa ne seže veliko čez tisoč dinarjev) bolj malokrat na mizi.

Z oskrbo so sploh velike težave. Okoli predsedniških volitev v februarju so bile trgovine sicer dobro založene z živili, ponavadi pa zmanjkuje zjad to, zjad drugo. Trgovčiči to izkoriščajo in razvili so nekakšno drobno vezano trgovino: če hočeš dobiti nekaj, česar primanjkuje, moraš vzeti še kaj, kar trenutno ne gre dobro v promet. Hoteli, kjer na primer vedno dobiš mleko, druge pa ga gospodinjje ponavadi zamaščejo, pa tudi nekatere druge ustanove si pomagajo tako, da imajo lastne oskrbovalne mreže. Nekaj podobnega se dogaja s prometom. V oglaših podjetij, ki iščejo različne strokovnjake, pogosto naletiš na dostavek, da je za prevoz v službo poskrbljeno. Javni promet je kljub temu, da so avtobusni vozi park popolnoma obnovili, preobremenjen, in podjetja ter ustanove ki si to lahko privoščijo, vozijo sama svoje ljudi na delo. A to velja seveda le za majhen del Alžircev.

Taksist — medtem zvem, da mu je ime Ahmed — mi še naprej razkazuje kasbo. Pogled nanjo je žalosten. Čeprav se včasih skozi kaka priprta vrata odpre nepričakovano mikaven pogled na lepo urejeno, senčno dvorišče ali atrij, je to v glavnem propadajoča četrt z bledeci ostanki nekdanje privlačnosti ki sicer nikoli ni mogla biti kdove kako bogata, a je gotovo imela svoj mik — zdaj se tu luščijo še zadnji mozaiki in barve, stene, stropi in oboki so se ponekod že zrušili, tlak sredi ulic je moker, najbrž ni kanalizacije, povsod po tleh so smeti, olupki. Nikjer ničesar ne obnovlja. Se največja izjema v splošni zane-marjenosti so mošeje, miniaturne, kot so vse zgradbe v kasbi. Izjema je bil tudi vrh z ogromnim figovim drevesom, poln grobov, kamor naju je povabil neki mladenič, nama na kratko razložil zgodovino tega kraja, ki da ga obiskuje veliko turistov, čeprav ni bilo nikjer nobenega videti, in nama na koncu ponudil trebušast glinen vrč s hladno vodo — arabski hladilnik, kot je rekel ponosno.

Med vso hojo po kasbi je taksist nenehno razlagal, da je v zgornjih nadstropjih teh hiš vse drugače, tam je sonce, nič smrada, terase, zrak, razgled na morje — mu je bilo zaradi revščine v kasbi nerodno? Drugače tega ni pokazal, to je pač staro, popravljati bi bilo predrag, je rekel. Najbrž imajo prav tisti, ki poznajo Alžirce dalj časa in pravijo, da je njihov nacionalni ponos ne- navadno razvit, da pa zdaj, ko so se uveljavili navzven in dosegli marsikaj doma, ne

čutijo več tiste napete potrebe kot nekoč, da bi se kar naprej pojasnjevali, potrjevali in opravičevali.

Kasba nikakor ni ogledalo velikega Alžira, ki bo leta 2000, če vodstvu ne bo uspelo ustaviti pritiska s podeželja in zmanjšati prirastka v samem mestu, štel že več kot štiri milijone ljudi. Značilen za mesto tudi ni Aurassi, velikanski hotel-tovarna, ki se kot utrda dviga na enem izmed številnih alžirskih gričev in od koder se lahko gostje, večinoma tuji poslovneži, iz svojih dragih plačanih sob (od 300 alžirskih dinarjev navzgor), razgledujejo po velikem alžirskem zalivu, ki bo — spet smo pri letu 2000 — zaradi industrijskih in mestnih odpadkov kakih dvajset let popolnoma one-snažen. Če odmislimo ekstreme, je Alžir predvsem preobljudeno, vrveče mesto s še vedno prevladujočo francosko arhitekturo, z belimi, večnadstropnimi in kljub masivnosti nekam krhko delujočimi hišami, od koder v zdajšnji vetrovni zimi z balko-nov vihra perilo, kjer so ceste prenatrpane z osebnimi avtomobili od srednje velikosti navzgor, pločniki, vsaj v širšem mestnem središču, pa s prerivajočimi se množicami spodobno, v ogromni večini po evropsko oblečenimi, predvsem mladimi ljudmi. To je prvo, kar ti pade v oči: štirikrat na dan se v sole in iz njih (pouk je zaradi pomanj-kanj šolskih prostorov deljen) valijo mno-žice otrok s šolskimi torbami, na vseh straneh, a še vedno prometnih ulicah otroci igrajo nogomet, nacionalni šport številka ena, postajajoča mladina, ki kot da se včasih ne bi imela kam dati, polni zlasti središče mesta. Okoli 57 odstotkov prestolnice ima manj kot dvajset let. Ali je spričo tega čudno, da se ti v tem mestu, kjer živi v enem stanovanju povprečno po 13 ljudi, včasih zaadi, da je toliko ljudi na ulicah zato, ker se čez dan nimajo kam dati. Stanovanjski problem postaja tako pereč, da se tudi v alžirski prestolnici ponekod, čeprav zelo redki, kažejo zametki žalostno slovitih bidonvilov, tako značilnih za afriška mesta. Zdjaj se vlada, ki je to področje v skladu s politiko favoriziranja industrije in produktivnih dejavnosti dolgo odrinjala na stran in mu več pozornosti namenila šele v zadnjem razvojnem planu, poskuša spopasti tudi s tem problemom. V prihodnjih desetih letih namerava zgraditi po 150.000 stanovanj na leto, od tega velik del v Alžiru. Od kod vzeti potreben denar, bo najbrž težavno vprašanje, a od-lašati se ga po vsem sodeč ni več dalo, tembolj, ker se na višje ležečem obrobju prestolnice marsikje širijo naselja imeni- nih stanovanjskih slopij ljudi, ki imajo očitno dovolj denarja. Ta nasprotja pa bo-dejo v oči in spodbujajo govorce o nez- nemernem bogatenju ljudi, ki si spričo svoj- jih uradnih dohodkov vil ne bi mogli pri- voščiti.

V izložbi s fotografskimi pripomočki v strogem mestnem središču visita poleg fotografije Huarija Bumediena še fotografiji Louisa de Funesa in Fernandela. Pogled na ta po malem že pozabljena predstavnika francoske filmske komedije najbrž budi nežna nacionalna čustva v srcih tukajšnjih številnih Francozov in jim krepki upanje, da je Francija v Alžiriji pustila trajne sledove. Veliko jih je nedvomno še opaziti, med drugim tudi v tako prozaični obliki, kot so slovite baguettes, (naš »francoski kruh«), ki jih ljudje v celih butarah odnašajo iz pekarn; v Alžiru jih menda prodajo okoli tri milijone na dan in postale so osnovna hrana prebivalcev prestolnice. Tri milijone je po nekaterih podatkih v vsej deželi tudi Alžircev, ki še govoriijo francosko, in tako najbrž ni čudno, če v kakem lokalni slišiš, kako se pogovor med čistokrvnimi Arabci po bogve kakšnem kriteriju ali vzgibu iz arabsčine nenadoma prevesi v francosčino. Zdi se, da veliko Alžircev — tudi intimno še ni razčistilo med, kot bi lahko učeno rekli, etnocentrično in evropocentrično razklanostjo sebe in dežele v celoti, dežele, ki poskuša po eni strani sistematično arabizirati vsa področja alžirskega življenja, po drugi pa tudi iz praktičnih razlogov — še vedno nadvse intenzivnih stikov s Fran-cijo, delovanja administracije in nacionali-ziranega sektorja v francosčini, kakih 500.000 alžirskih delavcev v Franciji itd. — tega vpliva čez noč ne more pretrgati. Po drugi strani pa tudi Francija, ki je do Alžirije ohranila specifično »čustven« od-nos, ne »drži križem roke«. Kako pomemb-no se ji zdi ohraniti vpliv v Alžiriji in v Magrebu nasploh, o tem priča dokaj pre-senetljiv in malo znan podatek, da je od denarja za kulturno sodelovanje s svojimi nekdanjimi kolonijami od leta 1962 do 1972 magrebškimi deželam namenila skoraj polovico (največ Alžiriji), da so na drugem mestu države nekdanje francoske Indokine in da so frankofonske afriške države, ki jih ponavadi najbolj istovetijo s francosko povezanostjo z nekdanjim koloni-alnim imperijem, šele na tretjem mestu.

Problem arabizacije je dodatno zapleten zaradi občutne razlike med književno arabsčino, ki se med drugim uporablja na televiziji in v tisku, ter ljudsko, pogovorno arabsčino, ki jo v vsakdanjem življenju uporablja velika večina Alžircev, tudi izo-braženih. Ljudski jezik je, kot mi je potr-pežljivo razlagal neki Jugoslovčan, ki zna

tudi arabsko, pretežno sestavljen iz arab-skih, vsebuje pa tudi veliko francoskih in berberskih, v zahodnem delu Alžirije pa še španskih besed. Vso to mešanico pogosto naglašajo po francosko in tako se na primer na televiziji pogosto dogaja, da vpraševalec govori v knjižni, intervjuvanec pa v ljudski arabščini (zaradi česar naj bi raje dajali besedo tistim, ki obvladajo knjižni jezik). Toda ta problem se deloma zaradi velikega vpliva tv, predvsem pa zaradi množičnega šolanja naglo zmanjšuje. Več težav utegne biti s problemom Kabilcev, ljudstva, ki naj bi štelo dva do tri milijone ljudi in ki je ohranilo svoj jezik in običaje, čeprav je sprejel islam, pa je zaradi na-glašene poudarjanja potrebe po nacio-nalni enotnosti in arabizaciji izpostavljeno arabski asimilaciji.

Alžir je zapleteno mesto, v katerem se križajo vsa nasprotja današnje Alžirije. Za evropskim videzom prestolnice (le tretjina prebivalcev je »pravih starih« meščanov, kar tretjina prebivalstva je prišla sem samo v nekaj prvih letih po neodvisnosti) je tradicija še vedno močna in »sodobni« na-čin življenja se baje, ob različnih prazni-kih, porokah itd., spet malo obrne k starim navadam. Vezi z domačim okoljem na po-deželju ostajajo močne. Alžir je, kot vsa dežela, predvsem še vedno mesto v pre-snavljanju. To najbrž ne velja samo za vsakdanje življenje dežele. Nafta in plin sta doslej omogočala nagel, morda eksten-ziven razvoj, v katerem je bilo mogoče odlašati z nekaterimi ne povsem razčišče-nimi vprašanji, na primer: kakšno naj bo razmerje med zasebnim in nacionalizira-nim sektorjem, kako odpraviti nedosle-dnosti agrarne revolucije, ki na podeželju še vedno dopuščajo obstoj treh vzporednih različnih sistemov, zadrug, »samouprav-nih« posestev in zasebnega sektorja, v ka-terem je še vedno najti tudi velikeposesni-ke, vprašanje, ali bi bilo treba in do kake mere decentralizirati preveč zoženo moč odločanja, kakšna naj bo vloga stranke in s tem povezana vprašanja demokratizacije, kako spodbuditi ljudi k večji produktivno-sti, kakšne naj bodo prioritete v gospodar-skem razvoju itd. Vsa ta vprašanja, ki se zaradi omejenih naftnih in plinskih virov ter demografske eksplozije zaostrejuje, zahtevajo odgovore, o katerih obstajajo v odločujočih krogih, po vsem sodeč, različ-na mnenja. Najbrž je neumno, a včasih se zaadi, da se te različnosti, dileme in nego-tovosti drobno kažejo na »mikroravnih«, v bežnih stikih z vsakdanjimi ljudmi: z znan-cem taksistom, ki te, potem ko mu rečeš, da se na letališče ne boš odpeljal z nje-govim taksijem ampak z avtobusom, začne pregovarjati in razvije majhno življenjsko filozofijo: zakaj pa potem namesto kruha ješ biftek, zakaj si pa se drugače vozil s taksijem, ne pa z avtobusom, itd. — »kadar imam jaz denar, ga trošim, jutri bo, kar bo«; s čevljarjem, ki ti s tremi žebeljčki v treh sekundah pritrudi odlepljeno gumo na čevlju in potem za nobeno ceno noče denarja, ker ni opravil svojega dela, »kot je treba«; s Kabilcem, svrjakom neopaznim so-barjem v hotelu, ki dela tu že dvajset let, ima družino v Kabiliji in čaka na upokoje-tju, da se bo rešil hrupnega Alžira: »tam je mir«.

Janko Lorenci

Alžir: V starodavni kasbi (foto dokumentacija Dela)

Pred kongresom KP Francije

Potrditev že znanega

Vodstvo vztraja pri stališčih, izdelanih po lanskih volitvah — Ostra kritika predkongresnih tez

V prvih dneh marca se je med francoskimi komunisti začela razprava o tezah, ki jih je v obliki predloga za resolucijo 23. kongre-sa Komunistične partije Francije izdelal centralni komite. Na 23. kongresu naj bi KPF dokončno potrdila tisto »francosko pot v demokratični socializem«, ki so jo nakazali na 22. kongresu v februarju 1976 in ki je postala dokaj nejasna zaradi razdo-ra združene levice v septembru 1977 in pozneje zaradi njenega poraza na skup-šinskih volitvah v marcu lani. Razprava o tezah poteka tako na vseh ravneh partij-skih organizacij kot tudi v tisku KPF, zlasti njenem dnevniku »L'Humanité«. Končala naj bi se konec aprila, kajti kongres bo od 9. do 13. maja. Tako kot po skupščinskih volitvah so se tudi zdaj oglašili kritiki zno-traj partije, ki izredno ostro spodbijajo teze CK in ki jih je predvsem toliko, da jih očitno tudi vodstvo tokrat ne bo moglo ne utišati ne prezeti.

Predkongresni dokument najprej razčle-njuje »globoko, trajno in globalno« krizo francoske družbe v zadnjih desetih letih, tako imenovano »propadanje Francije«, katero imata na vesti desničarska oblast in kapitalistični delodajalci. Gospodarska, družbena, moralna in politična kriza je takšna, da se je »velekapitalna populoma polastil vodstva in bistvenega kolešja drža-ve, ki ju izrablja v svoje namene«. Ta kriza, katere žrtev je francoski delovni ra-zred, je med Francozi povečala željo po spremembi, katera je dobila zelo konkretno obliko s podpisom skupnega programa leve vlade v letu 1972.

Toda čeprav je slabšanje krize sicer krepilo politični in ideološki boj proti njenim povzročiteljem, pa sta »desnica in sociali-stična partija« postavili preveč ovir ter s tem onemogočili zmago levice na volitvah marca 1978. Po tezah CK KPF se tako vede ne le francoska socialistična partija (PS), ki je že zdavnaj »zavila na desno« in postaja vse bolj socialdemokratska, mar-več je takšna sploh vsa politika socialne demokratije v svetu, torej socialistične in-ternacionalne, v kateri ima prevladujočo vlogo zahodnonemška SPD. Kot socialna

demokracija na splošno »sodeluje v kon-traofenzivi sil kapitala«, tako tudi fran-co-ska socialistična partija igra »dvojno igro«: v besedah so levičarji, v praksi pa desničarji, zaradi česar je PS seveda za-bredla v notranje spore.

Množice naj izsilijo enotnost

S tem je treba seveda povezati »bilanco združene levice«, kot jo zdaj komunistom in vsem Francozom prikazuje CK KPF v predkongresnem dokumentu. Predvsem je takoj očitno, da se vodstvo KPF ni oddaljilo od prve ocene, izrečene takoj po volitvah marca lani: poraza levice so krivi samo socialisti. Kajti socialisti so stopili v združeno levico (s komunisti in levimi radikali) samo zato, »da bi se okrepili na našo škodo in da bi v ugodnem trenutku imeli vlogo prenosnega jermena desnice v izvajanju politike kapitala.« Tako je PS »ustvarila nov položaj«, ko je bilo jasno, da ji ni do drugega kot do oblasti, vse »rešitve problemov pa je prelagala na dni po volitvah«.

Toda v Franciji ni mogoča druga rešitev kot skupni boj vseh naprednih in s tem levih sil, torej je »zavezništvo med KPF in PS neobitno«, kajti to je »političen izraz združenja ljudskih sil«. Toda kako se z družiti »s takšno socialistično partijo«, kakršna je PS? »Izkušnja je to« sijajno pokazala: to lahko stori le razcvet ljudske-ga gibanja. Torej je po novem kovanje zavezništva na leviči stvar gibanja od spodaj navzgor (prejšnje zavezništvo je naj-prej nastalo zgoraj, nato pa naj bi šlo navzdol).

Dokument CK ugotavlja, da je danes »vpliv KPF nezadosten« in da se je ravno-težje na francoski leviči prevesilo v škodo komunistov ter v prid socialistov, kar da je potisnilo »ljudske sile v slepo ulico«. Zato je treba krepiti moči KPF kot avantgardne partije delavnega ljudstva in kot revolu-cionarne partije.

Potemtakem je jasno predvsem to, da vod-stvo KPF vztraja pri starih analizah, nato pa ponuja precej čudno perspektivo: če-prav so socialisti krivi vseh tegob levice, so komunisti še vedno za zavezništvo z njimi, za združitev, ki jo mora tako rekoč »izsiliti baza«, vendar pa se v morebitni poznejši združeni leviči nikakor ne sme zgoditi, da bi bili socialisti spet močnejši od komuni-stov.

»Globalno pozitivno« na Vzhodu

Del dokumenta obravnava izkušnje socia-lizma na evropskem vzhodu ter odnese med KPF in ZSSR. Bilanca socialističnih držav govori o »superiornosti novega sistema« ter je »globalno pozitivna«. Vendar to ne pomeni, da je KPF »potegnila črto pod tistim, kar se po navadi imenuje stalini-zem«, ker da so v današnji ZSSR ostale »praksa in napake«, čeprav je KPSZ na svojem 20. kongresu razkrinkala Stalino-ve »zmote in zločine«. KPF se zavzema za »enovo prakso odnosov med komunistični-mi partijami«, in »če je mogoče«, je tudi za sodelovanje s socialističnimi in socia-de-mokratskimi partijami, kadar »njihovi in-teresi ustrezajo resničnim interesom naših ljudstev«. Prav tako je KPF za »pozitivno sodelovanje« s silami, ki predstavljajo »krščanske ljudske množice«.

Politika KPF je »nacionalna«, kajti fran-co-ska družba ne bo našla sreče v »ameri-kanizaciji zahodne Evrope, spojene pod zahodnonemško prevlado«. »Navazanost našega ljudstva na neodvisnost in njegov patriotizem sta dragocena podlaga enotno-sti, obnovitvena sila.«

Novost 23. kongresa bo verjetno v tem, da bodo na njem govorili o samoupravljanju (22. kongres je o tem molčal) kot novem cilju KPF in ideji, ki jo je partija dolgo čez že ne zavračala, pa vsaj gledala silno ne-zaupljivo. Dasiravno dokument zelo po-rvno opredeljuje samoupravljanje, češ da je »do skrajnosti razvita demokracija«, predvsem pa nekaj, kar naj bi bilo podob-no rešitvi iz današnjih tehnokratskih in birokratskih razmer v Franciji. Očitno je, da skromni material o samoupravljanju v predkongresnem materialu pričakuje obo-gatitve od sedanje in potem kongresne razprave.

Zamenjani marksizem — leninizem

Glede na to, da je 22. kongres »zavrnil koncepcijo, po kateri naj bi bila družbena sprememba delo »delujoče manjšine«, in da je zavrgel idejo o predhodni avtoritativni in centralistični etapi« prehoda v sociali-zem, bodo na 23. kongresu dokončno od-stranili diktaturo proletariata iz partijskih ciljev, ker »ne ustreza ne poti ne ciljem naše dežele«. Na teoretičnem področju

predlaga CK spremembo partijskega sta-tuta, kjer naj bi marksizem-leninizem za-menjali s trditvijo, da se KPF »opira na znanstveni socializem, ki sta ga utemeljila Marx in Engels, potem pa razvil Lenin in drugi voditelji in teoretiki delavskega gi-banja«.

Brž ko so bile predkongresne teze objav-ljene v partijskem dnevniku »L'Humanité« (13. februarja), so se oglašili kritiki iz partijskih vrst, tisti »spodbijevalci«, ki so po lanskih volitvah že kritizirali politiko vodstva. Glede na to, da se je javna raz-prava v partijskem tisku ter v organizacijah začela šele 1. marca in glede na to, da ti »spodbijevalci« bržkone ne bodo dobili prostora v glasilih KPF, poteka ta vse ostrejša debata na straneh »buržoaznega tiska«. Razen tega je vsa dosedanja raz-prava v dnevniku »L'Humanité« in tedni-ku »France nouvelle« uglasnena na potrje-vanje in podpiranje tez CK.

Elleinstein in somišljeniki

Spopad med vodstvom partije in njegovi-mi kritiki se je začel lansko pomlad, potem pa se je umiril, ker so »spodbijevalci« očitno pričakovali drugačne predkongre-sne teze. To kritično strujo nekako vodi zgodovinar in pomočnik direktorja centra za marksistične raziskave in študije Jean Elleinstein, ob njem pa stojijo predvsem intelektualci — profesorji, novinarji — med katerimi so le nekateri izstopili iz KPF, večina pa se ima »za prav takšne komuniste, kot je Georges Marchais«. Za-radi pritiskov direktorja CK KPF sta dva člana uredniškega odbora »France nou-velle« že zapustila tednik (»ker ga ureja vod-stvo partije«), med pariškimi komunisti pa je prišlo do manjše čitke, ki jo vodi Mar-chaisova žena Nadine Bourdin-Lefort, člani-ca vodstva v pariški federaciji.

Kot doslej je glavna kritika namenjena trem velikim področjem partijske politike: »trmestemu« stališču vodstva, da krivdo za poraz levice na lanskih volitvah nprti edino socializem; še vedno neprečiščeni odnosom med KPF in ZSSR; ter tako ime-novani »notranji demokraciji« v partiji. Po vsebini je torej kritika enaka, vendar je Jean Elleinstein v treh člankih, ki jih je konec februarja objavil »Le Monde«, šel v ostrini napada na vodstvo in osebnost Geo-rgesa Marchaisa tako daleč kot še nikoli.

Elleinstein piše, da se KPF ni ničesar nau-čila iz »trojnega poraza socializma« (pora-za socialističnih in socialdemokratskih strank na Zahodu, poraza komunističnih partij na Vzhodu in poraza komunističnih partij na Zahodu). Zato se vpliv KPF vse bolj manjša in se krepijo socialisti. Prav tako »sedanje vodstvo KPF ne more na-šteti enega samega problema, kjer bi bila sovjetska izkušnja kaj koristna«, partijski tisk vztraja pri »rajski viziji sovjetske real-no-sti«, predvsem pa vodstvo KPF noče kritizirati sovjetske zunanje politike.

Bistvo politike vodstva je po Elleinsteino-vem mnenju v tem, da vedno dela »en korak naprej in dva koraka nazaj«: gre se zavezništvo s PS, pa jo nenehno obsoja, ne sprejema realnosti sodobne ekonomije in se noče sprijazniti s tem, da mora tudi delav-ski razred nekaj žrtvovati, kadar je kriza najhujša (pri tem si Elleinstein pomaga s citati iz Engelsa). Prav tako je »evrokomu-nizem skrivnostno izginil« iz predkongre-snih tez, in kot je KPF opustila koncept diktature proletariata po enem samem Marchaisovem televizijskem nastopu, zdaj z eno samo potezo vodstva opušča marksi-zem-leninizem, čeprav bi bilo »vedno tre-ba pojasniti, kaj spreminjamo, zakaj spre-minjamo in s čim nekaj zamenjamo«. El-leinstenu in njegovim somišljenikom se ne zdi pravilno »lahkomiselno« vabljenje kristijanov v KPF, ker da »kristjani ne morejo biti komunisti v filozofskem smislu besede«.

Najhujše so kritike, namenjene notranji politiki vodstva, ki da ohranja »iz stalinske dobe podedovana pravila o delovanju partije«, ne dopušča nobene debate, zame-njuje kadre po »muhaj generalnega sek-retarja« itd. »Komunistična partija Fran-cije ni last njenega vodstva in nekaj ljudi kot Gaston Plissonier in Georges Mar-chais, ki jo praktično vodijo že trideset let«, njen mehanizem je »staliniški« in ne-mogoče je čakati, da bo »naslednik Geo-rgesa Marchaisa šele leta 1999 povedal, da leta 1979 nismo imeli prav«, piše Jean Elleinstein.

Velika večina kritikov je črnogleda, ker meni, da je njihov boj zamen, ker da se je vodstvu partije posrečilo ne le »zakrkniti v trdih stališčih«, marveč tudi osamiti vse nasprotnike v vrstah KPF. Glede na dose-danji potek razprave v partijskem tisku bržkone tudi ni mogoče pričakovati, da se bo na tribuni 23. kongresa smel oglasiti tudi kdo, ki ima drugačno mnenje.

Stane Ivanc

Poseben pogovor za Delo

»Ne smemo si domišljati, da smo vrhunsko ozvezdje«

Alain Peyrefitte: Prepričan sem, da vse razvite industrijske dežele bolehajo za tehnokracijo – De Gaulleu sem moral natančno poročati o jugoslovanskem samoupravljanju

»Žal vsega, kar bi želel storiti, ne morem, vsaj jaz ne morem delati dvoje stvari hkrati. Če pa se bom svoje sedanje politične funkcije rešil, bom objavil knjigo, ki jo že dolgo pripravljam, izbor svojih pogovorov z generalom de Gaulleom, mi je med drugim rekel v posebnem pogovoru za Delo eden vodilnih francoskih politikov, podpredsednik vlade in čuvár državnega pečata, minister za pravosodje, član francoske akademije, pisatelj Alain Peyrefitte, ki se je te dni osebno udeležil slovesne predstavitve jugoslovanske verzije svoje znane knjige »Le Mal français« (Francoska bolezen) v Jugoslovanskem kulturnem centru v ulici Colisée v Parizu. Knjiga je izšla v srbohrvatskem prevodu pod naslovom »Tehnokratska bolezen« pri založbi Globus v Zagrebu, založbi, ki je član delovne organizacije ČGP Delo iz Ljubljane.

Tako visokega francoskega obiska v Jugoslovanskem kulturnem centru v Parizu doslej še ni bilo. Peyrefitte, slok, z nekoliko posrebljenimi lasmi in umirjenim, a vselej bistro napetim pogledom in rahlo ironičnim nasmeškom, je danes v francoskem političnem in razumniškem življenju zavzel mesto, ki ga je nekoč imel André Malraux. Z veliko energijo in prizadevanostjo je v raznih vladah opravljal funkcije osmih različnih ministrstev, po večini intelektualnega značaja, od ministrstva za informacije, za znanost in atomsko energijo ali za prosveto, vse do ministrstva z nelahko nalogo povratništva, medtem ko je zdaj minister za pravosodje, v katerem je sprostil najostrejšo samokritiko. Čeprav svobodni misli liberallec, je tudi po de Gaullovi smrti ostal eden nosilcev njegove združevalne misli. Nič čudnega torej, če je v zvezi z sedanjimi razprtajmi znotraj vladajoče večine ostro reagiral: »Vrednota hudih časov je enotnost, kar pa ne pomenja uniformnosti. Kakšni golisti bomo še, če bomo samo znotraj institucij delali proti tistim postavkam, ki jih je postavil de Gaulle. Ni mogoče, nadaljevati Pete republike tako, da smo hkrati zunaj in hkrati notri, da smo hkrati za in hkrati proti.

V brezosebnem urbanizmu človek izgublja svojo vrednost

Sicer pa se je pogovor v Jugoslovanskem kulturnem centru, kamor je prišel predvsem kot pisatelj in kjer je tudi ljubeznivo podpisoval svojo knjigo, sukal predvsem

okrog vprašanj, ki jih je še posebej v svoji knjigi »Tehnokratska bolezen« načel. Za nas je bilo seveda najbolj aktualno vprašanje, kako gleda na jugoslovansko samoupravljanje, tem bolj, ker se je z njim seznanil že ob svojem državnem obisku v Jugoslaviji leta 1965.

»V Jugoslaviji sem bil dvakrat. Prvič leta 1957, zasebno in predvsem v Beogradu in v Srbiji, pozneje leta 1965 pa sem obiskal Jugoslavijo uradno kot zastopnik generala de Gaulle. Ze takrat je name naredilo samoupravljanje velik vtis, zaradi česar sem poskušal ta sistem tudi približe spoznati. Zdelo se mi je, da sem v njem odkril veliko prednosti, seveda pa tudi nekaj slabosti. Prednost sem videl predvsem v tem, da je samoupravljanje sredstvo za decentralizacijo odločitev, kar posameznikom in zlasti skupinam omogoča, da prevzamejo svoj delež odgovornosti, da postanejo avtonomni, zavedajoč se, da sklepe, ki jih sprejemajo, in delo, ki ga opravljajo, predstavljajo nekaj, kar je neposredno vezano nanje in jim tudi prinaša posledice. Tako se mi je samoupravljanje predstavilo kot mikavno zdravilo proti anonimnosti sodobnih velikih kompleksov. Velika bolezen naše tehnokratske civilizacije danes je prav anonimnost, to je pomanjkanje osebnih odnosov, čeprav le-ti pogojujejo plodnost in ustvarjalnost, čeravno so osebni odnosi vir vne in plemenitosti. Medtem ko iz osebnih odnosov izvirajo odgovornosti, pa predstavljajo brezosebni odnosi sedanjih velikih kompleksov nasprotno rešen družbenopolitični problem. Naša sodobna stanovanjska naselja okrog vele mest so povsem anonimna. Postavljamo ogromne stolpnice, ki so si druga drugi podobne, stanovalci drug drugega skozi steno slišijo, tako da nastopa trenje mešanja, a v istem trenutku se sploh ne vidijo in se ne poznajo, čeprav so sosedje. V takem brezosebnem urbanizmu človek izgubi svojo vrednost.

Ko sem preučeval problem povečanega nasilja v francoski družbi, sem ugotovil, da se je kriminal v tem času, to je približno od leta 1970, ko so se razrasla taka anonimna dehumanizirana naselja, močno povečal. Jugoslovanski samoupravni sistem je nasprotno osebne stike med ljudmi znova vzpostavil. Seveda pa sem imel tudi nekatere pridržke v odnosu do vsega samoupravljanja glede na posledice, ker sem spoznal, da lahko sklepe ene ravni na drugi ravni ovržejo oziroma sklepajo drugače, tako da ni usklajevanja. Medtem ko so se ponekod odločali za nabavo švedskih lo-

komotiv, so bili drugi za francoske. Seveda pa so to le drobci, in kot vselej, kadar sem se vračal iz tujine, sem moral tudi takrat de Gaulleu natančno poročati, saj je pričakovanih novic o jugoslovanskem samoupravljanju, ki ga je silno zanimalo, lahko rečem – skoraj z neko požrešnostjo. Med pogovorom me je dobesedno zasipaval z vprašanji o samoupravljanju. Opazil sem, da je govoril o tem z nekakim navdušenjem. Podrobno sem mu nanažal, kaj sem na stvari odkril pozitivnega, pa tudi negativne pripombe. Govoril sem mu tudi o navadi, ki ste jo vsaj takrat imeli – ne vem ali je zdaj še v veljavi – namreč o rotaciji funkcionarjev po nekem razdobju. De Gaulle se je ta stvar zdela očarljiva. Menil je, da to vnaša v kariero ljudi veliko raznolikost in da razširja obzorja funkcionarjev, tako da se ne zaprejo samo v eno področje. Vse to je de Gaulle zelo privlačevalo in ob koncu mi je rekel: »Samoupravljanje – to je stvar, ki nam je potrebna! Vidite, to je vzorec, ki mu moramo slediti v naši družbi!« Ker pa de Gaulle ni imel navade, da bi iskal vzore v tujini, ampak v Franciji sami, me je ta njegova pripomba še tem bolj presenetila.

Pet tisoč strani o de Gaulleu

– Kako pa gledate na samoupravljanje danes?

»Še vedno mislim, da je samoupravljanje lahko dobra tehnika za decentralizacijo odločitev. Mislim, da so vse naše sodobne družbe okužene od tehnokratske bolezni in birokratskega centralizma in zato verujem, da je to samoupravljanje dragoceno zdravilo. Ustavil bi se še samo pri izrazu – samoupravljanje. V tem pogledu sem nekoč razpravjal s svojim prijateljem in nasprotnikom Michelom Rocardom, ki je danes v Franciji med levimi socialisti center samoupravljaljskih pobud. Kot vidite, sem lahko z nekom politično nasproten, obenem pa tudi osebno prijatelj. Rocard mi je navrgel stvari, ki so me skoraj zabavale, še posebej, ko sem jih vzporejal s tem, kar mi je rekel v onem zaupnem pogovoru o samoupravljanju de Gaulle. Michel Rocard mi je namreč dejal: »Prava beseda, ki bi jo mi socialisti želeli uporabiti za to, kar bi radi dosegli, ni beseda samoupravljanje, ampak izraz participacija. Samo da nam je de Gaulle že prej ta izraz participacija ukradel!« Rocard je bil potemtakem prisiljen, da je začel uporabljati izraz samoupravljanje, ker mu je zaželeni izraz participacija že prej pobral de Gaulle. De Gaulle, ki je ves čas javno govoril o participaciji, pa mi je nasprotno v pomenku iz oči v oči rekel, da bi v bistvu rad uresničil samoupravljanje.

Ko sem ga nasprotno vpraševal, kaj on sam kot pisatelj v prihodnje namerava, je menil: »V zadnjih tridesetih letih sem poskušal pisati knjige in hkrati biti človek akcije, a uspeval sem to le postopno, nikoli ne sočasno. Zato sem vedno pisal knjige takrat, ko sem imel na razpolago obdobje, v katerem nisem imel drugih pomembnih zadolžitvev. Tak čas je bil na primer v letih 1971 do 1972, ko sem objavil svojo knjigo o Kitajski, pozneje pa v obdobju 1974 do 1977, ko sem napisal Le Mal français. Če bom torej jutri sedenje funkcije razbremenjen, bom napisal knjigo o de Gaulleu. Več kot deset let sem se z njim pogosto, skoraj

redno sestajal. Ko sem se z njim srečal prvič leta 1958, sem mislil, da bo to morda tudi zadnjič, zato sem tudi besedilo pogovora nemudoma dobesedno zapisal. Tako sem storil tudi drugič in tretjič, vselej misleč, da bi to utegnilo biti zadnjič. No, imela sva več kot štiristo takih pomenkov in vselej sem se držal navade zapisovanja, kot da bi bilo zadnjič. Tako imam pripravljen tekst kakih pet tisoč strani, kar bo verjetno objavljeno po moji smrti. Vendar pa bi že prej sam iz tega potegnili izbor kakih 400 do 500 strani in to izdal v knjigi, ki bi bila zanimiva za široko javnost, saj bi prispevala nekaj resničnih odkritij o stvarih, ki še ne niso znane, pa tudi pojasnila marsikaj o de Gaullovih pogledih in življenju, kar je bilo doslej neznan ali slabo razumljeno.

Bolje je, če kritiziramo sami sebe

Seveda se je zastavilo vprašanje, kako to, da je njegova knjiga, ki se je v izvirniku imenovala »Francoska bolezen« v Jugoslaviji izšla pod naslovom »Tehnokratska bolezen«.

»Prepričan sem, da vse danes razvite industrijske dežele bolehajo za tehnokracijo. Z naslovom »Francoska bolezen« pa sem hotel svoje francoske rojake še bolj provokacijsko spodbosti, skoraj šokirati. Mislim namreč, da je koristno, če smo do sebe samokritični. Ne smemo si domišljati, da smo vrhunsko ozvezdje in da smo popolni, kajti kdor tako misli, nikoli ne napreduje. Če hočemo napredovati, se moramo nasprotno zavedati tega, kar še ni dobro in to kritizirati, seveda poglobljeno in niansirano, zato da kritika ne zadušiti tistih, ki bi želeli napredovati. Mislim sem tudi, da je boljše, če kritiziramo sami sebe, kot bi nas kritizirali drugi. Rostand je svojemu Cyranoju položil v usta besede, v katerih pravi, da se njegov dolgi nos drugih ne tiče, kajti z njim bo kar sam voljal. Vzporedno s

tem, da sem knjigo naslovil »Francoska bolezen« za domačo uporabo, sem pa tudi koketiral z založniki v tujini, da lahko imenujejo knjigo drugače, saj obravnava splošne probleme sodobne tehnokracije. V Italiji so tako knjigo krstili »Il Male latino«, podobno so v svojih prevodih knjigo krstili za latinsko bolezen tudi Španci in Portugalsci. V Nemčiji je knjiga izšla z naslovom »Kaj bo iz Francije«. Čeprav je tehnokratska bolezen potemtakem stvar, ki se tiče mnogih sodobnih družb, pa velja ta simptom za Francijo še posebej, ker je bila tradicionalno močno centralizirana dežela. Tehnokratizem in centralizacija pa lahko rešujemo samo z decentralizacijo in če uporabimo vaše sredstvo, s samoupravljanjem ali pa vsaj z oblikovanjem nekih krajevnih skupnosti. Zato sem se tudi zelo prizadeval za pripravo zakonskega osnutka, ki bo zdaj predložen parlamentu in senatu in ki naj Franciji zagotovi več odgovornosti lokalnim skupnostim. V Franciji se občine in departmani morajo že enkrat izvit izpod britanske pariške birokracije, ki je velika bolezen naše dežele.

Kadar izginejo uši...

Francoska bolezen je bolezen prevelike centralizacije. Navedel vam bom primer, ki sem mu bil sam priča. V lokalnem svetu Seine-Marne, katerega član sem tudi sam, je prefekturna uprava zahtevala od članov sveta, da izglasujejo kredite za določitev pokrajinskih »pedikuloznih uradnikov, ki bi se bili proti pedikulozi.« Seveda so začeli odborniki vstajati in spraševati, kaj je to. Eden je rekel: Prebrskaj sem ves Larousov besednjak, pa nisem ničesar odkril; drugi se je prav tako tožil nad Robertovim besednjakom. Naposled je prefekt pojasnil, češ: »Seveda tega v manjši izdaji besednjaka ni, toda v Laroussu z desetimi zvezki boste ta izraz našli!« Prvi vidik je torej ta, da se administracija izraža v nerazumljivem jeziku, drugo pa je sploh vprašanje zadeve same. Pedikuloza je namreč bolezen, če se kdo nalezje uši; pedikulozni

Ob izidu »Tehnokratske bolezni«: Alain Peyrefitte in Bogdan Pogačnik med pogovorom v Parizu (foto Milovan Čirovski)

Nekaj spoznanj iz raziskave inštituta za kriminologijo

Prodajalci in »tatovi« med seboj

Nižji ko je domnevni odstotek odkritih tatvin, večje je število prodajalcev, kjer se to dogaja

Obseg tatvin v prodajalnih je vedno odvisen od kulture, navad, morale in običajev ljudi, ki vanje zahajajo. Trgovina razmešča prodajalne večinoma tja, kjer bodo v družbeno-gospodarskem in prostorskem pomenu imele večjo vlogo, ta pa je ustvarjanje prihodka in zadovoljevanje potreb ljudi po dobrinah, ki jih posredujejo. Če so prodajalne v okoljih, kjer na kupce vplivajo primarne in sekundarne kontrole, kot je to npr. na podeželju, (ker se v glavnem vsi med seboj poznajo), je nepoštenosti kupcev znatno manj kot na visoko urbaniziranih in prehodnih območjih, kamor pogosto zahajajo ljudje brez namena, da bi tam ostali. Zato je število tatvin v prodajalnih vedno funkcija prostorskih in demografskih posebnosti. Bolj ko je prodajalna na tranzitnem območju, več tatvin privlači in več nepoštenosti ustvarja.

Trgovina pa si tudi sama prizadeva, da bi se čim več blaga »prijelo« kupcev in da bi z različnimi oblikami prodaje dosegla čim večji dobiček. Ker ponuja blago čedalje bolj tudi na samopostrežni, samozbirni in podobni način, v nasprotju s svojim prvotnim namenom rojeva še neizmerne priložnosti za kriminal in nepoštenost različnih vrst. V tem pa sta neprijetnost in zlo, ki ga čisto niti neče videti, čeprav ji dela škodo. Ker pa ji tisto, kar so odnesli nepošteni, plačamo vsi drugi, najpogosteje ne nosi

trgovina vseh bremen, ker jih pokrivalo nedolžni. Prijemanje »tatov« pa kot hladna prha deluje na vse nas in ni v reklamo prodajalnam.

Zavračanje in odpor

Tatvine v prodajalnih povsod po svetu neprestano naraščajo. Na vseh kontinentih opozarjajo na izredno povečevanje tatvin v prodajalnih na splošno, v samozbirnih in samopostrežnih pa še posebej, kajti tam mora blago samo s svojo zapeljivostjo, razpostavljenostjo, privlačnostjo itd. opravljati tudi vlogo prodajalcev; kupcu ostane namreč le to, da ga vzame (in plača ali pa tudi ne). Tuje raziskave ugotavljajo, da razširjanje epidemije tatvin ne uspeva preprečiti prav nič, ne drage aparature, ne magnetizirani listki s cenami, ne tehnološki nadzor, ne povečevanje števila osebja, ki nadzoruje prodajne police, ne uvedba napisov z opozorili in grožnjami (ki vzmirjajo poštenjake) itd. V posameznih veleblagovnicah velikih mest na zahodu se cene blaga zaradi tatvin povečujejo celo do 10% cene izdelka. Razširjenost kriminalitete v prodajalnih je tako žgoča, da menijo, da so zlasti tatvine mednarodni problem, ki postavlja trgovsko osebje pred težavne naloge, policijo in pravosodje pa pred čedalje večje skrbi.

Z ustreznimi raziskavo v inštitutu za krimi-

nologijo v Ljubljani smo želeli ugotoviti, kakšno je stanje pri nas. Toda najprej smo naleteli na zavračanje nekaterih velikih delovnih organizacij trgovske stroke, ki se bodisi niso strinjali z ugotavljanjem nepoštenosti v njihovih prodajalnih, bodisi so menili, da ne moremo ugotoviti več, kot vedo same. Ko smo premostili te ovire, smo naleteli na odpor poslovođij, ki so rekli (kljub zagotovitvi popolne diskretnosti), da bi s »kompromitiranjem« nepoštenih kupcev škodovali ugledu prodajalne; trdili so nam, da vse uredi sami, brez posredovanja pravosodja, da se pri njih dogajajo le majhne reči, zaradi katerih se ne splača dvigati hrupa, da so tatovi le otroci ali da pri njih nepoštenosti sploh ni.

Ker pa smo vedeli, da je trgovsko osebje na splošno dokaj nerazpoloženo do vpletanja milice in pravosodja v njihovo obravnavanje nepoštenih kupcev, ker se za odpor zoper raziskovanje njihove »podoobe« pred javnostjo lahko skriva lastna nepoštenost in marsikaj, kar je narobe, in ker z obravnavanjem nepoštenih kupcev v lastni pristojnosti »uzurpirajo« vlogo državnih pravosodnih organov, se nam je zdelo to vprašanje vredno raziskovati tudi zaradi pomoči njim samim. In ne samo to. Tovrstno kriminaliteto v posameznem primeru res zamegljujejo neznanost, epizodnost, naključnost, zapeljavnost itd., toda ne gre pozabljati množičnosti, škodljivosti, ki jo plačujemo za druge, malomarnosti, ki nastaja zaradi neosvečenosti, da mora

vsakdo najprej sam poskrbeti za svojo varnost itd., in ne nazadnje, zanemarjenost vprašanja napeljuje na razraščanje negativnih pojavov tako pri kupcih kot v trgovini. Toda ne glede na številne, za raziskavo moteče ovire, nam je večina poslovođij vendarle pomagala po svojih močeh in kos za kosom odkrivala dejanskost, ki bo najbrž koristna tudi zanje.

Ravnanje po izkušnjah

Od mnogih razmerij, ki nastajajo med trgovino in kupci, je tudi tisto, ki zadeva nepoštenost kupcev. To vprašanje ni tako preprosto, kot se zdi na prvi pogled. Tudi poskus, prodreti nekoliko globlje v skoraj intima razmerja med tovrstnimi žrtvami in storilci, je vse prej kot na dlani. Za obe strani je značilno, da skrivata predvsem tisto, kar bi jima škodovalo, svojo radodarnost v informacijah pa odpirata tam, kjer gre v škodo druge.

Ker morebitnih primanjkljajev in »kala« ne gre pripisati samo na račun tatvin kupcev, je bilo skoraj 40% poslovođij, ki v samopostrežnih prodajalnih niso mogli niti približno oceniti, kolikšnen je vsaj domnevni odstotek tatvin, ki jih store kupci. Vendar jih je skoraj četrtina mislila, da je to manj kot 5%. Optimistov, ki sodijo, da jih odkrijejo polovico, je zopet le 5%, drugi pa so prepričani, da odkrijejo relativno malo tatvin, ki jih store ljudje, ki k njim zahajajo. Na splošno pa bi lahko ugotovili naslednje: nižji ko je domnevni odstotek odkritih tatvin, večje je število prodajalcev, kjer se to dogaja.

Preprečevanje tatvin je samozadržna naloga prodajalcev, kajti nihče drug ne more več storiti za njihovo varnost kot trgovsko osebje tam, kjer je premoženje, ki ga upravljajo. Toda obravnavanje tatvin je pravosodna dejavnost, ki pa si jo prilika trgovina, ker dvomi v sodno varstvo in ustreznost sankcij zoper »tatove«. Zato ni čudno, da bi polovici prodajalcev izražajo močne kaznovalne tendence z lastnim ukrepanjem, pri tretjini ne zaupajo v sodstvo, pri četrtini pa menijo, da je obravnavanje tatvin pred sodiščem – izgubljen čas. S tem v zvezi pa je tudi ravnanje prodajalcev z nepoštenimi kupci. Le-to pa je določeno s predskodki oziroma stališči prodajnega osebja. Če se jim ukvarjanje s »tatovi« oziroma odkrivanje tatvin, prijavljanje, zapisovanje dejstev, pomembnih za kazenski postopek, pričevanje pred sodiščem itd. zdi koristno, smotno, potem je

pričakovati ustreznost v ravnanju, sicer pa se dogajajo nezakonitosti, samovolja, diskrecionarnost, diskriminacija in podobno.

Če vzamemo stanje takšno, kakršno je, potem trgovina opravlja pomembne kriminalopolitične in kaznovalne posege v svobodo nepoštenih kupcev, hkrati ko za to dejavnost prodajno osebje sploh ne samo da ni pristojno, marveč tudi ni usposobljeno. Četudi prepustimo odkrivanje tatvin prodajnemu osebju (kar je normalno), pa je že od tu dalje vsa ostala dejavnost na drugi strani Rubikona v postopku s tatovi. Toda več kot polovico prodajalcev se ravna po izkušnjah (toda kakšnih) ali kakor ve in zna, šestina po navodilih s predavanj, ostali pa nekoliko bolj strokovno, bodisi po navodilih milice, bodisi po pismenih navodilih delovne organizacije, kamor sodi posamezna prodajalna.

Težavna dokazljivost

Ker gre torej lahko za določeno »diskrecionarnost« v ukrepanju zoper »tatove«, ki bi jo pogosto imenovali kar samovoljno, prihaja tudi (kar so povedali poslovođje) do fizičnega nasilja zoper »tatove«, do nalaganja kakšnih dolžnosti ali obveznosti, do zaračunavanja večkratne vrednosti »ukradenega« blaga, do izsiljevanja itd. Toda po drugi strani bi zopet najbrž morali razumeti, da količina odkritih »tatov« vpliva na prodajalčevu oceno in vrednotenje kupčevega vedenja. Zato domnevamo, da prodajno osebje reagira zoper nepoštenega kupca tem bolj agresivno, čim več tatov se pojavlja v njegovi prodajalni. Hkrati ko tam, kjer ni »tatov« ali jih ne odkrivajo, ni tolikšnih razlogov za maščevalnost, povračilnost, kaznovanost, zaznamovanje in kategorizacijo kupcev in podobnih procesov, ki izvirajo iz bolj ali manj splošne sumničavosti nasproti vsem.

S tem v zvezi pa se pojavlja vprašanje, ali ni morda reagiranje osumljenega nepoštenega kupca lahko vztrajna podoba reagiranja osebja? Ali se morda obramba ali zagovor »tatov« ne prilagaja nasilju osebja? Razmerja obeh strani tako pri prodajalcu kot pri »tatu« so v tem konfliktnem položaju zelo zamotana. Vse kaže, da je prav v tem treba iskati različnost obravnavanja prvih in drugih. Glede na laičnost in ocenjevanju, kdo je »tat«, in pogosto težavna dokazljivost, kdo je resnično nepošten, je odbira ljudi na poštenjake in »tatove« v samopostrežnih (in vsakršni trgovini sploh) zelo delikatna.

Takojšnja izročitev tatov milici ti bila rešitev, kolikor zadeva postopek. Toda tretjina poslovođij misli, da bi to bilo odvračanje kupcev, za petino je izguba časa, za dve desetini bodisi motnja v obratovanju, bodisi zmanjševanje ugleda prodajalne itd. Toda če morda res »veliki pretresi stoletja povzročajo manj upoštevanja kot delovanje stotin in tisočev tretimov – trgovinskih tatičev« (Michaux), potem bi morali nekaj storiti.

Samo pred sodišče ne

Poslovođje prodajalcev so nam s svoje strani opisovali postopke z nepoštenimi kupci. Čeprav so nam mnogih odkritih povedali tudi o svojih slabih straneh, se ni moglo znebiti vtisa, da so drugi marsikaj zamolčali, zlasti pa tisto, kar bi metalo slabo luč na prodajalno, ki jo vodijo, ali njih same.

Prijemanje nepoštenih kupcev, opazovanje in zasledovanje, razvrščanje na razne stopnje sumljivosti in nevarnosti itd. ni trgovinska dejavnost. Prodajalci se zato pri nas ne urijo posebej, medtem ko v tujini tudi ta plat ni zanemarljiva pri usposabljanju, vzgoji in izobraževanju prodajnega osebja. To nam pričajo prenekatih seminarji pa tudi sodelovanje znanstvenih institucij s trgovskimi podjetji. Zato je prijete nepoštenega kupca najpogosteje konfliktna situacija, ki je toliko bolj zamotana, kolikor manj je opravljena diskretno. Za veliko prodajalcev je »prijemanje« nepoštenih kupcev prav tako neprijetno kot kupcem, ki jih osumijo, da se niso vedli korektno. Če je nekaterim v zabavo in ponos, da zalotijo »tatu«, je drugim to v breme, ki prinaša dodatne delovne napore, tako imenovana »stimulacija« za lov na tatove pa večinoma ni urejena in morda je celo bolj prav, da ni, kajti sicer bi se lahko prodajalne spreminile v policijsko postajo. Ugotavljanje in vrednotenje nepoštenosti pa ni preprosta naloga za nevedše osebje, kajti dosti primerov kaže, da se je v resnici lahko kdo zmotil, kar ima lahko iste posledice kot pri drugem, ki je ravnil nepošteno.

Večini poslovođij, ki nam je izjavila, da se zaveda nevarnosti samopostrežne, samozbirne in podobne prodaje za poštenost kupcev, je jasna tudi neprijetnost prijemanja tatov, še posebej, če gre za malenkost. Prenekatere poslovođja je dejal, da pri njih trpe tatvine (se zlasti, če so nezatne), če gre za njim poznane ali ugledne osebe,

uradniki pa so tisti, ki naj bi ušili obiral. V nekaterih otroških vrtec se pokrajine so se namreč res pojavile med otroci ušili in normalno reagiranje družbe, ki je odgovorna ali, če hočete, ki je samoupravljajka, bi bilo to, da bi po časopisu in radiu povzeli starše, da bi čimprej otrokom umili glave in jim ušili s kakim sredstvom zatrl. Birokracija pa je nasprotno seveda reagirala pred novim problemom s tem, da je vzpostavila novo upravno strukturo. Najprej so to sicer začasni uradniki, pozneje pa se sindikalizirajo in postanejo stalni, in če ušili izginejo, jim je treba najti neko drugo zadolžitev. Upajmo, da bo nova lokalna samouprava zdaj s takimi prijemi pometla. Še vedno pa me skrbi, da so Francozi na centralizem že tako navajeni, da ga imajo celo radi. Kljub temu se seveda država, se pravi državni poglavar in vlada, prizadevamo, da bi oblast centralizirane države čim bolj zmanjšali, kar je pravzaprav z našega državnega vidika protislovje.

Preška usmeritev

Sicer pa se je dotaknil tudi drugih vprašanj v knjigi, češ: »Zanimalo me je tudi vprašanje razvoja človeštva. Zakaj in kdaj so se ljudje družbeno razvijali, kdaj je prišlo do skokov v civilizacijah? Mislim, da je eno tako prvo obdobje odkritij v neolitizmu, drugo ztem v petem in šestem stoletju pred našim štetjem v Sredozemlju, tretje v razdobju 15. in 16. stoletja, danes pa smo priča ponovnemu močnemu vzponu. V čem so razlogi za take vzpone? Mislim, da do tega pospešenega teka odkritij in inovacij prihaja v obdobjih močnega tekmovanja med centri odločitve in akcije, ki so vzajemno kolikor toliko enakovredni. Politicizem sprošča človekov napredek. Zato je tudi danes za slaherno deželo nujno, da se izogne lastnemu monocentризmu. Francija jebila predolgo v oblasti absolutne monarhije in pozneje jakobinsko centralizirane republike, kar je sterilno učinkovalo. Če hočemo bogato in iznajdljivo družbo, moramo izhajati iz različnih središč. Francija intelektualno sicer nikoli ni zabredla v sterilizacijo, ampak je bila vselej polna idej, celo takrat, kadar so se njeni razumniki zaradi absolutističnega pritiska doma umaknili v tujino, kot npr. Descartes na Nizozemsko ali Voltaire v Švicco. V političnem in zlasti gospodarskem pogledu pa smo bili doslej vselej centralizirani. Čeprav je Francija dosegla stopnjo gospodarskega razvoja že pred Veliko Britanijo in Nemčijo, je pozneje zaradi tega zaostala. Šele v zadnjih dvajsetih letih smo znova stopili v protinapad z izvajanjem tako imenovanega načrta o razvoju celotnega ozemlja. Politično pa se je de Gaulle že med jaltso konferenco uprl zamisli o delitvi sveta na dva bloka, na dva centra, zagovarjaljo policentризem. Ne smemo pa tudi pozabiti, da se je Jugoslavija leta 1948 s svojim stališčem izrekla, skoraj lahko rečemo, za preroško usmeritev. Zato bi toliko bolj rad verjel, da napredujemo zdaj k nekemu policentризmu v svetu, ki bi bil za vse bolj ploden, kot pa samo v dva centra usmerjeni svet.»

— Kako torej gledate na povezovanje duha, to je razuma, in oblasti?

»Mislim, da je ta povezava celo bistvenega pomena, samo da se premalokrat to tudi v resnici dogaja. Naše sodobne civilizacije so delno ta razkorak zakrile tudi s pretirano specializacijo. Na stvari ne bi smeli gledati samo omejeno, z enega vidika, ampak čim

bolj globalno. Mislim, da je imel prav tisti, ki je ugotovil, da je treba misliti kot človek akcije, dejstvovati pa kot človek misli. Oboje je treba med seboj povezovati.»

Ko sem ga vprašal o njegovem načinu dela, kako piše, je razložil, »Ko začnem pisati tako knjigo, kot je, recimo, knjiga o Kitajski ali pa o francoski bolezni, najprej zberem čimveč dokumentacije, toda ne dokumentacijo zaradi dokumentacije, ampak zato, da z dokumenti ilustriram ideje. Knjiga nastaja v ovinkanju naprej in nazaj med idejo in dejstvi. Izhajam iz ideje in si ustvarim vidik svojega napada. Zatem pa to preverjam s stvarnostjo in ob koncu se s to kontrolo stvarnosti vrnem k ideji in jo popravim, če je treba.« Ker je že pisal knjigo o Franciji in Kitajski ter ogromno potoval po svetu, sem mu navrgel vprašanje, če je potemtakem kje dežela, ki bi bila raj.

Vse dežele imajo svoje težave

»Ne, raja ni nikjer! Če bi bil raj kjerkoli na tej zemlji, si ga ne bi bilo treba izmišljati v onstranstvu. Vse dežele imajo svoje težave in probleme, toda z njihovo objektivno oceno je treba te zagate odvolavljati, kajti to je edini način, da lahko kako deželo ljubimo.»

Na vprašanje, kako gleda na nacionalizem in internacionalizem, na sedanji razvoj Evrope in razvoj sveta sploh, pa tudi na popuščanje napetosti v svetu, je bil kritičen in optimističen hkrati. Strog glede tako imenovane nadnacionalne Evrope, za katero je mnenja, da je to »Evropa prividov in ne Evropa stvarnosti«. Glede splošnega vzdušja v svetu pa je pribil: »Od leta 1960 smo priča bistvenemu pojavu svetovnega razvoja, to je popuščanju napetosti, kar je dejansko sprostilo dinamiko vzajemnega sopolivanja in prepletanja ljudstev. Če pomislimo na strašna leta pred Stalinovo smrtjo in tik po njej, bomo spoznali, da je današnji svet dejansko drug svet. Danes je kljub vsemu mogoče komunicirati preko meje, meje so postale prozorne. Zaradi tega je tudi nastopila nova logika pogajanj in sporazumevanja, ta logika pa izključuje vojno. Možne so torej še lokalne vojne, v svetovno pa ne verjamem več. Pridobitev kakšnega ozemlja se ne izplača zaradi izgube, ki jo lahko utrpi dežela zaradi uničenja doma. Tveganje jedrske vojne je preveliko. Tudi sedanja kitajsko-vietnamska vojna bo to dokazala. Kitajska je že doslej toliko povezana s celotnim svetom, pa tudi Sovjetska zveza je toliko vključena v celovitost sveta in popuščanje napetosti, da iz tega svetovne vojne ne bo.»

Za konec sva se, glede na njegovo stroko in dejstvo, da je bil tudi sam nekoč novinar, ustavila še pri vprašanju informacij, zlasti sedanje akcije UNESCO in dežel v razvoju, da bi odpravili monopolizem informiranja v svetu.

»Mislim, da je to gibanje zelo pomembno in koristno. V bistvu je treba, da se povsod dokopljemo do čim večje svobode pri informiranju. Dežela, ki je oropana informacij, kaže zelo slabo znamenje svojega zdravlja. Informacije so potrebne za dobre odnose med ljudmi in ljudstvi raznih dežel, kajti svet brez informacij ali s monopolom informacij, je prav oni svet monocentризma, ki ga je treba spreminiti, če hočemo najti ključ do razvoja človeštva.»

Bogdan Pogačnik

»Zato se je v tem smislu kaže absurd, po katerem je najlepše in najmanj skrbi tam, kjer si nič ne prizadevajo za varstvo pred nevarnostjo. Kjerkoli pa pokažejo željo po zatiranju kriminalitete kupec, pa se sprožajo vprašanja, ki se jih lotevamo reševati ustrezno in zakonito, kriminalopolitično in samozasčitno. Zlo, ki nastaja z načinom prodaje, narašča z zlo, ki se oblikuje z načinom obrambe. Odtod tudi spoznanje trgovine, da je morda najbolje, če vse opravi doma, sama z nepoštevnim kupcem in diskretno. Če bosta oba molčala, bosta oba imela najmanj neprijetnosti.

»Tatovi« o samopostrežbi in prodajalcih

Trgovina mora v svoji »psihologiji prodaje« vedno računati s tem, kaj ljudje o njej mislijo. Mnenja kupcev (četudi nepoštevnih) so toliko bolj pomembna zlasti zato, ker so pogosto ter pri marsikom povezana s škodljivimi posledicami, ki nastajajo zaradi tatvin. Ker mladoletniki nismo vprašali o tem, kakšna so njihova stališča o vlogi samopostrežne prodaje pri nastajanju njihove nepoštevnosti, pa nam je polovica odraslih odgovorila, da jih način prodaje postavlja pred preizkušnjo, da je k tatvinam izpodbujajoč in napeljujoč in da naj bi se ga ustanovitveni kupci izogibali in, ne nazadnje, da iz ljudi ustvarja tatove. Res, da smo spraševali o tem, tiste, ki so se že »spozabili«, toda le-ti so čisto majhen del velike količine neodkritih in ti so prav tako del naših samih kot celote. Vprašanje je torej, kako prilžnost vpliva na človekovo ravnanje.

Prilžnost vzbuja pri labilni osebnosti impulzivno vedenje, kolikor marsikdo sploh ni disponiran za »kraj« ali ni časovno duševno moten (zaradi alkohola, mamila, zdravil itd.). Ugotavljanje domnevne motiviranosti pripelje do razločkov med odraslimi in mladoletniki. Če so odrasli »tatovi« utemeljevali svojo pomoto in nevednost, je za mladoletnike dosti bolj značilen mik blaga in želja po njem. Niso bili tako redki, ki so se branili z gmotnimi težavami, hkrati ko manjši del »tatov« sploh ni mogel pojasnjevati nikakršnega razumnega vzroka oziroma motiviranosti za njihovo neustrezno »nakupovalno vedenje«.

Samopostrežna prodaja torej sprošča človekovo osebnost ter vzbuja zavestne in nezavestne reakcije, zaradi katerih pogosto štejemo prenekatero ljudi za tatove,

če gre za krajevne razmere, kjer se vsi poznajo itd., s čemer se seveda prav tako začne odbira ljudi po moči, ugledu, poznavanju, nevarnosti itd., kar je lahko prav tako nepošteno nasproti tistim, ki nimajo lastnosti, ki v obeh osebja prodajalnih omogoča morebitno »ekskulpiranje«. Prijavljanje milici, ki ga ni dosti, pa prinaša nekatere sitnosti ne samo »tatovom«, marveč tudi osebeju.

Zato prodajno osebe ni naklonjeno prijavljanju tatvin iz več razlogov; zaradi slovesa prodajalne in obdržanja kupec, zaradi očitkov, da je sumničavo in nezaupljivo, zaradi težav in izgub, ki jih povzročata formalni postopek pred sodiščem, kjer morajo pričati o zadevi iz preteklosti in ki so jo že zdavnaj pozabili in se zato pogosto dogaja, da se zaradi svojih občutkov iz tožnika spreminjajo v toženca. Končno tudi zaradi tega, ker menijo, da so kazni očitno premile in ne pomenijo protivečnosti za prizadevanje, ki je bilo potrebno, da je zadeva prišla pred sodišče.

Molk prinaša najmanj neprijetnosti

S tem v zvezi se pojavlja vprašanje, kdo so tatovi v obeh prodajalcev in kakšni so? Kar zadeva spol in starost bi lahko rekli, da v mladoletnosti prevladujejo dečki, v odraslosti pa ženske. S tem se tudi slovenske razmere enačijo s tujimi ugotovitvami, ki kažejo na to, da je tovrstna nepoštevnost predvsem ženski delikt. Glede na gmotni položaj nepoštevnih kupec največ krajejo tisti, ki jim tega sploh ne bi bilo treba. Toda to ne drži za poznane kupce, kajti na območjih z visoko urbanizacijo ni mogoče določiti socialnega statusa nepoznanih »tatov«, se posebej ne, ker gre za visoke odstotke neznanih storilcev. Zaradi tega v več kot tretjini prodajalnih sploh ne morejo ugotavljati gmotnega stanja ne kupec in ne »tatov«.

Več ko je prijetih tatov v prodajalnih, bolj se osebe opira na sodelovanje milice in narobe. Manj pozornosti ko dajejo varstvu in manj ko je iz tega tatvin, bolj osebe samo obravnava primere in bolj izvaja vlogo, ki gre pravosodnim organom. S tem v zvezi pa nastaja še ena tendenca: bolj ko v prodajalnih odkrite tatvine naraščajo, višja stopnja kaznovanosti se kaže pri prodajnem osebju, in manj ko je ponekod tatvin, bolj nesmiselno se jim zdi obravnavanje tatov pred sodiščem.

Vse skupaj se torej vrti v začaranem kro-

Pod sivim februarskim nebom dobi mednarodno berlinsko srečanje čisto drugo lice kot pod toplim junijskim soncem. Nič posedanja pri sladoledu in ledeno mrzlem remskem vinu ter brezobveznega klepetu o filmih in igralcih; nič plavanja pri Pavjem otoku ali izletov po Wannskem jezeru in peketajočih ogledov znamenitosti v »landauerju« s konjsko vprego.

Nevidni, a zelo mogočni napis nad februarskim Berlinom je BUSINESS in s koledarsko prestavitvijo pred cannski festival je nepopularni berlinski direktor Donner nedvomno napravil korak v pravo smer — če štejemo za »pravo« pri filmu kupčijo. Velikega cannskega trga res da ni mogel prenesti v Berlin; pač pa je živo zainteresiral manjše kinematografije, predvsem Skandinavce (letos so Švedi, Danci, Finci, Norvežani in Islandci nastopili s strnjeno ponudbo štiridesetih filmov), južnoameriške in afriške dežele ter Indijo. Huda napaka je, kajpada, da je — vsaj začasno — odbil evropski Vzhod, čeprav v samem Berlinu škandal okoli ameriškega »Lovca na jelene« — se pravi protest SZ proti predvajanju tega filma in sledeča mu abstinenca SZ, ČSSR, NDR in Kube pri uradnem festivalnem sporedu — ni imel čisto istega odmeva kot drugod po svetu. Domačini so neupogljivo stališče direktorja Donnerja (in njegovih »svetovalcev«) razlagali bodisi z notranjimi političnimi okoliščinami — Berlin je bil tik pred komunalnimi volitvami in še tako zmerno levi kandidat za župana pri priči izgubi nekaj odstotkov volivcev, če napravi SZ kakršno koli nepopularno potezo; strah pred »Rusijo« je Berlinčanom globoko v kosteh — bodisi z njegovo osebno itto, ki ji je prišel izgovor ravno prav, da je še v zadnjem trenutku pokazal svojo oblast in svojem nasledniku, priljubljenemu Moritzu de Hadelnu, doslej direktorju festivala v Locarnu, pošteno otežil položaj in zagrenil življenje. Berlinčani — in z njimi zahodnonemški novinarji — so bili, skratka, prepričani, da bi bilo vse hujše posledice mogoče odvrniti, ko bi »Lovca na jelene« brez hrupa predvajali zadnji ali predzadnji dan; kljub temu, da je bil festivalski program znan naprej, je namreč madžarski, Kovacev film »Konjušnica«, ki je bil na sporedu dan pred inkriminiranim filmom, mirno tekmoval za nagrado. Berlinale, ki se je pod prejšnjim direktorjem Bauerjem petindvajset let trudil postati most med Zahodom in Vzhodom in je užival ugled napredno usmerjenega in ne izključno komercialnega festivala, je imel brččas zares možnost ukrepati tako, da bi bila volk sit in koza cela, pa mu očitno ni bilo do tega. Zakaj ne, je odprto vprašanje. Vsekakor razlage nemških kolegov ne pomenijo, da ne bi poznali sodobnega zunanje-političnega dogajanja ali ne mogli preračunati njegovega vpliva.

Kakor koli že: v uradnem sporedu so praznine, ki so nastale z nenadnim odhodom vzhodnih tekmovalcev, zapolnili z netekmočnimi filmi »iz rezerve« (med njimi zanimivim Rödlovim prvencom »Albert-zakaj?«, diplomskim delom mladega Barvara, ki je pretresljivo prikazal položaj vsakega neprilagojenca, »diotaa«, s prijem nekakšnega cinemavéríté) in kljub vsemu ponudili zelo spodoben izbor. Pač pa je bil hudo prizadet vzporedni festivalček za otroke, ki je bil lanska berlinska novost in bi morl imeti v letošnjem letu otroka prav posebej v forumu mladega filma, pridedivti, ki poteka hkrati, ne da bi bila organi-

valnim vedenjem odraslih od mladoletnikov, ali pa je vmes nepriznavanje dejanja in izgovori odraslih, kar razburja prodajno osebeju;

— ali pa mogoče na stopnjo reakcije vpliva vrednost blaga, ker odrasli jemljejo navadno »dragocenejše« reči kot mladi ljudje.

Zato ni čudno, če morajo mladoletniki reči navadno vrniti, odrasli pa pogosteje vrniti in plačati ali vzeti in plačati večkratno ceno. Nevarnost stiske nepoštevnega kupca je torej v tem, da privoli v marsikaj samo, da bi čimprej sam prišel iz prodajalne. Prav tu pa se začenja samovoljno trgovine, ki si jemlje v svoje roke pravosodne funkcije, ki ji sploh ne gre, in zapuščata dobre navade trgovskega poslovanja.

Ocena razmerij

Prodajno osebe in tatovi si stojte vsak na svoji strani razumevanja dogodka ter pojmovanja dejstev, ki so z njim v zvezi. Resničnost je verjetno nekje v sredi med njima. Zato njenega določanja ne gre prepuščati tisti strani, ki je med njima močnejša. Se posebej ne, ker je vsaka od obeh plati tudi čustveno prizadeta in zato neredko ogrožena in sovražna, kolikor ju ne spremlja še kaj drugega.

Postopek s sumljivimi kupci vsebuje opazovanje, zasledovanje, ugotavljanje dejstev, dokazovanje, sodelovanje v milico, tja do pričevanja pred sodiščem. To pa je nedvomno nekajkrat bolj drago kot tisto, kar je bilo odzvet (vendar ob prijettu vrnjeno), kajti prodajalec izgubi še dosti časa zaradi prekanja s kupcem, s sestavljanjem zapisnika, z varovanjem »tatu«, dokler ne pride milica (če jo sploh pokličejo) itd., kar prodajalni seveda sploh ni v reklamo.

»Nepoštevnost« v prodajalni je treba »dokazati« zlasti, če naj bi prišlo do postopka pred sodiščem. Prenekatero tegobe prodajnega osebja in njegove vloge pred sodiščem pa se začno prav v zvezi z »nedokazljivostjo« ravnanja kupca, ki so ga v prodajalni ocenili kot »tatinskega«, vendar se domnevni tat izmikata z najrazličnejšimi izgovori, ki so neredko v logičnem smislu in ob pomanjkanju nasprotnih dejstev res lahko verjetni. Odtod tudi toliko nezaupanja v sodstvo, kajti razočaranje trgovskega osebja se začne pri tem, da sodišče lahko verjame tudi kupcu in ne samo prodajalcu.

— ali prodajno osebe res diskriminira odrasle in se jih v svoji obrambi loteva z večjo ogroženostjo kot mladoletnikom;

— ali mladoletniki bolje prenašajo neustreznost reagiranja na njihovo nepoštevnost, ker imajo morda večje občutke krivde ali večji strah pred avtoriteti, pa jih zato morebitno neustrezno ravnanje niti toliko ne prizadene;

— ali pa ima prodajno osebe glede vedenja odraslih v prodajalni zahtevnejše pričakovanja in je zato strožje do njih, ker meni, da je treba razločevati med nakupo-

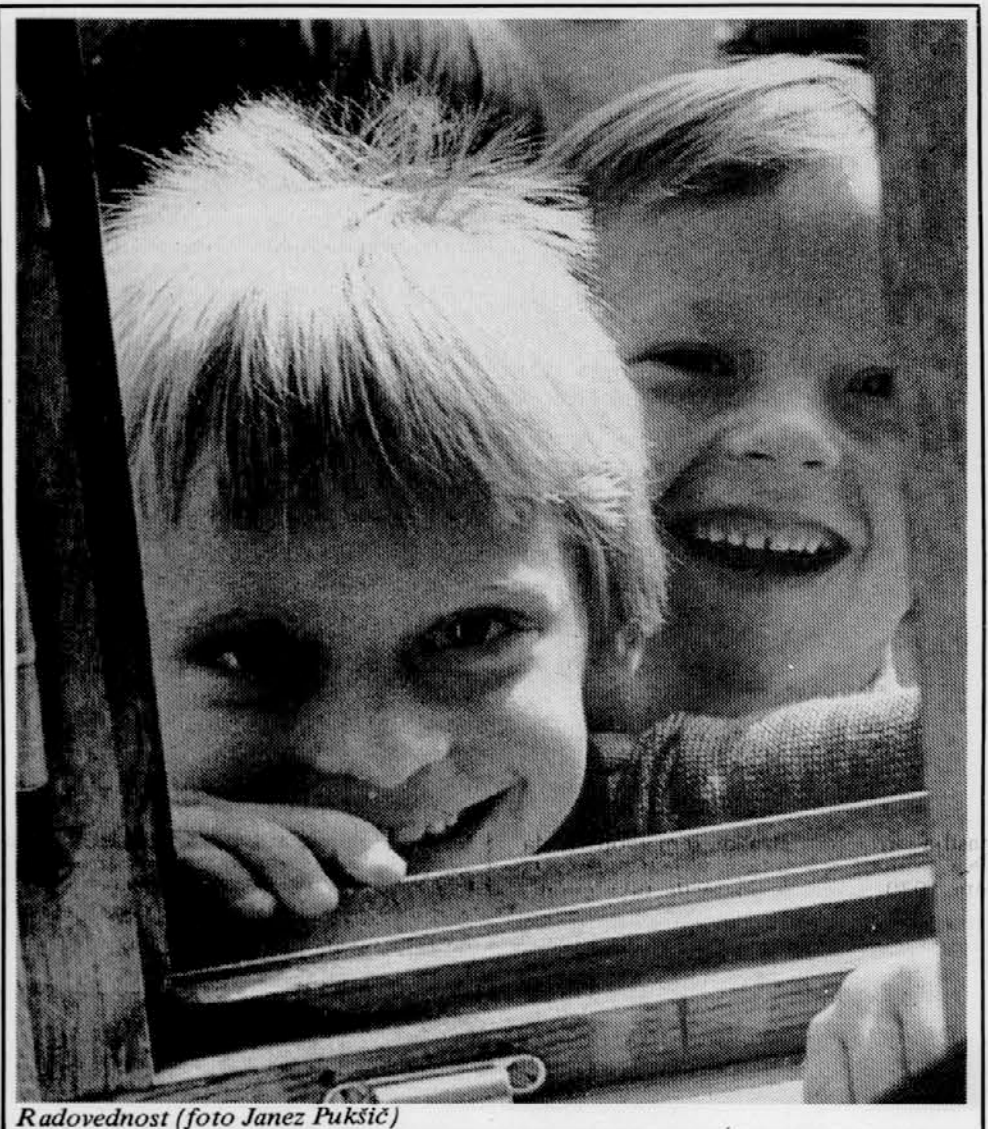
Berlinala 79
Festival brez optimizma

»Lovec na jelene« pobudil protest vzhodnih kinematografij — Odločilna beseda domačih avtorjev

zacijsko spojena z Berlinalom, pa je bilo mogoče videti vrsto filmov z evropskega Vzhoda in dežel, ki so se s protestom solidarizirale: razen same SZ in pa NDR ni Berlina do kraja bojkotirala nobena. Tudi komercialne projekcije v šestih na novo zgrajenih studijih so potekale nemoteno. Kar se filmov v uradnem sporedu tiče, je nesporno, da so imeli to pot prvič odločno besedo domači, se pravi nemški. Herzog z »Nosferatujem«, Fassbinder z »Zakonom Marie Braun«, Lilienthal z »Davidom«, celo najšibkejši med njimi, Emmerich s »Prvo polko«, so imeli res kaj povedati; tudi če pri Herzogovem filmu odštejemo politične implikacije in ga gledamo zgolj

kot svojevrstno počastitev nemške roman-tike, je pomembno umetniško delo; drugi trije filmi pa so povsem enosmiseln in zelo energičen poskus spogledati se pošteno z nedavno nemško preteklostjo — pač v toli-ko enostranski, v kolikor čutiš osebno prizadetost nemških in judovsko-nemškega ustvarjalca, in (vsaj pri Emmerichu) z nekoliko pomanjkljivo umetniško močjo. Napravljani pa so vsi trije filmi s spoštovan-je zbujujočo voljo in znanjem.

Fassbinder, temperamenten kot vedno, je naslikal Nemčijo od vojne do gospodar-skega čudeža skozi usodo odločne mlade ženske — Hana Schygulla je naravnost

Radovednost (foto Janez Pukšič)

zgodno predstavila tako trdoživost in realizem kot sentimentalnost in kratkovidnost nemškega malomeščana, ki manipulira in je zmanipuliran v navidezno prosperiraju-rije, v resnici pa v brezizhodno situacijo; film se konča s katastrofo. Lilienthal je v svojem nagrajenem filmu čudovito oživil vzdušje druge svetovne vojne v Nemčiji, kot jo doživi in občuti judovski najstnik; Emmerich prikazuje dan pred izbruhom svetovnega klanja na nezavednimi ali namenoma slepimi malomeščani na nem-ško-poljski meji.

Vojno in predvojno vzdušje slikajo tudi Jeanne Moreau v svojem ljubkem filmu »Najstnica« (francosko-nemski koproduk-cija), Youssef Chahine v egiptovsko-alžir-ski koprodukciji »Aleksandrija — zakaj?« in Jösta Hagelbäck v zelo zahtevnem šved-skem filmu »Cesar« — vsi trije z vidika dorasčajočega mladega človeka, ki se mu krči in sladkosti prebujajoče se seksualno-sti mešajo s prvimi bolečimi spoznanji o življenjskih realnostih v kar najbolj te-snobnem času.

Avstrijski, Patzakov »Kassbach« kaže stare naciste v novi preobliki; »Lovec na jelene« je, kot je znano, zasidran v ameri-ško-vietnamskem spopadu; španski, Ara-gonov film »V srečo gozda« prikazuje osamljene bojevnike proti Francovi Špani-ji v zgodnjih petdesetih letih; madžarska »Konjušnica« se dogaja v prvih povojnih letih stisk in težav. Jasno je, da je dalo insistiranje na ideoloških spopadih, vojnih krutostih in krvavem nasilju, prihajajoče s tako različnih strani, letošnjemu Berlinalu svojevrstno barvo — in nikakor ne rožna-to. Tega tudi niso mogli omiliti niti razme-roma šibka Truffautova »avtobiografska« »Ljubezen na begu« na ameriški Schra-derjev film »Hard core« (z zelo dobrim Geomom Scottom kot puritanskim očem-tom, ki išče izginulo hčer in jo najde v okolju bordelov in kriminala — za vlogo bi nedvomno zaslužil nagrado), niti Sampie-rijev perverzno ljubki »Ernesto« z nagra-jenim Martinom Halmom v vlogi krotkega mladeniškega upornika s homoerotičnimi nagljenji, ki ga vključijo v ozkosrčno uspešniški buržoazni svet, ali švicarsko francoski »Mussidor« Alaina Tannerja, v katerem dve simpatični sodobni dekleti na potepu sestopata od ponižnega beganja do črne kriminala — pomembno filmsko delo, o katerem se bo še veliko govorilo — in prav gotovo ne Donnerjev »Superman« ali Donenov »Movie-Movie«, ki je duho-vito, četudi nekoliko dolgozvečno oživlja-nje šablon starih ameriških melodram in musicalov. Peter Brook je s filmom »Sre-čanja s pomembnimi možmi« zašel v misti-cizem in filmano gledališče. Zares zanimi-va pa je bila še danska režiserka Astrid Henning-Jensen, za nas novo ime, ki je dala s svojimi »Zimskimi otroki« po-membno novost, nekoliko v slogu tistega, kar so prinesle filmu neverga režiserke kot Marta Meszaros ali Vera Chytilova.

Takšna nekako je bilanca uradnega Berli-nala. Podoba Foruma mladega filma je seveda bistveno drugačna. Tam so imele prvo besedo kinematografije dežel v raz-voju in pa nepriznana, napredna, pogosto dokumentarna dela iz zahodnih dežel. In kljub temu, da so po vrsti prikazovala zelo črne razmere, je bilo v njihovem pogumu in napadalnosti čutili tisti optimizem, ki je sicer letošnji berlinski filmski manifestaciji tako boleče manjkal.

Rapa Šuklje

Vzročnost tatvin v samopostrežnih, samoi-zbirnih in podobnih prodajalnih je zelo zamotana in dokaj nejasna predvsem zara-di pretežne neznanosti dogodkov. Iskati jo je v koristlovnosti, »športu«, v postavljanju pred drugimi, v samokaznovanosti, fetišizmu in kleptomaniji, tja do nedolode-čnosti motivov, ki se jih mnogi storilci sami ne zavedajo, zlasti zaradi impulzivnosti reagiranja ob izpodbujenosti ugodnih in nenadzorovanih prilžnosti. Izobilje v po-nujanju blaga rojeva nedvomno tudi obilje psiholoških vplivov, ki se jim prenekateri kupec ne zmore sam upirati. Zato bi bilo iluzorno pričakovati, da bi nepoštevnost kupecv lahko odpravili.

Toda trgovsko osebe mora vedeti, kakšno »moč« ima tovrstna trgovina in kako obli-kuje nakupovalno vedenje. Se posebej, da vrednost ukradnega blaga in (njegova »potrebčnost«) narašča s starostjo kupecv, čeprav v pozni starosti zopet upada. S tem v zvezi pa so tudi reakcije prijetih in kon-fliktnih položajih, ki naj bi jih prodajno osebe prav tako upoštevali in spoznavalo, da bo čim manj pritožb in nepričakovanih razpletov, ki povzročajo hudo kri na obeh straneh razmerja: prodajalec — kupec («tat«).

Pri tem pa trgovina ne sme sama odločati, kakšna bo kupčeva usoda zaradi njegovega nesprejemljivega nakupovalnega veden-ja, se posebej, ker se je preveč razširila praksa, v kateri ni pomembno le, kaj kra-deš, marveč tudi, kdo si (kadar krađeš), kajti trgovina in prodajalna nista lastnik blaga.

Pri nas imamo zato še vedno državo in njene organe, čeprav se glede na spozna-nja vedno bolj kaže potreba po reagiranju na kak drug način s samoupravnimi sodišči in s kakimi drugačnimi sankcijami, zlasti če gre za majhne reči. Vsekakor pa stanja, kakršno je, ne gre puščati v nemar. Trgovi-na se je dolžna varovati pred nevarnostjo drugih in sama sebe (zaradi provokativno-sti prodaje), hkrati ko je vsaj verjetno tudi še marsikaj v vzgoji ustreznih vedenjsko-nakupovalnih manir nas ljudi, ki k njej zahajamo.

Kako spremeniti stanje, ki ga ob tej priložnosti opisujemo glede na razmerja prodajalec — »tat«, ki pa zadeva široko problema-tiko odnosov trgovina — porabnik? Zago-tovo bi bilo treba tudi več načrtnega raz-mišljanja trgovine s pregonskimi organi in še kom.

Janez Pečar

Po treh desetletjih

Mati in otrok hkrati v službo ter vrtec

Čedalje več vzgojnovarstvenih zavodov, pa tudi odklonjenih otrok

V zadnjih nekaj letih se je število otrok, vključenih v vzgojnovarstvene ustanove, v naši republici povečalo od 25 tisoč na več kot 52 tisoč. Družbeno varstvo in vzgoja sta torej zagotovljena približno četrtini otrok. Pa vendar bi organizirane družbene vzgoje in varstva otrok morali imeti še več. Zaradi prostorske stiske so lani v slovenskih vrtcih - ki so skoraj za tretjino prenapolnjeni - odklonili več kot 14 tisoč otrok, in sicer samo v Ljubljani več kot šest tisoč.

Na videz nerazumljivo razmišljanje, kako je mogoče, da ob tako hitrem naraščanju zmogljivosti vzgojnovarstvenih zavodov, kakršno prej čela desetletja nismo zabeležili, ostaja brez varstva še tako veliko otrok, postaja jasnejše, ko to primerjamo s podatkom o polni zaposlenosti: več kot trideset ali 85 odstotkov otrok, ki so v vrtcu, ima zaposlene starše. Povprečna zaposlenost žensk v naši republici se približuje 44 odstotkom, v večjih industrijskih središčih pa jih je kar polovica od vseh zaposlenih.

V takšnih okoliščinah so poleg običajnih načinov pridobivanja novih zmogljivosti vrtec marsikje poiskali še druge možnosti. Tako je Ljubljana, denimo, s prvimi samoprispevkom pridobila prek 3600 prostih mest v vrtcih. Podobno so že pred leti zbirali denar za gradnjo vrtec tudi v drugih mestih, tako da danes tako rekoč ni kraja, kjer ne bi vsaj z enim, pogosteje pa kar s celo vrsto samoprispevkov zgradili novih ali obnovili in povečali starih vrtec. Ker je največ odklonjenih otrok do tretjega leta starosti, zanje marsikje poskušajo vpeljati družinsko varstvo - to je varstvo otrok v drugih družinah. Tako je v Ljubljani v 29 družinah v varstvu 130 otrok, po vsej Sloveniji pa že več kot 500. Po tretjem letu starosti imajo ti otroci tudi prednost pri sprejemu v vrtec.

Ena od možnosti so tudi vrtci v okviru drugih organizacij združenega dela. V Sloveniji imamo že 30 takih vrtec, ki so organizirani kot temeljne organizacije ali kot enote matičnih vrtec v bližini, v njih pa je vključenih približno 1500 otrok. Težko je reči, ali je to veliko ali malo. Res pa je, da pobuda za odpiranje takih vrtec ni nova. Že pred tremi desetletji, denimo, je uredba o ustanavljanju dečjih jasli in otroških vrtec velevala: »Vsa podjetja, ki imajo zaposlenih preko 200 žensk, morajo urediti v neposredni bližini tovarniškega obrata dečje jasli in domove igre in dela.« Zapisana je bila tedaj tudi parola: »Direktor podjetja, ki je pozabil na otroke svojih

delavk, je pozabil na bodočo proizvodnjo...«

V treh desetletjih so se nekdanji vrtci zelo spremenili. Tako na zunaj, ko so iz nekdanjih pogosto zasitih rešitev zrasti v privlačne zgradbe, ponekod kar razkošne, kot po vsebini dela, ko si v današnjih vrtcih povsem enakovredno mesto delita vzgoja in varstvo otrok.

Klinični center: za svoje otroke in male bolnike

Med tistimi delovnimi kolektivi, ki so že pred leti razmišljali o takem vrtcu, je bil tudi Klinični center v Ljubljani. Z denarjem iz samoprispevka in z lastnimi sredstvi so poleg kliničnega centra uredili vrtec za 40 otrok njihovih delavk, poleg tega pa ta enota, ki je organizirana kot njihov 31. tozd, skrbi tudi za okoli 300 predšolskih otrok, ki so na zdravljenju v kliničnem centru.

Huda je bila tudi stiska staršev v krajevni skupnosti »Milana Majcna« v Ljubljani. Vrtec te krajevne skupnosti je bil poln in zavrnjenih prošelj je bilo iz dneva v dan več. Med prošelj je bilo veliko delavcev iz Pivovarne »Union«, Slovina - Fructal-Alka, »Plutala«, »Drogerije« in še nekaterih drugih manjših organizacij, zato so se odločili, da z združenimi sredstvi teh delovnih kolektivov preuredijo in razširijo matični vrtec »Milan Majcen« in obnovijo stanovanjsko hišo tik ob pivovarni »Union«. Tako so zagotovili varstvo za vse predšolske otroke iz naštetih delovnih organizacij, pridobili pa so tudi nekaj prostora za druge otroke iz krajevne skupnosti.

Na Viču združilo denar deset delovnih organizacij

Še širše so se zainteresirani organizirali v okviru vrtca »Malči Belič« v istoimenski krajevni skupnosti v Ljubljani. Za 1250 predšolskih otrok je bilo v tamkajšnjem vrtcu prostih le okoli 300 mest. S samoprispevkom, so načrtovali, bi jih lahko sprejeli v varstvo še okoli 260, za vse druge odklonjene pa so pozvali v akcijo starše, večinoma delavce iz bližnjih delovnih organizacij. Posebni sporazum o združevanju sredstev je podpisal kar deset delovnih organizacij: Tobačna tovarna, Ilirija, Ljubljanska banka, Komunalno podjetje Vič, Jugotekstil, Kolinska, SGP Grosuplje, Tovil, Slovenske železarnice in še nekatere, ki so sodelovale z manjšimi zneski. Neka-

tere organizacije pa so sredstva združile tudi po dvakrat. V teh delovnih organizacijah, ki so sicer večinoma v drugih občinah, so torej ravnali tako, kot so narekovala potrebe ljudi v krajevni skupnosti. Druge delovne organizacije so nudile brezplačno strokovno pomoč, ki je bistveno pocenila gradnjo ali preureditev. Tako so v okviru vrtca »Malči Belič« zagotovili varstvo za okoli 230 otrok, za 120 otrok pa so preuredili in izboljšali razmere za dnevno bivanje.

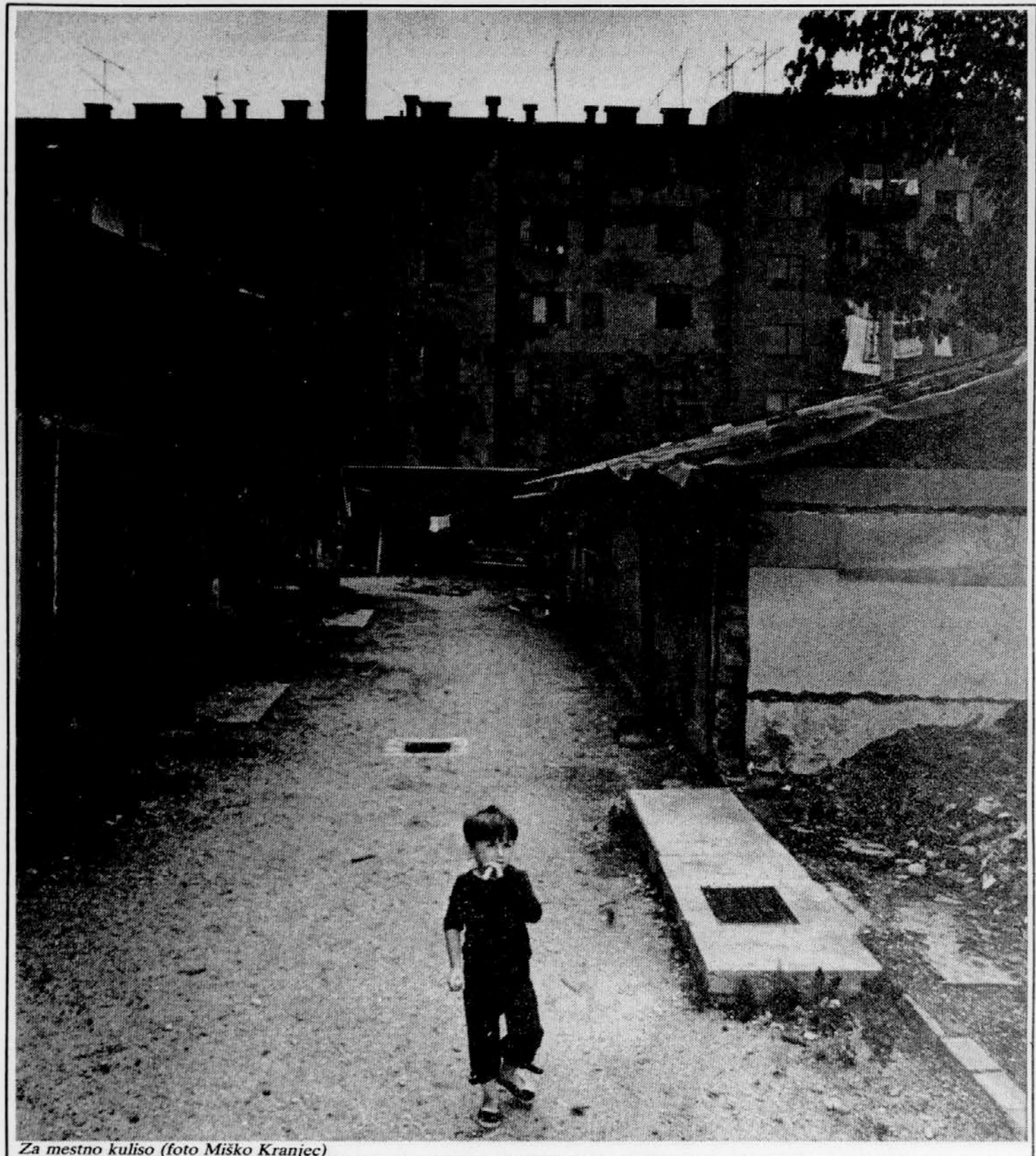
Podobnih, bolj ali manj uspešnih primerov je v Sloveniji še precej, vendar pa niso značilni le za našo republiko, ki ima v Jugoslaviji sicer najvišji odstotek otrok v vrtcih. V makedonski tekstilni tovarni »Biljana«, denimo, kjer se je število zaposlenih od leta 1965 od 400 povzpelo v tem letu na 1260, od teh je kar 900 žensk, so pred dvema letoma na pobudo sindikata za dnevno varstvo otrok namenili štiri milijone dinarjev. Z dodatnimi sredstvi SIS za otroško varstvo so potem zgradili kombinirano vzgojno-varstveno ustanovo. Tako so zagotovili za otroke njihovih delavk pol mest v vrtcu, zdaj pa si prizadevajo, da bi tudi varstvo prilagodili delovnemu času delavk.

Ob vrtcu tudi druge oblike varstva otroka

Tudi v kumanovski tovarni šivnih cevi »11. oktober« so ugotovili, da ima njihovih 1600 delavcev povprečno po enega otroka v starosti do 15 let in da jih ima torej veliko težave s predšolskim varstvom.

Že leta 1977 so začeli graditi kombinirani vzgojno-varstveni zavod za 180 otrok, niso pa pozabili tudi na prihodnje generacije najmlajših. Hkrati so načeli vprašanje o obliki otroškega dodatka. Vse pogostejši so bili namreč predlogi, da bi bilo pametneje otroški dodatek spremeniti v druge oblike neposredne zaščite otroka: z investicijskimi vlaganji, z boljšo prehrano predšolskih otrok in soljarjev, zlasti v celodnevni šoli, pa z vsemi drugimi oblikami dela z otroki zunaj varstva.

V modni konfekciji »Rudnik« v Gornjem Milanovcu, kjer so leta 1958 začeli s tremi stroji in tremi delavkami, zdaj pa jih je že blizu dva tisoč, bodo te dni položili temeljni kamen za lastni vrtec za okoli 250 otrok. To bo, kot trdijo, prvi primer v republici, da se bo vrtec prilagodil proizvodni delu. Zagotovili bodo tudi prevoz z lastnimi avtobusi. Prepričani so namreč, da se jim bo investicija večkrat povrnila; z večjo produktivnostjo, boljšo izrabo delovnega

Za mestno kuliso (foto Miško Kranjec)

časa in tudi z bolj zavzetim družbeno-političnim angažiranjem delavcev, zlasti zaposlenih mater.

V »Žitostigu« v Požarevcu so že pred leti predlagali, da bi v industrijski coni kombinata, kjer so tudi druge organizacije, zgradili vrtec z ambulanto. Vsi niso bili enako navdušeni nad predlogom, zato so publeniki zanj še osamljeni, vendar neomajni v svoji odločitvi. Delavke v tovarni keksov »Bambi« delajo kar v štirih izmenah in večina od njih nima urejenega varstva. Za novi vrtec z ambulanto so v kombinatu že namenili denar, nekaj pa bosta primaknila še SIS za otroško varstvo in zdravstveni dom.

Zanimiv je tudi primer tovarne volnenih

tkanin »Sloboda« iz Kule. Dokazuje namreč, da je kljub vsemu mogoče prilagoditi delovni čas vrta potrebam zaposlenih staršev. Njihov vrtec je odprt od pol petih zjutraj do desete ure zvečer. Sprva so se morali spoprijemati s kopico organizacijskih, finančnih in drugih težav, a ker so si delo zastavili tako že leta 1968, so si doslej nabrali dovolj izkušenj. S posebnim samoupravnim sporazumom s samoupravno interesno skupnostjo za otroško varstvo so se že dogovorili za združevanje sredstev do leta 1980, pri tem pa bodo bolj upoštevali zdravstveno varstvo otrok v vrtcih. Tega tudi doslej niso zanemarjali, saj njihov vrtec enkrat na teden obišče pediater, imajo pa tudi vsakoletni sistematični pregled vseh otrok.

Tako zdaj iščejo nove možnosti za varstvo predšolskih otrok delovne organizacije: vsaka po svojih potrebah, v okviru svojih možnosti in posebnosti. Ponekod posamezne organizacije vsaka zase tega ne bi zmogle, zato združujejo sredstva. Nekdanji »industrijski« vrtci postajajo tako vrtci današnjega trenutka, še posebej, če vključujejo tudi druge otroke iz krajevne skupnosti - in zato so tudi toliko bolj dragoceni. Gradnjo in dograjujejo namreč nove odnose, sodelovanje in zaupanje med partnerji v svobodni menjavi dela.

Dragica Bošnjak

Beograjskih štirinajst dni

Stanovanjska gradnja ali kvadratura kroga

Dež in košava podrla kar sto velikanskih stebrov - Generali so pametni po bitki - Stanovanje za neznanega uporabnika - Debelost nas tare

Varuj se drogirane boksarja, varuj se na smrt ranjene zveri. Tema resničama bi morali pristaviti še eno: varuj se zime, ko se že poslavja. Pomlad je že skoraj prišla v naše kraje in tu, na vzhodu države skorajda ni nejeverneža, ki bi se dvomil, da so plašči za letos opravili svoje. Res, da jo muhasti marec še lahko zagode za dan ali dva, a to je tudi vse. Zima se je letos prej poslovila v severovzhodnih delih države kot v jugozahodnih, vendar je to še najmanjši paradoks v svetu, polnem paradoksov, v katerem živimo.

Pa se povrnimo k novi resnici, ki smo jo predlagali: »Varuj se zime, kadar se je poslavja.« Letošnja zima je, preden nas je zapustila, s kratko pa silovito klofuto spravila na tla najbolj vzhodne kraje Jugoslavije in vnovič dokazala, da je tehnična civilizacija povsem nemočna ob muhah narave. V eni sami noči konec prejšnjega meseca sta čisto navaden, a nadvse neprijeten leden dež pa šibka košava pokosila približno sto železobetonskih stebrov daljnovidov, s katerimi je Djerdap povezan z Beogradom in Borom (in vso Jugoslavijo). Tako je ostal odrezan od sveta eden od največjih evropskih energetskih gigantov. Največja mesta so se se za silo znašla in črpala pomoč iz jugoslovanskega energetskega

obročja in iz medrepubliškega ter mednarodnega sodelovanja, tako da so nekako preživela sušo iz Djerdapa.

Manjša mesta in vsa regija v okolici Zaječara in Negotina so ostala v temi, popolni skoraj dva tedna in potem v polmraku in ob redukcijah, ob katerih se misliti ni bilo, da bi tudi industrija dobila električno energijo. Škoda je neprecenljiva, ocenjujejo jo na več sto milijard dinarjev. Djerdap bo morda z veliko srečo in še več truda, ki ga bo vložilo približno tisoč monterjev iz vse države, komaj konec meseca lahko spet preskrboval Jugoslavijo s svojo energijo.

Logično vprašanje (za zdaj samo v sredstvih javnega obveščanja) se je zastavilo, brž ko je bil šok presenečenja mimo: kako je mogoče, da čisto »navaden« leden dež in najbolj »vsakdanja« košava podreta sto velikanskih stebrov? Ali je pričakovati, da se utegne kaj podobnega že jutri zgoditi v kakem drugem kraju in ali so stebri, ki jih je pokosilo, tako šibki? Odgovor projektantov je bil kratek in simptomatičen: stebri daljnovidov med Djerdapom in Beogradom in Djerdapom in Borom so izdelani iz enakega materiala in na enak način kot povsod drugod po svetu. Sicer obstajajo stebri, ki jim ne more do živega nobeno neurje, a taki stebri so predragi.

Stara resnica pravi, da se morajo siromaki zadovoljiti s čevlji, ki prepuščajo vodo, saj nimajo denarja, da bi si kupili dražje, močnejše. Poznamo pa tudi angleški pregovor, ki pravi, da »nisiem tako bogat, da bi kupoval poceni«. A kaj je bolj poceni, je vprašanje, ki si ga seveda vselej lahko zastavimo post festum: ali naj bi postavili v primeru Djerdap sto stebrov, ki stanejo dve, tri milijarde več, ali pa je bolj plačati nekaj sto milijard škode, ki jo povzročijo čisto nedolžno neurje in zaradi česar je za dva meseca mrtev ves sistem Djerdapa? Kot sem že dejal, to vprašanje še ni priromalo - po stari navadi - do skupščinskih organov, bo pa prav gotovo, sodeč ob izkušnjah ob podobnih dogodkih, pa četudi šele pol-leti.

V zvezi z to dilemo je značilna še izjava podpredsednika izvršnega sveta Kosova Riza Sapundžija. Na nedavno vprašanje novinarjev - ali bi se lahko izognili škodi približno sto milijard starih dinarjev, nastali ob okvarah kosovskih termoelektrarn v lanskem letu - je odgovoril, da bi se lahko, »če bi bil denar, ko smo gradili sistem«. Potem je še pristavil, da ni šlo za »pamet«, temveč zgolj za denar. »Če bi imeli denar, da bi vgradili nekaj razmeroma poceni naprav, ki bi nam zagotavljale varnost sistema, se elektrarne ne bi ustavile.«

Seveda je »vsak general najbolj pameten po bitki«, zato tudi naše vrstice niso nič drugega kot drezanje v staro dilemo: kaj je v resnici varčevanje in kaj potrata?

Stanovanjska gradnja, s katero se ubada vsa Jugoslavija, kar noče z dnevnega reda Beograda. Podatki o neorganizirani gradbeniki, o neučinkovitosti celotnega sistema stanovanjske gradnje in o pičilih uspehih gradnje (leta 1968 je Beograd dogradil namesto 12.000 komaj 5000 stanovanj), kar se ponavlja iz leta v leto, dežuje na politike in javnost. Ves ta stanovanjski kompleks smo jeli doživljati kot nekakšno kvadraturu kroga - kot povsem nerešljiv problem.

Te dni se je za izredno zanimivo okroglo mizo, ki so jo pripravili v Beogradu, zbralo pet ali šest najbolj znanih beograjskih arhitektov. Odgovarjali so na eno samo vprašanje: »kako gradimo in za koga?« Njihovi odgovori so bili nadvse ostri in zaslužijo tudi pozornost slovenske javnosti, saj ni težko uganiti, da se del teh odgovorov nanaša na stanovanjske težave v SR Sloveniji. Zlasti, ker sta bila ob tej priložnosti slovenska arhitektura in urbanizem deležna koša komplimentov, o katerih naj bralec sam presodi, v kolikšni meri so zasluženi.

»Za koga gradimo?« se je vprašal arhitekt Mihajlo Mitrović in precej odgovoril na vprašanje: »Gradimo za neoprijemljivega naročnika, za neznanega uporabnika, za stanovalca, ki ga ni nihče nič vprašal, za zapravljevega posestnika družbenih sredstev in za administrativnega naročnika. Vsaka od teh oznak je tema za poseben pogovor.«

»In kako gradimo?« V svojem besedišču imam ljudsko besedo, ki je ne bi zamenjal za nobeno drugo, saj pove vse o naših arhitektonskih razmerah: gradimo negospodarno. To pomeni: stihijno in neorganizirano. Lahko dokazem, da gradimo tudi razspino.«

Mitrović je bil še bolj oster v naslednji misli:

»Kdo vse je kriv za negativnosti v arhitekturi? Mislim, da so najbolj krivi na-

ročniki arhitektonskih del. Težava tiči v tem, da je klasičen naročnik (v zgodovinskem pomenu besede) včasih naročal in poravnal račune po svojih zmogljivostih in potrebah in hišo gradil zase. Danes pa premoremo veliko koncentracijo družbenih sredstev v rokah posameznikov, mandatarijev, družbe. Ti ljudje, pri katerih so se zbrala velikanska sredstva in ki se predstavljajo in tudi so naši naročniki, največkrat sodijo med naključne in nestrokovno podkovane naročnike despotne, ki pijejo kri strokovnjakov. Velikokrat sodijo žal tudi med ljudi - to bi lahko čisto konkretno dokazal - ki so zapleteni in najrazličnejše sumljive denarne manipulacije.«

Poleg »naročnikov« so po Mitrovićevem mnenju krive še urbanistične službe, ki so nestrokovne in vsemogočne, pa občinske institucije, ki so neorganizirane in nesposobne, in naposled arhitekti, ki so »svojem poklicno moralnim odnosom« do stanovanjske gradnje v enaki meri, če ne še večji krivci za razmere v stanovanjski gradnji. Krivdo arhitektov vidi Mitrović predvsem v njihovem konformizmu in v »pomanjkanju poguma, da bi družbi povedali vso resnico« o tem, kakšne razmere vladajo v stanovanjski gradnji.

Za slovenske bralece je še posebej zanimiv del razmišljanja o »hišicah z vrtičkom« v okolici Beograda in Ljubljane pa drugih velikih slovenskih mest. Arhitekt Bakić je v odgovoru na to vprašanje dejal:

»Kaj so naredili v Sloveniji? Slovenci so urbanizirali svoje vase. Slovenec prebiva in živi petnajst do petdeset kilometrov stran od delovnega mesta. Če pa v Beogradu postavijo hiško 20 kilometrov iz mesta, je to že vikend. Kvadratura ti ne daje dovolj možnosti, nisi komunalno povezan, za prometno povezavo z mestom ni nihče poskrbel. In tako smo se znašli pred nesmislom, da stoji v okolici Beograda in v Srbiji nasploh največ vikendov v vsej naši državi, v Sloveniji pa najmanj. A prav v tej republici so v dobršni meri uredili svoje stanovanjske težave, pri nas v SR Srbiji pa se pogrezamo v vse bolj brezupen položaj. Zakaj se Beograd celo uradno odrekel svojim hiškam z vrtičkom?«

V tem našem poročilu je res težko »pravilno« izbrati dogodke, s katerimi naj bi postregli slovenskemu bralec, če že noče ostati shuporen kronist ali čisto navaden komentator, povrh pa še ohraniti beograjsko pripoved za vse zanimivo, tudi za slovenskega braleca. Zato naj naš report - da bi se rešili iz stiske »reprezentativnega vzorca selekcioniranih dogodkov« pa hkrati postregli tudi z bolj vedrim tonom - končamo z nekaj po naključju izbranimi aforizmi beograjskega satirika in kronista Jovana Hadžija Kostića. Že petnajst let, iz dneva v dan s svojimi veselo domiselnimi ocenami ne le prisihi politike, pa bralec v »Večernih novostih« k razmišljanju, temveč je hkrati tudi barometer vsega, kar vsak dan zanima in tare Beograjčane. Pa pogledjmo, kako in kaj je prejšnji teden komentiral Hadži Kostić:

»V načrtu imajo, da bodo na beograjski Ada Huji odprli obrat za predelavo vrednostnih papirjev, med katerimi bo poglobljena surovina - denar, vzeti iz obtoka. Sodeč po dosedanjih tirajah denarja, bo ta obrat vselej rentabilen...«

»Neki bralec je opazil, da je v zadnjem času po mesarijah veliko bolj čisto. Seveda, nimajo se s čim mazati, pa še muh nimajo s čim privabiti...«

»Na beograjskem pedagoškem zavodu so odprli razstavo. Vizija francoske šole prihodnosti. Lepo in prav, saj je vizija naše bodoče šole že povsem jasna, a zdaj je čas, da vidimo še tuje zmote...«

»Pred kratkim se je neki debelušnik po odprli razgovoril o težavah pitanja živine. Ljudje mu niso verjeli le na besedo, temveč jih je prepričal tudi s podobno...«

Jug Grizelj

Zdravniki o najpopularnejšem zimskem športu

Zdrav duh v trdih kosteh

Koliko nam pravzaprav stane poškodovani smučar – Med nami so sami »športniki«

Človek je naše največje bogastvo, pravi rek. Še dobro, da je tako poceni, je pripisal humorist. Zdravnik, ki je domislivo razumel po svojo, pa je dodal ceno in vse pokvaril. Ker je bil strokovnjak za športno medicino, je namreč v človeku videl smučarja. Človek, ki ga morajo zaradi poškodb pri smučanju operirati in mu predpisati najmanj pol leta mirovanja, je sicer vsega pomilovanja vreden, zato pa si pridobi »ceno«. Zdrušeno delo plača za njegov zlom dobrih pet milijonov starih dinarjev. Toliko, kolikor je vreden majhen avto.

Naj bo človek še tako slab smučar, s prevoznim sredstvom bi ga le ne smeli primerjati. Toda Avstrijecem so se pred dvema letoma smučarji in vozniki skoraj zbratili, saj se je število poškodb prvih začelo z naglimi koraki bližati številu poškodb v prometu. Ko pa so izračunali, koliko denarja jih stanejo zimske sezone in radosti, ki jih ljudje od snega pričakujejo, pa ne užijejo, jih je menda zabelelo do kosti. Sklicali so najrazličnejše strokovnjake, ki se vsak po svoje ukvarjajo s smučarskim športom in se lotili akcije. Zbrali so 25.000 otrok, jim priskrbeli najboljšo oziroma najprimernejšo smučarsko opremo in jih prepustili najboljšim smučarskim učiteljem. Ko je sneg skopnel, so izračunali, da se je na teh tečajih poškodovalo le en odstotek otrok. Desetkrat manj kot prejšnjo zimo. Pred akcijo je znašal prispevek za zdravljenje posledic zimskega športa 1,3 milijard šilingov ali dve milijardi v našem denarju, po njej pa le še trideset starih milijonov dinarjev, kar je približno devetkrat manj, kot stane združeno delo tistih štiri tisoč smučarjev, kolikor se jih vsako leto poškoduje na Slovenskem.

skogorsko okroglo mizo o epidemiologiji smučarskega travmatizma, so menili, da voznik, ki si pripne smuči, sicer skoči iz svoje kože, žudi pa ne spremeni. Še naprej se vede, kot bi bil za volanom. Slabo. Čim lepše si oblečen, čim dražje smuči imaš, bolj so smučišča tvoja. Vanje je vložil veliko denarja in še dragocenejšega časa, zato jih hoče tudi čim boljje izkoristiti.

Od soferja do smučarja je le korak. Razdalja med takoinovanim udeležencem v prometu in športnikom pa je neizmerljiva. Sicer pa je tudi ne meri nihče. Rajše so vroče glave, neogret, nerazgibanih kosti in stisnjenih pesti kobalimo po bregu in lovimo »prehitro razvijajoči se smučarski šport«. Zraven pa se šopirimo, kakšen športen narod smo.

Od tristo študentov visoke šole za telesno kulturo, ki se poleg drugih športov ukvarjajo tudi s smučanjem, se je v zadnjih petih letih huje poškodovalo samo eden. Pozneje so ugotovili, da je imel neprimerne čevlje. Od stopenesetih smučarjev, kolikor jih je smučalo na jugoslovanskem tekmovanju zdravnikov, se ni poškodoval nihče. In od tistih stotih turnih smučarjev, članov planske zveze, ki gredo vsako leto v Triglavsko pogorje, se doslej še nihče ni resneje poškodoval.

V čem se ti ljudje ločijo od »navadnih« smučarjev? Vsi imajo boljše telesno kondicijo! Prvih tristo se ukvarja s športom vsak dan. Zdravniki so že dolgo tudi najglasnejši zagovorniki trimskih stez. Slab vtis bi naredili na ljudi, če bi po bolnišnici hodili z mavcem. Za tretje pa velja, da si telesno kondicijo naberejo s pešačenjem, saj morajo peš do vrha, s katerega se bodo spustili.

Stopiš na smuči, a ne spremeniš čudi

Še ena misel je, ki smučarje povezuje z vozniki avtomobilov. Zdravniki in drugi, ki so se zbrali pred tednom dni za kranj-

Za pest resnicoljubnežev

V anketi, ki so jo v ljubljanskem kliničnem centru pet let izpolnjevale vse »žrtve« smučišč (saj ljudje za svoje zleme najraje

krivijo prav ta), smo videli vsi tako gibčni, kot da ves ljudi dan samo razgibavamo svoje dragoceno telo. Med izprašanimi je bilo kar 80 odstotkov takšnih, ki so povedali, da se redno ukvarjajo s smučarskim športom in 75 odstotkov takšnih, ki so se pohvalili, da se tudi sicer športno udeležujejo. Samo tri odstotke bednežev je napisalo, da so komaj začeli smučati in da to počnejo manj kot eno leto. Zdravnik, ki je to našo športno mrzlico komentiral, je s slabo prikritim posmehom govoril o preveliki zaverovanosti vase.

Med tiste, ki jim moramo zameriti, da tako otroče precejujejo svoje telesne zmogljivosti in smučarsko znanje, otrok ne moremo prišteti. Zanje sicer velja, da imajo v grafičnem prikazu poškodb najvišji stolpec – največ med njimi je starih enajst do štirinajst let – toda tako je po vsem svetu. Travmatologi menijo, da je pretirano številno poškodb pri otrocih treba pripisati gmanjam in hribčkom za vasjo, torej neurejenim, improviziranim smučiščem. Zlom takšnih »divjih« smučarjev so navadno tudi veliko hujši od zlomov pod žičnicami.

O smučeh in vezeh, ki lahko izdajo še tako ogretega in telesno odlično pripravljene smučarja, je pred sedmimi leti opravil raziskavo strokovnjak iz Elana. Takrat je ugotovil, da so za največ poškodb krive predolge smuči. Na drugem mestu so bile varnostne vezi, ki se pri 75 odstotkih vseh, ki so se poškodovali, niso odprle, tretji krivec pa je bil gnil sneg. V anketi kliničnega centra je večina pacientov priznala, da ne ve, ali imajo plastične, metalne ali kombinirane smuči, zato bi bilo navno pričakovati, da bi se spoznali na vezi, kaj šele, da bi jih preverjali.

Kljub temu je eden od travmatologov zatr-dil, da smo v zadnjih dveh letih, vsaj kar zadeva izbor in nakup smuči in vezi, Slovenci veliko bolj podkovani kot nekdanj.

Zato je prav mogoče (»To je modni šport«, trdijo zdravniki, »sodi k standardu«), da se bomo hitreje, kot si trgovci sploh mislijo, ogreli za nove palice, ki imajo namesto jermenov premež v obliki črke C, torej novost, ki naj bi znižala tistih pet odstotkov vseh smučarskih poškodb, ki jih že dolgo leta nosi drobnji palec. Morda nas bodo premamili celo novi lovci, ki naj bi preprečili poškodbe zaradi opletajočih smuči. V tujini jih že imajo in stanejo desetkrat več kot stari: 300 dinarjev.

Umetne luknje v čevlju

»Dovolj mi je težav in bolečin, ki mi jih povzročajo čevlji, zato se jim odpovedujem«, je pismeno izjavila ena naših vrhunskih smučark in opisala svoja »zmaličena stopala« pa gleženj, zaradi katerega je pred nedavnimi morala tudi na operacijo.

Dolgo je športno prenašala vse te nevesčnosti, je rekla, celo »luknje sem si izrezala v notranji čevlji«, zdaj pa je spreviedela, da

ji ne kaže drugega, kot da obuvalo zavrže. Tudi če so ji že priskrbeli – ali pa je to storila sama – mehkejšo oziroma »primernejšo« smučarsko čevlje, v katerih bo drvela kot po oblakih, se posledic poškodb, ki si jih je nabrala doslej, ne bo nikoli povsem znebila. A to so menda stvari, ki jih mora vrhunski športnik vzeti nase.

No, o »poklicnih« smučarjih tokrat zdravniki niso govorili. Prvič imajo polno glavo in polne roke rekreativcev, drugič pa je tekmovalcev tudi za medicino poglavje zase. In najbrž se nihče za okroglo mizo niti spomnil ne bi nanj, če se ne bi od nekod vzel trener ene od reprezentanc. Prišel je s tekmovanja za svetovni pokal na Pohorju, kjer so športni zdravniki priredili podoben simpozij kot v Kranjski gori. Rekel je, da imajo vsi »zmaličene« noge in da bi se prav rad o tem pogovoril s kakšnim zdravnikom...

Dokler se enemu od športnikov ali športnic ni pripetila nesreča, ki je še doslej niso povsem razvozljali, se je o nekaterih stvareh posvetoval s kolegom iz študentskih let, zdravnikom, ki ga je prostovoljno spremljal na treningih.

»Vrhunski smučar«, je premišljal trener, »se zlepa ne poškoduje, vsaj ne tako, kot se lahko polomi nedeljski smučar. Morda prav zato nismo problem, ki bi ga bilo treba rešiti...«

Največ Slovencev, ki naj bi se ukvarjali z raznimi športi, se čez teden navadno »giblje med avtom in pisalno mizo«, in med njimi je najpogostejši zlom goleni! Sledijo izvini kolena in gležnja, ki so tudi najbolj tipične smučarske poškodbe, katerim b-trujejo »visoki čevlji in ohlapne mišice«.

Zlomov gležnja smučarji že nekaj let skorajda ne poznajo več. Med redke, a nevarne poškodbe sodijo vbodi s palico in rane ki jih povzročijo robniki smuči. Tako so morali na Jesenicah nekemu smučarju operirati mošnjo, da so našli poškodbe na testisu, drugega spet so pripeljali z rano v trebušni votlini, medtem ko so mikrokirurgi v Ljubljani tretjemu prišli palec, ki si ga je bil odrezal.

Seminarja, ki so ju letošnjo zimo že priredili zdravniki – travmatologi, sta ostala tam, kjer sta se začela: za okroglo mizo. Zakaj dokler nam ne bo uspelo prešteti vseh Slovencev, ki smučajo, ne bomo vedeli, ali naj nas število njihovih poškodb prisili, da bomo udarili plat zvona, ali pa naj nas zaskrbljuje toliko, kolikor nas pač vznemirja vsak, ki leži v bolnišnici postelji, pa vemo, da smo storili zanj vse, kar je bilo mogoče.

Človek je naše največje bogastvo. Če smuča, utegne postati še dražji. Pocenimo torej ta šport, in kar nam bo potem denarja ostalo, ga športno poklonimo vrhunskim smučarjem, da si bodo z njim zagotovili zdravnik, ki jih bo spremljal in vsakem koraku...

Vesna Marinčič

pisih tako imenovana objektivna odgovornost, kakršno imamo pri nas uvedeno za žičničarje. Ti morajo namreč po našem zakonu povrniti potnikom v primeru nesreče vso škodo. Odgovornosti se izognejo samo takrat, če je nesrečo zakrivil potnik sam ali pa je nastala zaradi višje sile. Torej zaradi zunanjega vzroka, ki ga res ni bilo mogoče vnaprej predvideti.

Zanimivo je, da smučarji v drugih državah razmeroma pogosto zahtevajo odškodnino od proizvajalcev ali prodajalcev smučarske opreme. Po naši zakonodaji tudi imajo to možnost, čeprav jugoslovanske zavarovalnice še nečejo zavarovati proizvajalcev smučarske opreme za povrnitev škod v primerih, ko se je smučar poškodoval zaradi napake na smučarski opremi. Dokazovanje, da so, na primer, zlom noge povzročile napačno izdelane smuči, palice ali vezi, je zelo zapleteno. Mnogo lažja pa je ugotovitev, da so bile napačno montirane vezi, in smučarske servise ter izposojevalnice smuči tuja sodišča večkrat obsodijo na plačilo odškodnine.

Grožnje kar zaležejo

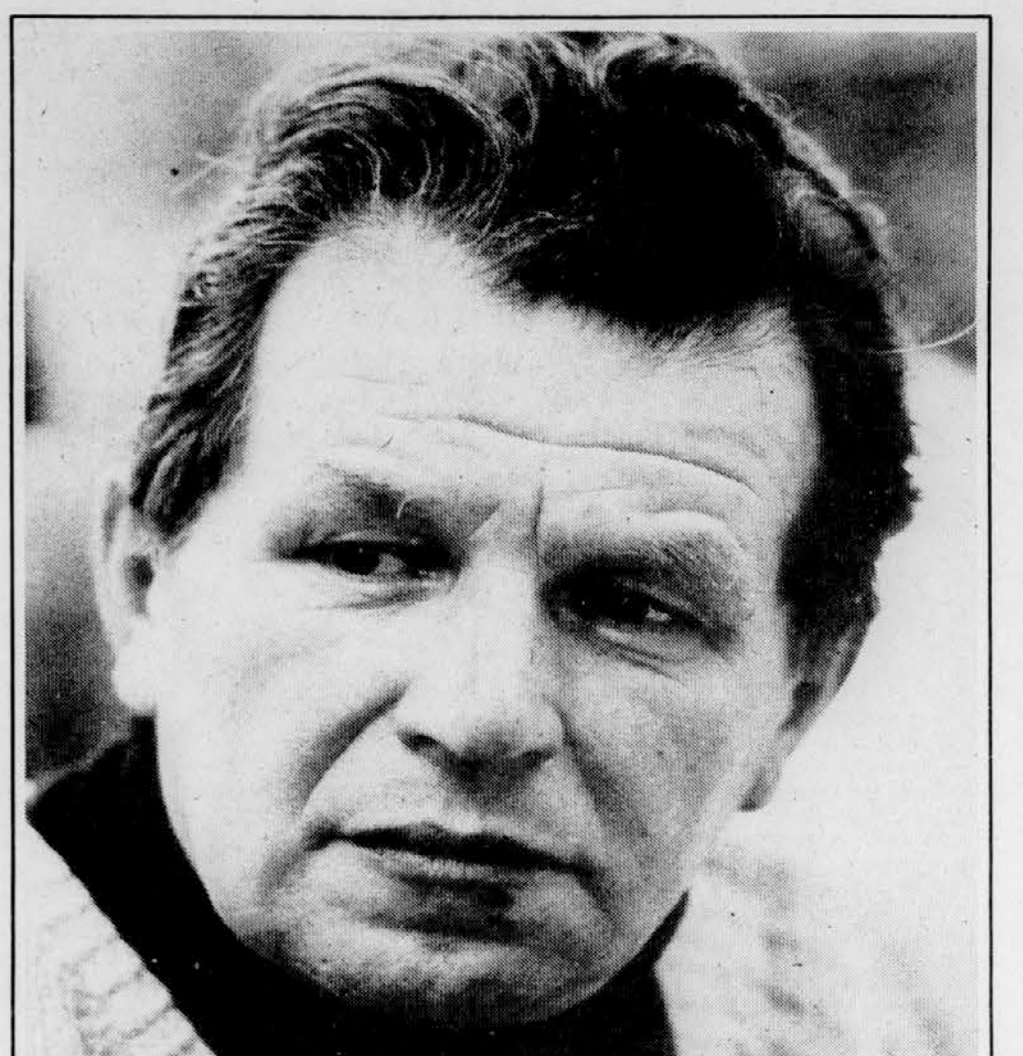
Pravzaprav smo lahko veseli, da se naša sodišča v glavnem ne ukvarjajo s tožbami in pravnem in določanju odškodnin zaradi nesreč in poškodb na smučiščih. Vprašanje je le, ali je to v prid ali v škodo večje varnosti na prepolnih slovenskih smučiščih. Vprašanje je tudi, če bi kazenski pregon povzročitelj smučarskih nezgod kaj prispeval k brzdanju predrznih smučarjev, ki mislijo, da so sami na smučišču. Določila kazenskega prava so namreč le skrajno sredstvo družbe, ko niso več možni drugi ukrepi.

Gotovo pa je nekaj: ko so v vsaki gondoli, ki vozi na Kravcav, objavili ključna zakonska določila o dolžnostih smučarjev, ko so sodniku za prekrške prijavili nekaj kršilcev predpisov in ko so smučišču redno krožijo reditelji, je pa smučarskih progah in pred sedežnicami in vlečnicami tudi nekoliko več reda kot prej.

Zato bi bilo najbrž prav, da bi z denarnimi kaznimi in grožnjami bolj zavzeto poskušali disciplinirati smučarje. Kajti res je, da je smučarska kultura na podobno nizki ravni, kot je nizka kulturna raven voinikov, kolesarjev in pešcev.

Možnosti za tako ukrepanje pa imamo v Sloveniji, kakor smo že omenili, veliko več kot v katerikoli drugi državi, saj velja pri nas zakon o varnosti na javnih smučiščih. Naučiti se moramo le, da ga bo iz leta v leto več smučarjev dosledno spoštovalo, kar bo vplivalo tudi na zmanjšanje poškodb na smučiščih.

Alenka Leskovic

Portret tedna Rudi Finžgar

Osvojil je Planico, Planica je osvojila njega, osvojil pa je tudi planiško publiko. Za dolga leta.

Rudi Finžgar meni o sebi, da nikoli ni bil »ne vem kako dober in slaven skakalec«, da pa je »vedno rad skakal, v vsakem vremenu in na vsaki skalnici, najraje pa v Planici«.

Pustimo vse drugo in spet potrdimo nesporno resnico, da je bil Rudi še kako slaven skakalec. Imel je tudi kanec sreče, da je prišel v Planico in jo osvojil prav tedaj, ko je majhen slovenski narod iskal priložnosti za uveljavitev. In v Planici že od vsega začetka ni šlo zgolj za športni dosežek, temveč za dokazovanje življenjske moči naroda, čeprav je bilo področje dokazovanja na videz ozko, samo športno omejeno. Finžgar je postal naš najpopularnejši skakalec, ker je v predvojnem obdobju oholega odnosa večine smučarskih veselil, zlasti pa mednarodne zveze do atraktivne novotarje, ki je zrastle pod Poncami in je bila delo »majhnih in neznanjih«, njegov nastop v Planici zrcalil hotelejo športno prebujajočo se in narodno osvobodilno mladino. Bil je kot poklican, da se v vsem postavi po robu »velikim«. Še ne dvajset let star se ni bal ničesar, ne skalnice ne tekmecev, pa še dober skakalec je bil.

Nedvomno je bil Rudi Finžgar popularen tudi zato, ker se je kot fant znal postaviti, ker je bil šegav, prijeten, dovtopen, komunikativen, navsezadnje čeden fant, toda naš najboljši priljubljen skakalec je postal, ker je bil najbolj primeren za glasnika mladine, reprezentanta, ki se je že pri prvem planiškem nastopu znal khati s svetovno elito.

Že kot otrok se je v rodni Kropi motal po očetovi mizarški delavnici in dobil v roke tudi smuči. Kmalu jih je imel tudi na nogah in naravna nadaljnja pot živahnega fanta je bila, da se je znašel med smučarskimi tekmovalci. Po notranjem nagibu je bil že od vsega začetka smučarsko vsestranski – skakal je, takmoval pa tudi v smolun in slalomu. Leta 1938, ko še ni dopolnil osemnajst let, je na Crepaljskem nad Sarajevom končal tečaj in postal najmlajši smučarski učitelj v Jugoslaviji. V prijatelju Cirilu Pračku, našem najboljšemu predvojnemu alpskemu smučarju, že tedaj po malem pedagogu, je imel izvrstnega svetovalca; z njim je Finžgar odkril Črni vrh, Triglav in druga smučišča. Tu se je kalil in leta 1940 prišel na svoj cilj – Planico.

»Planica me je mikala kot le kaj. Nagovarjal sem Bloudka in Gorca, naj me pustita skakati,« se sedaj spominja svojega planiškega krsta Finžgar. »Nista bila navdušena, nazadnje pa je Josu Gorec le popustil. Takoj sem odšel na skalnico...«

Že naslednji dan je bil Rudi Finžgar planiški junak. Naslednje leto, ko je preskočil sto metrov, je postal najbolj popularen športnik v Sloveniji. Tudi po osvoboditvi, ko so se spet začele prve pomladne dni pod Poncami zgrinjati množice, so gledalci najbolj vneto pozdravljali Finžgarja, ki se nikakor ni maral odpovedati državi reprezentanci, čeprav je imel zaradi številnih dolžnosti, ki jih je terjala obnova domovine, malo časa za vadbo. A je vendarle vztrajal, prihlet za nekaj dni v Planico in spet skakal. Bil je zgled poguma in vztrajnosti.

»Vsakokrat sem bil vznemirljen, ko sem odhajal v Planico, a ne, ker bi se bal, želel sem si samo čim hitreje priti na skalnico.« Prav gotovo se mnogi spominjajo povojnih planiških prireditelj, včasih tudi v slabem vremenu, dolgih vlakov izletnikov, ki so zamudili tudi vso prireditelj, pa je šel Finžgar na zaledeneli velikanke in zamudnikom na zaledeneli

skalnici pokazal svoj pogum. Kako ne bi bil popularen, tudi tedaj, ko so ga mlajši že začeli prehitovati.

Stanko Bloudek, s katerim sta bila »skupaj kuhana in pečena«, ga je nadse cenil. Peljal ga je v Oberstdorf, ki je vovjni sledil Planici. Tu je Finžgar preizkusil posebne smuči po zamisli vedno snujočega Bloudka. »Pa se stvar ni obnesla.«

Finžgar se je težko ločil od skalnice. Še leta 1960 je 40 let star s skokom na velikanki odprl planiško prireditelj, ki ji je prisostvoval tudi predsednik Tito. Rudi ni maral zamuditi te priložnosti. Štirinajst let prej je predsedniku Titu ob njegovem rojstnem dnevu v Beogradu predal štetno palico, sedaj pa se je na tekmovanju, ki ga je obiskal predsednik, še zadnjič pogladil čez dolgi hrbet velikank. Vendar to ni bil Finžgarjev zadnji skok. S petinštiridesetimi leti je končal svojo bogato kariero na 80-metrski skalnici.

Kdo ve, kakšna bi bila športna pot mladeniča iz Kroke, če ne bi že v začetnem vzponu prekinila vojna, nedvomno pa so partizanska leta izoblikovala iz njega zrelega človeka in še bolj vtisnila vanj planiški pečat, ki ga je zaznamoval kot junaka. Hrabrost in telesno vzdržljivost je v hribih potreboval, za hrabrost pa je bil tudi odlikovan. Najprej je bil vovosev na Jelovici in miner, pozimi leta 1945 pa je odšel v osvobodeno Cerkljo, kjer je bil spet pri svojem starem delu – pri smučeh. V IX. korpusu je bilo veliko fantov večjih smučanja, vse bolj zavetno osvobodilni boji pa so terjali tudi hitro premikajoče se enote na smučeh. Smuči pa ni bilo. Tedaj so v Cerkljo poklicali planiškega reprezentanta, ki je znal izdelovati smuči tudi za najbolj zahtevne tekmovalce. Ni bilo preprosto oskrbeti stroje in ustrezlen les, toda partizanska delavnica, ki si je našla prostore v hotelu Porezen, je kmalu začela izdelovati smuči. Zadrege ni bilo več. Za smučarsko enoto je bilo smuči dovolj. Delavnica v Cerklnem, z vseh vetrov domiselno znežena izdelovalnica partizanskih smuči, je bila tudi zasnova danes ene največjih tovarn smuči na svetu, ki je povsod znana pod imenom Elan.

Kmalu po osvoboditvi je Rudi Finžgar z eno nogo v Planici z drugo pa sredi snovanja, kako bi nadaljeval tradicijo iz Cerknega, našel v Zgošah pri Begunjah primeren prostor za tovarno športnega prodaja. Tu je nastala najprej zadruga, nato pa tovarna Elan, kateri direktor je bil Finžgar do leta 1958, nedaleč od tod pa gredo sedaj v svet pošiljke tisočev smuči, ki jih cenijo tudi najbolj zahtevni tekmovalci.

Rudi se od smuči ni ločil nikoli. Še danes, ko je že v pokojju, jih rad vzame v roke in nejevoljno zagodrnja le, če mu kdo prinese v popravilo par, ki je preveč »zmahan«, češ ljudje imajo vsega v izobilju, zato ne znajo paziti na smuči.

Sicer pa se najraje pogovarja o Planici. »Včasih se mi kar stoji po Planici,« pravi. Komaj čakam, da me pokličejo, za Planico sem zmeraj pripravljen. Ta vna me ne bo nikoli popustila. Kaj ni nekaj čudovitega, če človek leti po zraku brez vsega, le s smučmi.«

Na letošnji planiški praznik Rudl se posebej težko čaka. Skrbel bo za doskočišče. Najraje bi kar takoj odhitel v Planico, še pred začetkom svetovnega prvenstva. O petem svetovnem prvenstvu v smučarskih poletih govori z velikim pričakovanjem. »Kakšna reč. Kako skrbne priprave. Mislim, da še ni bilo nikoli tako. To bo velik dogodek. Kar žal mi je, da nisem več mlad.«

Na letošnji planiški praznik Rudl se posebej težko čaka. Skrbel bo za doskočišče. Najraje bi kar takoj odhitel v Planico, še pred začetkom svetovnega prvenstva. O petem svetovnem prvenstvu v smučarskih poletih govori z velikim pričakovanjem. »Kakšna reč. Kako skrbne priprave. Mislim, da še ni bilo nikoli tako. To bo velik dogodek. Kar žal mi je, da nisem več mlad.«

Jože Dekleva

Pravna ureditev smučanja

Slalom med paragrafi

Če bi dosledno spoštovali pravila, bi bilo na smučiščih manj poškodb

Giacomo Bondoni, avtor knjige o smučarskih pravilih, je kar malo z zavistjo ugovarjal, da smo v Sloveniji prvi pravemno urejanju športa na zasneženih strminah prehiteli vse smučarsko razvite države. Brez hrupa in zapletenih teoretiziranj smo namreč pred poldrugim letom sprejeli zakon o varnosti na javnih smučiščih in s tem kot prva dežela na svetu z zakonom speljali pravno slalomsko progo za vsa naša smučišča in vse smučarje.

Gostobesedni Italijan je sicer na mednarodnem kongresu pravnikov-smučarjev Skilex, ki je bil letos na Bledu, pikro dejal, da ga preseneča, da smučarski zakon socialistične države ne prinaša nobenih revolucionarnih rešitev. Toda hkrati je ob pripombi, da zakon povzema mnoga pravila, ki so si jih izmislili na Zahodu, priznal kakovost zakonskih določil, njihovo jasnost in nedvoumnost.

Pravila FIS po slovensko

Zakon o varnosti na javnih smučiščih med naševanjem dolžnosti smučarjev resnično vsebuje večino pravil FIS za smučarje, ki jih je pred dobrih desetimi leti oblikoval pravni komite mednarodne smučarske zveze. Ta pravila so nekakšen povzetek najboljših pravnih rešitev na tem področju. Zato je gotovo povsem logično in upravičeno, da so prelitla v naš zakon. Prvič zato, ker je dosedanje ravnanje po teh pravilih že preprečilo marsikatero nesrečo na smučarskih progah. Po drugi strani pa bi bilo neumno, če bi pri nas veljala drugačna ureditev kot v drugih državah, saj smučarskega športa in rekreacije s predpisi res ne kaže zapirati v ozke nacionalne okvire.

Zakaj bi, na primer, določali, kot priporočajo poljska in italijanska pravila vedenja na smučiščih, da velja za smučarje desno pravilo, če je praksa dokazala nesmiselnost prepisovanja cestnih prometnih pravil za smučarje. Smučarska proga ni cesta s točno začrtanimi ovinki in križišči in smuči tudi niso nobena vozila, temveč sodijo med športno opremo. Potem pa bi nas bolela glava, kot je morda bolela izposojevalce smučarske opreme v Italiji, ko so v sodbi bolzanskega tribunala zvedeli, da so smuči enakovredne kolesu, kar pomeni, da mora lastnik smuči solidarno odgovarjati za škodo, ki jo povzročijo smučar.

In kakšna so ta pravila, ki bi jih morali poznati vsi smučarji? Če jih na kratko povzamemo, vsa po vrsti posredno govore o zagotavljanju varnosti na smučiščih. Pravijo, da morajo smučarji prilagoditi hitrost in način vožnje znanju in vremenskim razmeram, pri vožnji ne smejo ogrožati drugih smučarjev in morajo jih prehitovati v primerni varnostni razdalji. Pri vzpenjanju morajo hoditi po robu smučišča in ne postajati na zoženih ali nepreglednih delih prog. Zraven morajo smučarji pomagati pri nesrečah in v primerih, ko so v njih udeleženi, pokazati rediteljem osebno izkaznico. Slovenski zakon še prepoveduje smučanje v času zapore smučišč, brez dovoljenja upravljalca smučišča, pa tudi postavljanje naprav in znakov na smučarskih progah. Poleg tega izvirno določa, da ni dovoljeno smučati ne s pomanjkljivo ali pokvarjeno opremo in ne pod vplivom alkohola.

Kazni za predrzneže

Ob tem seveda predpisuje, kakor so že na lastni koži občutili nekateri predrzni smučarji na Kravcavcu, ko so se znašli pred

sodnikom za prekrške, da kršiteljem teh določil grozi denarna kazen od 200 do 1.000 dinarjev. Veliko višje denarne kazni, od 2.000 do 30.000 dinarjev, so seveda predvidene za prekrške organizacij združenega dela, občin ali društev, ki pri nas lahko upravljajo smučišča. Po zakonu morajo upravljavci smučišč na vsem območju smučišča poskrbeti za varnost pred plazovi, tehnično urejenost prog, zaščitne obloge ob stebrih žičnic, opozorilne in obvestilne znake, reševalno službo, službo prve pomoči, telefonsko zvezo z zdravstveno organizacijo in postajo milice in rediteljsko službo.

Na sedmem kongresu Skilex so dr. Alenka Šelih, dr. Lojze Ude in Marko Ilesič podrobno predstavili tako našo kazensko-pravno ureditev smučanja kot odškodninsko odgovornost smučarjev in organizatorjev smučarskih tekmovanj, upravljalcev smučišč, žičničarjev in proizvajalcev smučarske opreme. Pri tem pa so morali v glavnem govoriti o teoretičnih možnostih, kajti naša sodna praksa je, kar zadeva smučanje, izredno pičla. Če odstojemo sodne zadeve o nesrečah na žičnicah, lahko ugotovimo, da se naša sodišča sploh ne ukvarjajo s temi primeri.

Odškodnine nas ne zanimajo

Razlog je seveda preprost. Vse stroške zdravljenja in bolniške dopuste poškodovanih smučarjev plačujemo iz skladov zdravstvenega zavarovanja. Združeno delo stanje te nesreče približno 220 milijonov dinarjev na leto. Poravnava jih ne glede na to, kdo je kriv za nesrečo. Ali smučar sam ali kdo drug, čeprav je res, da so za veliko večino poškodb krivi smučarji sami. To je pokazala tako anketa tovarne Elan o smučarskih poškodbah kot podobne analize v tujini. V Avstriji, na primer, se na leto poškoduje okoli štirideset tisoč smučarjev. Podobno kot pri nas je le v petih odstotkih primerov vzrok teh nesreč trenenje smučarjev, nekaj več odstotkov poškodb pa je ob padcu pri ovirah in progah.

Povsem drugače je seveda v mnogih evropskih državah, kjer sistem socialne varnosti še zdaleč ne dosega našega. V številnih primerih morajo stroške zdravljenja plačati smučarji sami in zato si navdse prizadevajo preverjati to finančno breme na tuja pleča. V primerih, ko so zakrivilo nesrečo drugi smučarji, seveda nanje, drugače pa na lastnike žičnic ali na tiste, ki morajo skrbeti za varno smučanje, steptana smučišča in urejene ter označene smučarske proge.

Sodišča v takih primerih ugotavljajo resničen vzrok nesreče. Najpogostejše s pomočjo specializiranih sodnih izvedencev, kakršnih pri nas sploh nimamo. Pri tem je odločilna krivda, saj je redko velja v pred-

Če hočemo pojasniti, zakaj je prišlo do konference o klimi, ki jo je priredila svetovna meteorološka organizacija, moramo poseči nekaj desetletij v preteklost. Takrat so postali znani učinki na klimo, ki jih izziva človekovo vse večje poseganje v naravo. O tem, kako in s čim spreminja človek podnebje, nas vse pogostejše seznanjajo časopisi, polstrokovne in strokovne revije. Včasih so ta poročila senzacionalna, večinoma pa odsevajo realno stanje, tako da je javnost bolj ali manj seznanjena z vsemi problemi, ki zadevajo vpliv na podnebje. Tudi na svetovni konferenci o klimi, ki se je med 330 strokovnjaki z vsega sveta udeležila tudi paterica iz Jugoslavije, so razpravljali o tem.

Strokovnjake za klimo je v Ženevi zanimalo predvsem dvojice: izogrevanje fosilnih goriv in v cementarnah, pri čemer se sprošča na leto še okoli 20 milijonov ton CO₂, na leto pa se pri tem poveča količina CO₂ kar za 4 do 5 odstotkov. Koncentracija tega plina v atmosferi se zato dokaj enakomerno povečuje, leta 1958 je znašala še 315 ppm, zdaj pa že 355 ppm. S povečano koncentracijo CO₂ v zraku postaja Zemlja vse bolj podobna topli gredi: ovirano je dolgovalovno sevanje Zemlje, kar povzroča otoplitev prizemskega ozračja. Če bo šlo tako naprej, bo do konca tega stoletja dosegla koncentracija CO₂ 410 ppm in več, kar bi po izračunih povzročilo topitev ledenih gmot in dvig morske gladine. V ilustraciji, kaj to pomeni, povejmo, da živi samo v Bangladešu, na primer, do 3 m nadmorske višine okoli 14 milijonov ljudi.

Še pred leti smo upali, da bo premog povsem izrinila jedrska energija in da se bo močneje uveljavila sončna energija, kar vse bi zmanjšalo količino CO₂ v zraku. Po odporu prebivalstva do jedrskih elektrarn in nekaterih državah in nič kaj obetavnih finančnih izračunih za sončno energijo pa so postali mnogi spet pesimisti. Pesimizem zbujati tudi krčenje gozdov v tropskih območjih Azije, Afrike in Latinske Amerike, kjer so zaradi visoke populacije nekdanje izvozne hrane že leta 1975 uvozilo 60 milijonov ton žita. Svetovna poraba hrane se na leto poveča za 2,4 odstotka, v deželah v razvoju za 3,6 odstotka. Uvoz seveda ne zadostuje, zato morajo te dežele povečevati obdelovalno zemljo na novih krčevinah gozda. Ko zdaj v tropskih deželah na leto izkrčijo 0,3 milijone km² gozda, se z razkrojem te organske mase sprošča v ozračje ena petina vsega CO₂. Poleg CO₂ »bogati« človek atmosfero še z drugimi kemičnimi primesmi, na katere odpade približno polovica toplotnega učinka, ki ga ima CO₂.

Suse in povodnji pa mrzle lokalne zime

Človek z vodnimi melioracijami, novimi vodnimi bazeni, zlasti pa s krčenjem gozdov povečuje albedo (delež od površine predmeta odbitega sevanja). To in pa manjše izhlapevanje zaradi krčenja gozdov je po mnenju nekaterih vzrok za vse pogostejše suše v zadnjih letih. Leta 1972 je prizadela suša pridelke v SZ, leta 1976 Severno Evropo. V letih 1972-1974 so delno zaradi ujme upadle svetovne rezerve hrane s prejšnjih 20 odstotkov letne svetovne porabe na 10 odstotkov. Pozneje so se povečale, zadnja leta pa postajajo spet kritične. Večletna suša v Saheli je v letih 1972-73 prizadela več deset milijonov ljudi. Leta 1974 monsunskega deževja v Indiji ni bilo in v deželi je zavladala lakota. Sušam se pridružujejo še povodnji in zadnja leta hude zime, spričo česar se zdi, kot da je svetovno podnebje izgubilo svoj ritem. Zlasti v Severni Ameriki beležijo ponekod ohladitve. Že nekaj let ekonomisti v ZDA preračunavajo, kolikšno škodo bi povzročila ohladitev podnebja. Neki referent (z njegovim mnenjem se večina strokovnjakov ni strinjala) na konferenci v Ženevi je trdil, da bi v ZDA ohladitev za 1°C povzročila 7 milijard dolarjev škode na leto, in to predvsem v kmetijstvu in mestnemu prebivalstvu s povečanimi stroški za ogrevanje.

Nekateri najbolj črnogledi napovedujejo za konec tega tisočletja, ko bo našo zemljo tlačilo okoli 6,5 milijarde ljudi, klimatsko ekološko katastrofo.

Zaradi tega javnost že dolgo zahteva od klimatologov odgovor na vprašanje, kaj se dogaja z podnebjem in kako bo v prihodnjem tisočletju. Svetovna konferenca o okolju I. 1972 v Stockholmu je v programu o ohranitvi okolja zapisala tudi potrebo po skrbi za čistejši zrak. Na svetovni konferenci o hrani I. 1974 so zahtevali napovedovanje klimatskih nezdov, ki ogrožajo pridelke in s tem boljše prehrano prebivalstva. Na svetovni konferenci o vodnih virih v Mar del Platí so zahtevali poglobljen študij vpliva klimatskih sprememb na vodne rezerve. Na svetovni konferenci o desertifikaciji I. 1968 v Nairobiju so naložili svetovni meteorološki organizaciji izdelavo svetovnega klimatskega programa.

Vse te in nekatere druge organizacije v okviru Združenih narodov so sodelovale s svetovno meteorološko organizacijo pri pripravi konference o klimi v Ženevi. Naloga te konference je bila predvideti klimo ob koncu tega stoletja, povedati, kako vpliva človek na podnebje in kako podnebje na človeštvo ter kaj je treba storiti, da bi preprečili morebitno poslabšanje podnebja.

Univerza za državno obrambo v Washingtonu je leta 1978 anketirala ugledne domače in tuje strokovnjake o perečih klimatskih problemih. Iz knjige, ki so jo dali udeležencem konference na voljo, izvem, kaj meni večina anketirancev o spremembi podnebja ob koncu stoletja: večina jih pravi, da je malo znakov, ki kažejo na spremembo. Torej je malo verjetno, da bi se v prihodnjih 25 letih globalna temperatura dvignila za več kot 0,6° ali znižala za več kot 0,3° C.

Oblak (foto Dragan Arrigler)

Posvet v Ženevi

Je svetovno podnebje izgubilo svoj ritem?

Nekateri napovedujejo klimatsko ekološko katastrofo, večina pa za konec tisočletja nespremenjeno stanje

Se globalna atmosfera sploh ohlaja?

Kar zadeva uspešnost konference, končne ocene o njej ne bi mogli podati. Prvi del konference je bil namenjen predvsem zbiranju gradiva, torej pregledom referatov, in pa diskusiji, za katero pa je vselej zmanjkalo časa. Še najbolj črnogledi so bili paleoklimatologi, ki so trdili, da so se v preteklosti večkrat dogodile razmeroma kratkotrajne katastrofalne spremembe, ki se lahko pripetijo tudi zdaj. Njihovi zaključki so za kritičnega opazovalca vprašljivi. Na mnogokaj, na kar se sklicujejo pri rekonstrukciji globalne klime, so lahko vplivale druge, in ne samo klimatske razmere (na primer drugačna razporeditev kontinentov in morij, vpliv temperature in padavin na jezerske gladine ni edini, tudi na debelino letnic v deblih vplivajo lokalne razmere itd.) Po drugi strani je sklepanje iz pretekle klime na bodočo kot igra na srečo, če ne poznamo dejavnikov klimatskega spreminjanja. Ni dvoma, da je splošna tendenca klimatskega razvoja že nekaj

deset milijonov let ohlajevanje, še zlasti od prehoda v pliocen in še bolj pleistocen (pred dvema do tremi milijoni let). Zadnja tretjina pleistocena se je menda štirikrat bolj ohladila, najbolj ob zadnji poledenitvi. Po njej se je med leti 10.000 do 3.000 pred n. št. v Evropi podnebje sicer začelo otopliti, od tedaj pa se v glavnem spet ohlajuje, kljub toplejšemu presledku med leti 900 in 1200 in po letu 1850. Razen teh podatkov ni drugih znanstvenih argumentov, ki bi pričali, da gremo v novo ledeno dobo. Sklepati, da bo četrti ohladitvi zagotovo sledila peta, ima prav toliko veljave kot pričakovati, da boste zagotovo dobili na ruleti, če ste prej zaporedoma zadeli štirikrat. Tudi tedaj je namreč samo približno 50 odstotkov verjetnosti za znajo ali izgubo.

Sicer pa, ali se globalna atmosfera sploh ohlaja? Profesor K. Hare je na osnovi obilnega gradiva izrazil verjetnost, da se zunaj tropskih področij globalne temperature po l. 1938 znižujejo približno za 0,1 do 0,2°C na desetletje in da se v tropskih krajih povečujejo odkloni od normalnih

vrednosti. Kritiki iz več evropskih držav in SZ so izpodbijali ohlajevanje severnejših zemljepisnih širin. Tudi podatki ljubljanske meteorološke postaje ohlajevanja ne potrjujejo. Letno povprečje za obdobje 1851-1978 je 9,4°C, za obdobje 1938-1978 pa 9,7°C, pri čemer je treba upoštevati vpliv mesta na opazovalnico. Dokazano je, da se nekateri predeli sveta v zadnjih desetletjih ohlajajo, drugi segrevajo. Take razlike so med spremembami klime kot celote ali pa le odsev »notranje« oscilacije, za katero še ne poznamo dovolj vpliva tropskih zamljepisnih širin na izven-tropske. Podnebje se je vselej spreminjalo in ni razloga, da se ne bi tudi poslej. Vprašanje je samo, kako hitro in kako.

Na vsa vprašanja znanost še ne zna odgovoriti

Recentno globalno ohlajevanje je torej bolj verjetno kot recentna otoplitev. Ob tem se postavlja vprašanje, ali je zastrašujoči učinek CO₂ in drugih kemičnih spre-

memb v ozračju pod vplivom človeštva na globalno otoplitev samo fiktiven? Ali pa ga kompenzirajo vplivi ohlajevanja (zmanjšanje globalne radiacije, ki ni dokazana, več aerosolov, zmanjšanje albedo ob deforestaciji itd.) Na ta vprašanja konferenca ni odgovorila, saj znanost tem problemom še ni dorasla. Za točnejšo energijsko bilanco in potek raznih ekosistemskih ciklov (na primer CO₂) ji manjka osnovnega znanja. Kolikšna je absorpcijska moč največjega parnika CO₂, morske vode? Nekateri prerokujejo njeno zmanjšanje, saj je mrena iz mineralnih olj, ki jo je povzročil človek, na morski površini vse večja, kar morda otežuje izmenjavo kisika in ogljikovega dioksida. Na konferenci so poročali o opazovanjih v morju razlite nafte in laboratorijskih raziskavah, po katerih se nafta na morski površini razkroji povprečno 10 do 15-odstotno na dan in potone na morskno dno.

Zadnja leta so se mehanizmu zapletenega globalnega klimatskega dogajanja najbolj približali s tako imenovanimi modeli. V računalnik vstavijo podatke o osnovnih gi-

Zato se je tehnično vodstvo popolnoma upravičeno odločilo za tiste starejše igralce, ki so si z igranjem in z vedenjem med tekmi in zunaj igrišč mesto med izbranci tudi zaslužili.

Prvič v vsej zgodovini našega hokeja reprezentanco sestavljajo igralci štirih moštev: Olimpije, Jesenic, Celja in Medveščaka. Čeprav so bili boji med kandidati za dvajset dresov z državnim grbom ostri, je igralec prežaloma pristno in globoko tovarništvo ter prijateljstvo. Tisti trije, ki bodo kot »leteče menjava« ostali doma – vodstvo reprezentance bo dokončni seznam objavilo šele v sredo, dan pred odhodom v Španijo – gotovo ne bodo užaljeni, marveč si bodo že prihodnje leto skušali še z večjo prizadevnostjo in vnmno izbojevati mesta med najboljšimi.

Prav tovarništvo in disciplina v igri pa tudi zunaj ledene ploskve, ki smo jo, žal, pogrešali na lanskem svetovnem prvenstvu v Beogradu, naj bi bila poglavitna dejavnika za vnovično uveljavitev našega hokeja. »Ta ekipa bo v kratkem presešla najboljša dosežka jugoslovskega hokeja, ki ga krasita 1. mesto v skupini B na olimpijskih igrah leta 1968 v Grenoblu in 2. mesto na svetovnem prvenstvu skupine B leta 1974 v Ljubljani. Če bomo tako zavzeto nadaljevali, trenirali, če bo za slehernega igralca, kot je za zdajšnji rod, »modri« dres svetinja – čez pet let na svidenje v skupini A, v bojih s SZ, Kanado, Švedsko, ZDA...« napoveduje zvezni trener Boris Svetlin.

Optimizem veje iz celotne reprezentance. Zato tudi iz Španije ni pričakovati slabih vesti. Reprezentanti so se za svetovno prvenstvo pripravili. Skupne priprave so bile daljše kot kdajkoli poprej. Igrali so z ostrimi Kanadčani, s hitrimi in domiselnimi reprezentanti NDR, se od njih učili, Italijanom in Francozom, neposredni tekmece za visoko uvrstitev v Barceloni pa so z zmagami v prijateljskih tekmah že naglani strah v kosti.

Torej, kot vsaj kaže, je v našem hokeju zavel nov, zdrav veter. **Bojan Kavčič**

Hokejski obeti

Bera prvih sadov

Pomlajena hokejska reprezentanca Jugoslavije računa, da bo na svetovnem prvenstvu v skupini C osvojila 1. mesto

naše najboljše hokejske ekipe. Premalo pozornosti je bilo namenjeno mladim; novi, sveži krvi, tistim, ki se ne bi pehalji zgolj za denar, ampak bi igrali z ljubeznijo, tako v državnem dresu kot v klubskem.

Zvezni kapetan Milko Janežič je – užaljen – odšel. Mlajši, zvezni trener Boris Svetlin pa ni obupal. Ostal je. Skupaj z novoizvoljenim štabom – s trenerji vseh prvotrajnih ekip – in predsednikom novega telesa, skupinske selektorske komisije, Ivanom Hegeđušem je sestavil nov program dela. Podedben poudarek je tehnični štab namenil daljšim skupnim pripravam, številnejšim meddržavnim, klubskim in reprezentativnim obračunom ter skušanju vnovič vzpostaviti disciplino in oživetiti tovarništvo in prijateljstvo med igralci. Obenem se je odločil za pomladitev reprezentančne vrste z dolgoročnim ciljem, da se naši »mladi upi« čim bolj uvrstijo na domačih zimskih olimpijskih igrah leta 1984 v Sarajevu.

»Za tiste, ki jim denar pomeni vse ali največ, za one, ki ne bodo redno in vestno trenirali in ki bodo še naprej nedisciplinirani ter bodo skušali uveljavljati svojo voljo mimo skupnih ciljev, v reprezentanci ne bo prostora!« je kmalu po beograjskem svetovnem prvenstvu sklenila selektorska komisija. Selektorji so ostali neizprosní. Od lanske beograjske reprezentance je ostalo le

enajst hokejistov od triindvajsetih. Mladi Sekelj, Horvat, Šuvak, Šuligoj, Vidmar, Ogrin, Šercer, Prusnik so ob že »odpisanih« 38-letnemu Felcu, 30-letnemu Petiču, 27-letnemu F. Zbontarju in 26-letnemu Crnkoviću nova imena na seznamu kandidator za pot na svetovno prvenstvo skupine C v Barceloni.

Odkod starejši, povratniki v reprezentanci? Zakaj spet štirje starejši vnovič med najboljšimi. Je mar to odstop od »sarajevskega cilja«, od pomladitve reprezentančne vrste? Da in ne.

Ob letošnjem povečanju skupine B na deset ekip se je Jugoslaviji ponudila izjemna priložnost, da se z uvrstitvijo na prvo oziroma drugo mesto v skupini C spet prerine v bojih z Avstralijo, Francijo, Južno Korejo, Bolgarijo, Španijo, Italijo in Veliko Britanijo med najboljše srednjeevropske reprezentance, torej spet v skupino B.

balih in procesih klime (sončna energija, vpliv atmosfere, hidrosfere, litosfere, biosfere, kriosfere), da jim izračuna (simulira) planetarne spremembe oziroma dogajanje. Taki modeli operirajo z vse več spremenljivkami in z vedno več tako imenovanimi vzratnimi učinki (na primer zvišana temperatura povečuje izhlapevanje vode, kar zahteva več energije, povečuje albedo oblakov, to pa temperaturo spet znižuje). Tako so ugotavljali globalne klimatske učinke, ob katerih so si znanstveniki zastavljali največ vprašanj, in prišli do napričakovanih izsledkov. Če bi v tropskih predelih posekali vse gozdove, bi se tam podnebje ohladilo do 0,4° pri tleh (kar bi bilo kar dobrodošlo) in do 1,2° v višini 12 km, otoplitev pa bi nastala med 40° in 75° severne in južne zemljepisne širine, in sicer do 1,2° C. Z modeli so bili najbolj uspešni v Veliki Britaniji in direktor britanskega meteorološkega zavoda B. J. Mason je med drugim povedal: »Če bi se stopil ves arktični led, bi se na polu dvignila temperatura ozračja pri tleh za več kot 10° C, v zmrznih širinah pa bi se na kontinentih ohladila do 8° C, v tropskih krajih do 2° C, drugod pa otopila do 9° C.« Če bi aridne predele pogozdili in bi gozd nato več let čuvali, bi se vnaprej obdržal sam, ker bi se povečale padavine in znižala temperatura. Če bi podvojili sedanjost koncentracijo CO₂ (to naj bi se zgodilo v prihodnjem tisočletju), bi se atmosfera nad 10 km višine ohladila, pri tleh pa bi se otopilo med 0° in 58° N za 2° do 3° C in severneje do 10° C. Proti pričakovanju so z modeli ugotovili razmeroma majhen učinek povečane koncentracije NO. Pač pa bi imela večji vpliv sprememba solarne konstante: pri 2-odstotnem povečanju bi se pri tleh otopilo za 2 do 6° C.

Vremenska napoved zanesljiva le do treh dni

Raziskovanje z modeli je še v začetni fazi, izsledki si včasih nasprotujejo, nejasnosti so zlasti glede učinka višine oblakov, premalo znane so tudi temperature morske površine, pri čemer je treba izboljšati opazovalno mrežo in raziskati globinske tokove, da bi lahko uspešneje prognoziralimo vreme za nekaj mesecev naprej. Zakaj z računalniki so dokazali zvezo med temperaturo oceanske površine in vremenskim dogajanjem na kopnem v severnih širinah. Sedanje sinoptično napovedovanje vreme na je po soglasnem mnenju meteorologov zanesljivo le do 3 dni in le redkokoli in redkokoli za več dni. Kljub tem otroškim boleznim pa je tehnika z modeli najbolj perspektivna, seveda ob boljšem poznavanju sedanjega vremenskega in klimatskega dogajanja. Zato so številni ugledni strokovnjaki predlagali, naj bi prej, preden bi začeli konkretno ukrepati, intenzivno raziskali klimo in njene mehanizme ter posledice človekovega posega v naravo. Poleg raziskane površinske temperature oceanov hromi klimatološko prognoziranje tudi nezadostna raziskanost stratosferskih aerosolov, ozonske plasti, klorofluorokarbonov (pod vplivom razpršili). Dosedanji izsledki modelov so pokazali, da je globalni mehanizem klime bolj odporen proti spremembam, ki jih vnaša v naravo človek, kot smo se bali. Preplah je zato odveč.

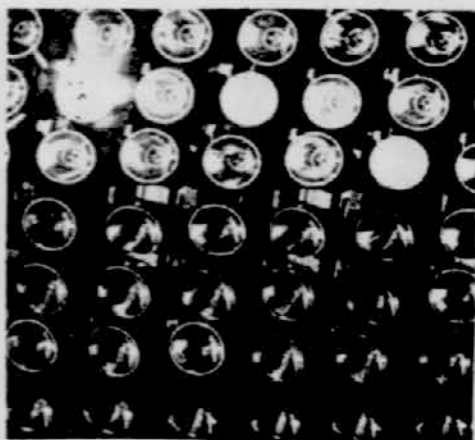
Zaradi tega pa seveda ne smemo biti brezbržni do poslabševanja ekoloških razmer. Če bi posekali tropske gozdove, s tem, kot kaže, ne bi izvalili globalne klimatske katastrofe, toda v obrobnih predelih, koder še uspeva gozd, lahko deforestacija spremeni površje v peščeno puščavo.

Ujme najbolj prizadenejo nerazvite dežele

Podati sklep o delu konference, ki je bila od 12. do 17. februarja, je za zdaj še preuranjeno, saj se je šele med 19. in 24. februarjem sestala skupina povabljenih strokovnjakov, ki naj bi na podlagi 24 referatov in diskusij izdelala uradno poročilo konference. Konferenca je dolžna pripraviti gradivo za svetovni meteorološki kongres, ki bo še letos, ta pa naj bi na podlagi poročila sedanje konference in s pomočjo OZN sklical konferenco na ministrski ravni. Ta naj bi sprejela svetovni klimatski program oziroma ukrepe proti poslabšanju podnebja. Nismo namreč prepričani, da klimatske spremembe ne bi mogle biti tudi pozitivne. Vendar bi bilo dobro, da bi se sedanje stanje ne spreminjalo, saj ne poznamo vseh posledic spreminjanja in je lahko tisto, kar je dobro za eno deželo, za drugo slabšo.

Na konferenci so ugledni strokovnjaki menili, da bi bilo sklicanje konference na ministrski ravni preuranjeno, dokler ne bi boljše spoznali mehanizma svetovnega podnebja. Jasno je bilo tudi izraženo mišljenje, da svetovnemu gospodarstvu ne bi prizadela tolikšne škode globalna ohladitev ali otoplitev za nekaj desetink stopinje Celzija. Kolikšno zdaj povzročajo katastrofalna odstopanja temperatur (v severnih predelih) in padavin (v tropskih krajih) od letnih in sezonskih povprečij, po katerih je uravnano gospodarstvo. Ta odstopanja povzročajo škodo vsem gospodarstvom, ne glede na raven razvoja in družbene sisteme, toda lakoto in smrt prinašajo samo nerazviti deželi. Letno škodo vseh naravnih nezdov ocenjujejo na 40 milijard dolarjev ob 250.000 žrtvah, od tega kar 95% v nerazvitih deželah. Prepričan sem, da se bodo sestavljali uradnega poročila konference uspešno prebili med Scilo in Karibdo, med večinskim mnenjem udeležencev strokovnjakov in zahtevami javnosti ter organizatorjem oz. agencijami OZN, ki so pomagale organizirati konferenco. Ni namreč sporno, da je konferenca poglobila znanje o vplivu človekovega posega v naravo na regionalno in krajevno podnebje, zlasti s spreminjenjo sestavo izbrabe tal, s količino CO₂ in prahu v zraku itd. S tem je utemeljila zahtevo, da moramo čuvati naše podnebje in da mora biti učinek podnebja na družbo sestavni del vsakega dolgoročnega regionalnega planiranja. Če bo konferenca o tem uspela prepričati ljudstva in vlade, bo po mojem mnenju dosegla uspeh.

Ivan Gams

poštni predal 29

Odmevi na:

Nadaljevanje s 26. strani

organizacij ubada s skoro enako problematiko.

Če grobo presojam, je sicer to zakonsko dovoljeno. Toda tu so še druge možnosti. Nujno bi moralo priti do širšega povezovanja. Zakon nam nudi dohodkovno povezovanje ter združevanja dela in sredstev, pa še kaj.

V bližnji prihodnosti bo tudi v Ljubljani treba zgraditi centralno čistilno napravo za odpadne vode. Upajmo, da se bodo do takrat sile že znale združiti, da bosta projekt in oprema v celoti jugoslovanska.

V nekaterih krogih je še zmotno mišljenje, češ da zadevne domače opreme ni. Resnica je drugačna: proizvajalcev domače opreme je precej. Da bi mogli plasirati svoje izdelke, se med njimi bije pravi konkurenčni boj. Sedaj pa se olajšani uvoz tistega, kar imamo po vsej verjetnosti doma.

Najmanj, kar je v tej situaciji storiti, je vprašanje našim inženiringom in proizvodnim delovnim organizacijam, če in katero opremo naj bi dovolili uvoziti, toda ob pogojih, da domača oprema ne bo dražja od uvožene ali pa vsaj bistveno ne. Mislim, da je cena treba dodati. Seveda pa tudi zahtevno po funkcionalni in trajnostni uporabnosti. S čisto zaščito brez zahteve po odgovornosti tudi ne bomo daleč prišli. Poraja se še mnogo drugih vprašanj. Odgovornost do zagotovitve dogovorjenih rokov, preobremenjenost delovnih organizacij s samoupravno dogovorjenimi in s drugimi finančnimi obremenitvami, neoskrbljenost trga z osnovnimi surovinami in še mnogo drugih stvari.

Ko razmišljam o težnjih naših investitorjev po uvozu čistilne opreme, ugotavljam, da tisti investitorji, ki nimajo pravih deviz-

nih virov, ne vztrajajo pri uvozi opreme. Vgrajeno in izdelano imajo že na desetine in stotine naprav z domačo opremo, pa dosega enake čistilne učinke kot drugi z uvoženo opremo. Saj ne rečem, da je vse zlato. Tudi reklamacije so, toda mi smo tukaj in nas je mogoče zgrabiti, tujca, ki je daleč, pa ne. Od nekaj sto vodočistilnih naprav, ki smo jih po sistemu inženiringa izdelali v ljubljanskem Hidroinženiringu, delajo vse. Tega pa ne bi mogli trditi za vse uvožene naprave.

Svojo vlogo bi morale odigrati tudi banke. Deklarativno pravijo, da nudijo kredite tudi za čistilno opremo, ko pa konkretno vprašujemo, je toliko pogojnikov, da že na začetku odnehaš. V tem pogledu smo s tuji v neenakopravnem položaju.

Svoj delež z zmanjšanjem uvoza tudi na tem področju bi morali dodati tudi upravni organi. Če investitor v ekonomsko investicijskem elaboratu predvidi uvozno opremo, kasneje pa bi želel vsaj del ali celotno opremo kupiti doma, mu ti organi take spremembe ne dovolijo brez mučnega potpoka.

Ne zaradi tehničnih, temveč zaradi drugih zunanjih vzrokov smo še najmanj dosegli v opremljanju in izgradnji čistilnih naprav v industriji. S tem mislim tudi na vodno reciklacijske naprave in naprave za pripravo pitnih in tehnoloških voda.

Upam, da bodo predlagalci novega zakona uvideli specifičnost obravnavane problematike in svoj predlog dopolnili s seznamom tistega, kar bi smeli uvažati z zmanjšano carino. Privolitev v specifikacijo seznama pa morajo dati proizvajalci opreme, inštituti in ne nazadnje inženiring organizacije, ki se kompleksno ukvarjajo s problematiko čistilnih naprav in ki niso čvrsto vezane na nobenega od dobaviteljev opreme.

Tudi na tem področju je približno tako kot na mnogih drugih področjih. Skoro polovica jugoslovanskih proizvajalcev čistilne opreme dela po tej ali »oni« tuji licenci in se kiti s tujim perjem, čeprav jim ob vsem še vedno kaj manjka. Tako hočejo po eni strani uvažati porabniki, po drugi pa dobavitelji. Za družbo bi pa bilo koristneje, če bi se bolj povezovali z inštituti in s tovarnami, ki so sposobne izdelati manjkajoče dele.

Zdaj ko si naše tovarne že konkurirajo na področju računalništva, znajo izdelati tudi mikroprocesorje in drugo, le naloge jim je treba zaupati.

Gradnja čistilnih naprav je kompleksen proces od sestave projektne naloge, vključitve v krajevne in regionalne sisteme do kontrole in vzdrževanja.

Nakup specialne opreme iz uvoza, torej tiste, ki jo doma res ni mogoče dobiti, pa je treba omogočiti vsem, ne samo tistim, ki imajo devize, temveč npr. tudi komunalnim delovnim organizacijam, ki lastnih deviznih sredstev nimajo.

Pavle Kert, Ljubljana

Delo, 2. marca

Stanarine bi morale dati toliko, da bo možno redno vzdrževanje

V Delu dne 2. t. m. smo lahko brali članek izpod peresa tov. Stojana Žitka pod gornjim naslovom. Najbrž bi moralo res biti tako, toda pot do tega je še naprej zamotana in letos bomo že tretjič zapovrstjo plačali za 30 odstotkov višje stanarine, ki verjetno poleg vseh samoupravnih sporazumov, ki jih še ni, nosilce stanovanjskih pravic vodijo do t. i. »ekonomskih« stanarin. Toda od tedaj, ko smo za to prvič slišali, se ni našel še nihče, ki bi nazorno pojasnil, kaj to pravzaprav je in kdaj bomo tako najemino lahko dosegli. Z eno besedo: definicije za pojem »ekonomskih« stanarine ni doslej še nihče podal.

Iz članka tov. Žitka je bilo razbrati, da naj se občine dogovarjajo in sklonejo samoupravne sporazume do sredine tega leta. S kom naj jih sklonejo in kaj naj le-ti vsebujejo, tega v članku ne vemo, oziroma vsaj ne vsega.

Bati pa se je tudi napake, ki bi jo lahko občine storile s tem, da bi pri ocenjevanju sedanje vrednosti stanovanjskih hiš ali stanovanj, kakor je razumeti iz članka, vzele za osnovo sedanjo gradbeno ceno kvadratnega metra stanovanjske površine. S tem bi seveda bili vsi plačevalci najemniških stanovanj hudo prizadeti.

Če bi npr. »ekonomske« stanarine – ne vem po kakih računih – izračunali za letošnje leto ne bi bile več veljavne, saj bi jih inflacija razvednotila. Pri nas pa hočemo »ekonomsko« stanarino izračunati za leto 1985! Kdo more danes povedati, kolikšna bo letna inflacija v prihodnjih

petih letih? Če bodo v tej smeri kakorkoli ukrepali, bodo na pamet in seveda, na stroške nosilcev stanovanjskih pravic, ki plačujejo najemniška stanovanja.

Stvari so torej res zamotane in komajda rešljive. Če najmanj pa so rešljive v naših interesih stanovanjskih skupnostih, ki imajo vse premalo pregleda nad področjem, na katerem delajo, in se zato prepogosto zatekajo k že davno razvpitemu »Staninvestu«, ki je doslej naredil več škoda kot koristi pri vzdrževanju hišnega in stanovanjskega sklada. Zakaj so mu bila potrebna tri leta za novo točkovanje, ko je pri tem zamudil dragocen čas ter prav toliko sredstev za morebitno zvišanje stanarin že leta 1973 ali vsaj 1974?

Najeti točkovalet so leta 1973 delali zelo šablonsko in površno. Zato takrat opravljeno točkovanje stanovanj ne more biti podlaga za ocenjevanje vrednosti stanovanj v letu 1979, še posebej ne, ker se je v minulih šestih letih v stanovanjih lahko veliko spremenilo predvsem na slabše, kajti tisto, kar se je na boljše, so plačali stanovalci iz svojih sredstev in torej ne more biti predmet zviševanja točk. Torej je točke treba kvečjemu zniževati. Za točkovalet so dvakrat interno popravljale točkovanje zapisnike se komisije, ki so svojevoljno pripisovale točke iz različnih razlogov.

Sedanjo gradbeno ceno za m², na primer, ki je previsoka, in drugo, kar zadeva določanje o »ekonomski« stanarini, tokrat sploh ne bi smeli uporabljati. Problemi so pri tem veliki in zato ni nenavadno, da ne pridemo dlje kot do vsakoletnega podraževanja stanarin za povprečnih 30 odstotkov, kar pa pomeni, da bi se morale stanarine v Centru dvigniti za več kot na periferiji, torej v štirih ljubljanskih občinah.

Pred kakršnokoli odločitvijo o t. i. »ekonomskih« stanarinah je vsekakor treba

prislunhiti glasu in pisanju vseh, ki so povezani s točkovanji in vsakoletnimi podražitvami najemnin, pa so jih doslej vselej spregledali in tudi niso krivi, če morajo plačevati vse višje najemnine, vrhu tega pa še dodatne stroške tekočega vzdrževanja hiš (snažilke ipd.).

Vojin Goršič, Ljubljana

Delo, 30. januarja, 17. in 24. februarja

Na goriških srečanjih malo vznemirljivega

Izredno škoda je, da Andrej Inkret v svojem odgovoru na moja dopolnila o podobni Goriškega srečanja malih odrov 79 – v kolikor prireditelj odpira širša razvoja vprašanja ne samo festivala, ampak gledališča v celoti – ni objavil zgolj drugega dela svojega prispevka, v katerem jasno, analitično in razširjeno podaja svoje poglede na našo gledališko situacijo. Škoda pravim zato, ker v prvem delu prispevka uporablja drug način pisanja, ki pa odpira povsem nova vprašanja slovenskega (gledališkega) kulturnega prostora: razmerje med kompetencami ustvarjalcev in strokovnih spremljevalcev, da ne rečemo kritikov.

Morda spet ne berem prav, toda vse se mi dozeva, da neposredni ustvarjalec po Inkretovem mišljenju nima pravice ob svojem delu prispevati tudi načelnih razmišljanj in dopolnitev k celokupni problematiki, ki je bila po strokovnem spremljevalcu zapisana in s tem dokončno pojasnjena. Tako se mi namreč dozeva, če prav razumem moj »izpad«, ki je takole utemeljen: očitna užaljenost, nedopustno površno branje, ihita, kampanja, nesramežljiva samohvala, nenavadna samozavest, za-

vračanje najmanjšega kritičnega pomisleka, brez trohe samokritičnosti, samoreklama, podtikanja, famozne teze... « Menim, da tak način izmenjave mnenj pravzaprav to izmenjavo blokira in da se ga je najbolje korenito in skrajnje odločno izogniti.

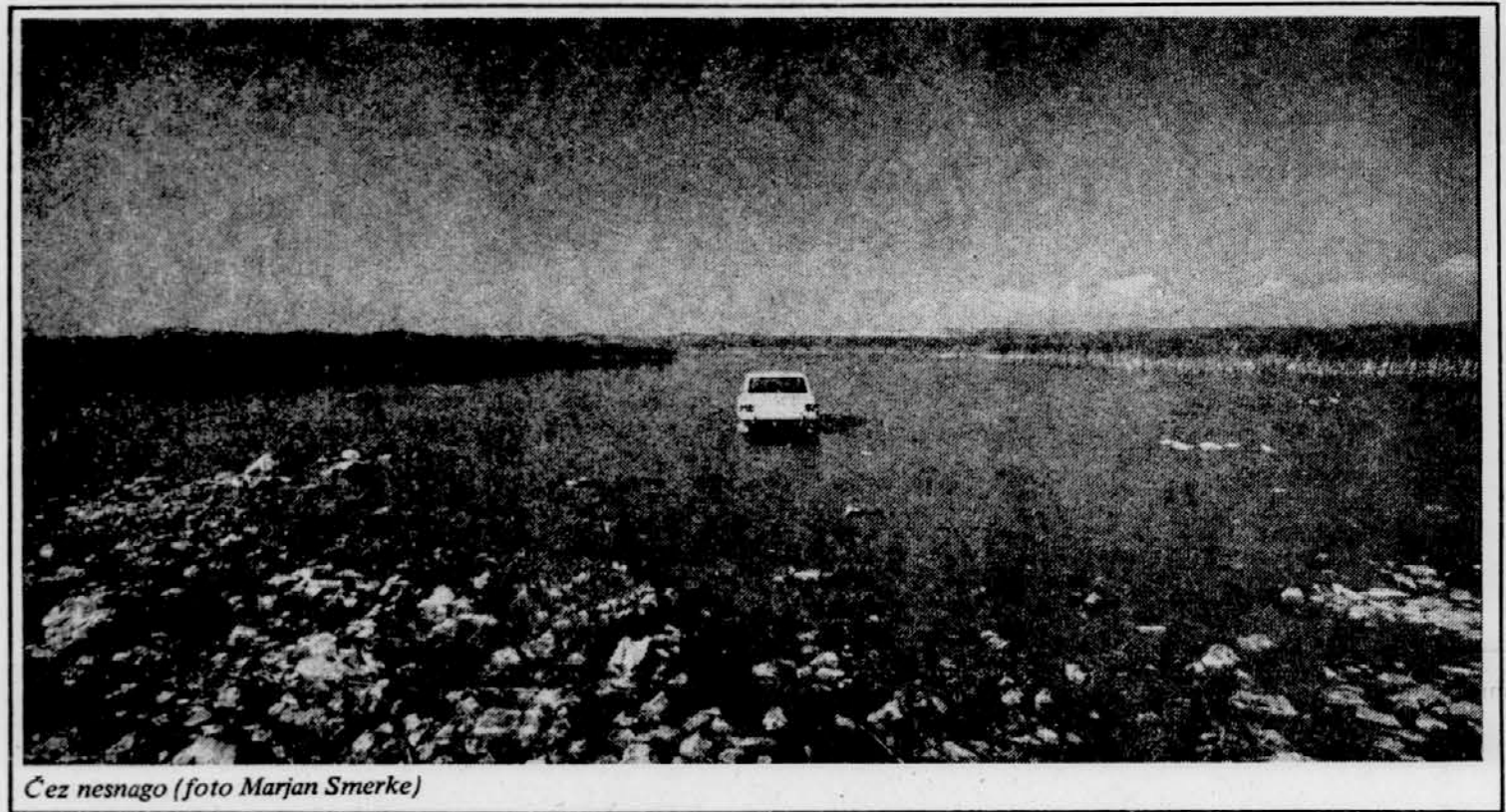
Tudi mislim, da ima neposredni ustvarjalec pravico poseči v širši prostor (gledaliških) razmišljanj posebej, če a priori ne poskuša operirati z očitnim slovarjem diskvalifikacij tistega, ki se je z obravnavo nekaterih stvaritev dotaknil tudi širših vprašanj.

Kar zadeva nesporednost, ki postajajo po Inkretovem odgovoru še očitnejši, moram odločno zavrniti tudi vsebino besede »zasluge«, ki naj bi si jih v okviru Goriškega srečanja malih odrov osebno lastil s takšnimi dejstvi, kot so navezava na jugoslovanski gledališki prostor, razvoj strokovnega kolegija srečanja in pa predlog za preseganje volonterstva statusa gledaliških festivalov na Slovenskem – tukaj seveda ni problem v »novih«, ampak v času oziroma nečasu kot verjetno novi dobri 20. stoletja. Te »zasluge« celotnega razvoja festivala namreč govori o nekaterih naših temeljnih problemih, kot so premajhno in prepočasno odpiranje v širši in s tem jugoslovanski pa tudi evropski prostor, pomanjkanje dolgoročnih strokovnih gledaliških načrtov in končno dejstvo, da si marsikje nemara ne upamo prevzeti profesionalne odgovornosti nasproti volonterstvu, ki jo še za čudo dobro opravljamo. Teh skromnih poskusov, skromnih poskusov dejanj, kot nanja odgovarja Goriško srečanje malih odrov s svojimi zmožnostmi, pa seveda nihče ne obesa na veliki zvon, če pa jih v pregledni oceni enostavno izpustimo, pa gotovo ni najbolj prav. Tudi stališča osnovnega informiranja ne. Kar se tiče drugega, »mirnega« dela Inkretovega odgovora, moram pač reči, da imam boljše mnenje o slovenskem gledališču, predvsem pa o njegovih razvojnih možnostih, ki jih tudi na področju »malega« odra ne bi tako hitro in definitivno vrigel pod mizo kot do kraja iztrošen mehanizem, ki je v bistvu že mrtev.

Čeprav nimamo gledališke revije, ki bi verjetno resnično omogočala razširjeno pahljačo problematike takó stabiliziranih in profiliranih festivalov, da se ne bi zavedali nujne nadaljnje razvoja in predvsem tiste gledališke tehnologije in metodologije, ki se je vsi gledališki delavci tako želimo, mislim, da moramo vendar ohranjati pridobljeno. In izkušnja uči, da je »malie« oder kot stalna oblika gledališkega dela tista postavka, ki ima več funkcij, med katerimi je možnost samoukinitve seveda velik nesporazum. Zato se seveda tudi v tem trenutku nikakor ne morem strinjati z definicijo izrazite »inferiornosti«, v kateri je naš »malie« oder.

Menim, da so načelna stališča med menoj in Andrejem Inkretom – kar se ob Goriškem srečanju malih odrov tiče celokupnega gledališkega razvoja – docela pojasnjena, in s svoje strani dopolnilne prispevke, namenjene globalnemu gledališkemu razmišljanju, tudi končujem.

Janez Povše, Nova Gorica

Čez nesnago (foto Marjan Smerke)

Lèon Schwartzberg – Pierre Vianson-Ponté; Rak – ali kako premagati smrt?

Nevarnosti vrtinca odkritij

Zdravnik je kriv šele takrat, ko ugotovi, da je začetna diagnoza napačna, pa noče priznati napake

Seveda ne poudarjamo teh številnih in častnih izjem, nismo se odločili za vse te poklone zaradi morebitne prevladnosti. Zakaj treba je priznati – in tokrat za vsa skoraj prav za vse velike zdravnike – da so prišli do znanja in izkušnji, ki so jih pripeljali na položaje, na katerih so, ki so jim zagotovili tolikšen ugled in tolikšno vplivnost, predvsem zato, ker so trdo delali, ker so tvegali, ker so dvomili vase. To, kar so, niso postali po naključju, prav tako pa tudi ne – razen izjemno redkih izjem – zaradi splet in zvez, pač pa, ker so skratka pokazali in dokazali, kaj zmorejo, ker so se bojevali za uspeh, ker so si pošteno prislužili ugled.

Seveda, lahko se posmihamo neuglajenosti, nerodnosti ali domišljivosti nekaterih zdravnikov. Lahko samo presenečeno poslušamo, kakšnih bedarij se lahko znebi kak zdravnik, lahko še bolj presenečeno opazujemo, kako jih tudi počne. Lahko jim tudi očitamo, da se nekoliko preveč postavljajo s svojimi zmagami. Toda prav zaradi tega jim tudi ne moremo oprostiti porazov. Lahko tudi obžalujemo, da se pripravijo med seboj, da delajo drug drugemu težave, da med njimi vlada beden tekmovalni duh, da jih vse prepogosto slepi obžalovanja vredna tekmovalnost. Lahko so obupni, odbijajoči, ošabni, nadležni, oblastni, izključni in celo reakcionarni, lahko so pridobitniški, lahko so igralci, vse to jim lahko oprostimo, lahko razumemo; navsezadnje so to samo ljudje. Edini očiitek, mimo katerega ne moremo, neodpustljiv greh, najhujši zločin, ki velja, žal, za nekatera – na srečo izjemno redke – je ta, da pozabijo na človeka, da ga zanemarjajo, da ga prezirajo.

Nekateri so tudi trgovci

To ni nič novega in tudi François Sarda v svoji knjigi »Pravica živeti in pravica umreti« povsem upravičeno spominja na naslednje besede: »Videti je, da je medicina, ki jo je potegnil za seboj vrtinec odkritij, kar nekam zmeden. Analize in novosti so jo kar opijaniše, tako da zdaj izjemno potrebuje čas za sintezo. Čeprav si tega noče priznati, jo je strah, sluti nevarnost, kateri se mogoče ne bo več mogla upreti: lahko se ji zgodi, da bo pozabila na človeka, ki mora biti njena edina skrb, na celovitega človeka, bitje iz mesa in čustev. Skoraj da se je nemogoče boljje izraziti. Te besede so bile izgovorjene pred štiridesetimi leti. Izgovoril jih je profesor Leriche v svojem nastopnem govoru, ko je leta 1937 prevzel katedro na Collège de France.

Kot olajševalno okoliščino, ki pa ne velja samo za velike profesorje, ampak prav za vse zdravnike, pa moramo zapisati, da začenjajo priznavati, da ne vedo vsega in da se lahko tudi zmotijo. Seveda, za zdravniško družbo še naprej velja, da marsikateri zdravnik še naprej vlada kot duhovnik nad pobožnimi in zaupljivimi verniki, da vrač še vedno ni razkrinkan in da je še dolga pot do bregov skromnosti. Toda hkrati je tudi vse več takih, ki priznavajo, ki celo prostovoljno zahtujejo skromne meje svojega znanja in znanosti. Mogoče moramo enega izmed vzrokov za te spremembe iskati tudi v nenehnem upadanju števila zdravnikov splošne prakse, nekdanjih tako imenovanih družinskih zdravnikov. Tam, kjer še je tak zdravnik, je v večini prime-

rov le nekakšen usmerjevalec, ki pošilja bolnike na laboratorijske preiskave, na rentgenske preglede, v bolnišnico, k specialistom.

Podčezelski zdravnik, ki se mora kar takoj spoprijeti z vsakršno boleznijo in ki nima vselej možnosti, da bi poslal bolnika v kako bolnišnico ali pa k specialistu, je res izjema. V mestih je seznan specialistov, razporejenih po specialnostih, vsaj desetkrat dljši kot seznan zdravnikov splošne prakse in zato se bo bolnik po prvi kolikični resni diagnozi skoraj praviloma odpravil naravnost k specialistu.

Če pa je ta diagnoza napačna, se bolniku lahko zgodi, da se bo znašel na čudnem tekočem traku, na katerem bo v najboljšem primeru izgubil čas, čas, ki zna biti nad vse dragocen, preden ga bodo spet poslali v pravo smer. Na splošno tega v večini primerov sploh niso krivi zdravniki. Take napake lahko zakrivajo bolniki sami, zanje pa je kriv tudi tisk, ki se skuša poljudno ukvarjati z medicino, krivi pa so tudi avtorji vse preveč številnih knjig o zdravlju in boleznih in najrazličnejših medicinskih priročnikov in slovarjev. Zdravnik je kriv šele takrat, ko ugotovi, da je začetna diagnoza napačna, pa kljub temu noče takoj priznati napake in popraviti svojih izjem in dejanj, razen tega pa zaradi povsem človeškega nagnjenja, da daje prednost svoji specialnosti, noče povprašati za nasvet kolegov, ki so se specializirali v druge smeri, noče jim prepustiti svojega pacienta, ker bi ga tako verjetno dokončno izgubil.

Od osmih primerov, ki smo jih opisali v prejšnjih dveh nadaljevanjih, dva povsem jasno govorita prav o takih napakah, napa-

kah, ki so bile posledice neznanja ali pa prevelike samozavesti. Dve zgodbi, naspornito, pripovedujeta, kako je mogoče še marsikaj rešiti. Dvema primeroma surovosti in pohlepa pa nasprotujeta dva primera vzorne človečnosti. Tako nam končno eden izmed zdravnikov odkrito priznava, da so nekateri njegovi kolegi tudi trgovci, da ni nihče nezmojljiv, da imamo najboljše in dobre zdravnike in druge, zdravnika, ki si končno drzne predlagati, da bi dobili nekakšen vodnik po zdravniških ustanovah, ki bi nam namesto o nožih, vilicah, posteljah in zvezdah pripovedoval o kakovosti storitev kirurških nožev, injekcij in operacijskih miz.

Zakaj ne bi smeli ocenjevati zdravniških storitev?

Navsezadnje, zakaj ne bi imeli takšnega vodnika? Zakaj bi tvegali pravde in sodno preganjanje, če bi obvestili javnost, kako je na tako pomembnem, bistvenem področju, ko jo lahko hkrati povsem nezakonovano vsak dan obveščamo, kakšne so storitve v hotelih, restavracijah, trgovinah, ko vsak dan ocenjujemo in vrednotimo najrazličnejše izdelke, nove stroje, predstave in druge dobrine nasploh, ko že imamo vodnike po univerzah in fakultetah, v katerih najdemo s številkami izražene ocene vrednosti posameznih kateder pa tudi ocene posameznih predavateljev, ko že iz dneva v dan sestavljamo sezname igralcev, pevcev, športnikov in politikov, v katere jih razvrščamo glede na stopnjo njihove priljubljenosti ali na glede na njihove uspehe? Ali takšno svetoskrunstvo zdravniškega dela spet prepredčujejo nekakšni religiozni pomisleki? Če so zdravniki res ljudje, kot so vsi drugi, če je njihov poklic res tak, kot so drugi, potem se morajo tudi zdravniki sprijazniti z mislijo, da bodo ocenjevani za svoje delo, kot smo vsi. Takšno ocenjevanje bo spodbudilo tiste, ki potrebujejo takšne spodbude, nagrade bo tiste, ki to zaslužijo, hkrati pa bo mogoče uničilo nekatera, kar pa bo samo največja moralna in tudi materialna korist za vso zdravniško družbo.

Toda prepustimo spet besedo obrambi. Spet moramo spregovoriti o mladih zdravnikih. Zanje smo zapisali, da se ne zanimajo toliko za denar, da jih veliko bolj privlači svoboda, ki naj bi jo prinesla velika reforma zdravstva, pa čeprav se niso še vsi – še veliko bi se jih moralo – opredelili za vrednosti posameznih kateder pa tudi ocene posameznih predavateljev, ko že iz dneva v dan sestavljamo sezname igralcev, pevcev, športnikov in politikov, v katere jih razvrščamo glede na stopnjo njihove priljubljenosti ali na glede na njihove uspehe? Ali takšno svetoskrunstvo zdravniškega dela spet prepredčujejo nekakšni religiozni pomisleki? Če so zdravniki res ljudje, kot so vsi drugi, če je njihov poklic res tak, kot so drugi, potem se morajo tudi zdravniki sprijazniti z mislijo, da bodo ocenjevani za svoje delo, kot smo vsi. Takšno ocenjevanje bo spodbudilo tiste, ki potrebujejo takšne spodbude, nagrade bo tiste, ki to zaslužijo, hkrati pa bo mogoče uničilo nekatera, kar pa bo samo največja moralna in tudi materialna korist za vso zdravniško družbo.

Toda ali je zdravniški poklic res – tako kot smo trdili v prejšnjih nadaljevanjih – »poklic, kot so vsi drugi?« Če dobro premislimo, ni, ni povsem tak, ni v resnici tak. Zakaj v tem poklicu je surovina naše telo. Proizvodnja je naše zdravje. Škart pomeni smrt. Nič manj kot smrt. Ko gre za take reči, je povsem razumljivo, da bomo zahtevali od zdravnika pojasnilo za vsako napako in da mu jo bomo tudi očitali bolj kot kateremkoli drugemu. Za razliko od večine drugih poklicev velja za zdravniški poklic, da bi bilo nad vse koristno, če bi ljudje dobro premislili, preden se odločijo

zanj, in da bi se z vso skromnostjo temeljito izprašali, če so res sposobni zanj, preden bi se ga lotili.

Skromne razsežnosti zdravnikove moči

Zdravniški poklic – poklic, kot so vsi drugi? Kar skušate pripraviti kakega zdravnika, če ga poznate, da bi ponoči dirjal po Parizu, po predmestjih ali po drugih velikih mestih! Poklic, kot vsi drugi? Zakaj pa se potem prav nič ne čudimo in razburjamo, ko ima kak Charles Aznavour ali Jonny Hallyday težave z davkarji? Mogoče res zato, ker smo se že nekako sprijaznili z mislijo, da pač pevec veliko zasluži. Toda zakaj nas hkrati tako preseneča, ko ima kak znan zdravnik podobne težave? Mogoče zato, ker menimo, ker zahtevamo, da so zdravniki vselej pošteni, ker se nam pohlep in laž zdita nezdružljiva s takim poklicem? In če je zdravniški poklic res samo poklic, kot vsak drug, zakaj potem ne bi smeli reči nekaterim zdravnikom: odločite se za kak drug poklic?

Toda prepustimo spet besedo obrambi. Spet moramo spregovoriti o mladih zdravnikih. Zanje smo zapisali, da se ne zanimajo toliko za denar, da jih veliko bolj privlači svoboda, ki naj bi jo prinesla velika reforma zdravstva, pa čeprav se niso še vsi – še veliko bi se jih moralo – opredelili za vrednosti posameznih kateder pa tudi ocene posameznih predavateljev, ko že iz dneva v dan sestavljamo sezname igralcev, pevcev, športnikov in politikov, v katere jih razvrščamo glede na stopnjo njihove priljubljenosti ali na glede na njihove uspehe? Ali takšno svetoskrunstvo zdravniškega dela spet prepredčujejo nekakšni religiozni pomisleki? Če so zdravniki res ljudje, kot so vsi drugi, če je njihov poklic res tak, kot so drugi, potem se morajo tudi zdravniki sprijazniti z mislijo, da bodo ocenjevani za svoje delo, kot smo vsi. Takšno ocenjevanje bo spodbudilo tiste, ki potrebujejo takšne spodbude, nagrade bo tiste, ki to zaslužijo, hkrati pa bo mogoče uničilo nekatera, kar pa bo samo največja moralna in tudi materialna korist za vso zdravniško družbo.

Ali je dovolj, če med pregledom odgovorimo bolniku, ki nam zastavlja težka vprašanja o bolezni, o trpljenju, o življenju in smrti: aspirin, penicilin, valium, bolnišnica? On sicer pričakuje takšne odgovore, toda tudi drugačne, odgovore povsem drugih razsežnosti.

Zdravnik bi moral imeti moč, da bi mu rekel, da mora vstati, da se mora bolje hraniti, da ne sme točiti delati, toda v večini primerov bolnik takih odgovorov in navšetno sploh noče slišati, ker vsega tega kratko malo sploh ne more storiti. Zdravnik bi moral imeti moč, da bi bolniku razložil, da njegova depresija nikakor ni zgolj živčni pripetljaj, ampak da pomeni odklanjanje življenja, kakršnega živi; da nemirnost in živčnost kakega otroka ne bomo odpravili s pomirili, ampak šele z ljubeznijo, ki jo zahteva, pa je ne dobi; da težave v trebuhu, z očmi ali bolečine v grlu niso le posledice bolnih jeter, utrujenih oči ali pa ponavljajočih se angin, pač pa da so znamenja veliko hujših motenj v organizmu, ki jih ne more odpraviti nekaj tablet, močnejša dioptrija ali kak sirup, da gre za motnje, ki prav tako niso le posledica už-

vanja alkohola, slabe osvetljave ali pa prehlada. Redki so zdravniki, ki si upajo povedati te krute resnice bolnikom, ki pridejo k njim na pregled.

Skratka, zdravnik v Franciji nima nobene moči ali sredstev, da bi posegel v družbeno resničnost, da bi spremenil bolnikov sistem življenja, kratko malo ne more odgovoriti na bistveno bolnikovo vprašanje, saj bi mu v resnici moral svetovati, naj sprejme življenje in usodo, kakršna sta. Zaradi vsega tega zdravnik kaj kmalu spozna, do kam lahko seže, kje so pravzaprav meje njegove moči.

Res je, da je najboljši zdravnik tisti, ki je le zdravnik. Toda bistvo medicine ni v tem, da pozdravi kak organ, prežene mrzlico ali pa premaga kako slabost. Medicina bi morala pomagati živeti vsemu človeku, človeku kot celoti, saj je njen bistveni namen odložiti smrt. Od simptomov bi morala prodreti k vzrokom. Prav pri tem pa zdravnikova moč najpogosteje odpove.

Vsesplošno širjenje medicine je še en nov pojav, ki ga še najbolj čutijo prav zdravniki. Že dolgo vemo, da z naraščanjem števila zdravnikov raste tudi število bolnikov. Danes pa je precej odkrito govorimo o pretiravanih pri preiskavah, pri rentgenskih slikanjih, pri predpisovanju zdravil, o dragih aparaturah, ki kar naprej spijajo zaboljnih, medtem ko se druge kvarijo, ker jih preveč uporabljajo. Prav tako ni nobena skrivnost, da imamo pogosto opraviti z zvezdniki podobki velikih šefov, ki nočejo ničesar slišati o dragih kreditih, o stroških, o varčevanju, vemo za razsipavanje in slabo gospodarjenje, katerega posledica so vse višje cene dnevne bolniške oskrbe in pretirano zaposlovanje in ki hkrati nenehno sili v odpovedovanje in izbiranje med dvema izdatkoma.

Stari maltuzianizem, protekcionizem in ozkogledi korporativizem, vse navdihnjeni od ne najbolj poštenih kritikih misli, nenehno skrbijo za razlage, da je dovolj zdravnikov, da jih je celo preveč, le da so slabo razporejeni po območjih in po specialnostih. Zdaj so v zdravniških krogih začeli končno spodbijati to egoistično in nesmiselno trditve, to bedasto dogmo, ki je hkrati uradna teza zdravniškega reda. Napredujemo sicer počasi, toda vsaj osvoboditev je vse hitrejše. Tako se vse več zdravnikov sprašuje o organiziranosti, naravi in namenu svojega poklica. Nekateri razglabljajo tudi o sebi kot o zdravniku. Tako je prišel čas mogoče bolečih, toda vsekakor nujnih sprememb. Zakaj če se zdravniki priporočajo, da je nekdanje obževanje njihovega dela zdaj zamenjalo precejšnjo nezaupanje, morajo najprej obratovati s seboj. Navsezadnje tega nismo krivi mi, bolniki.

Tudi pozimi čez ocean

Smuka po pršiču

Zahodnonemški turisti čedalje pogosteje potujejo na smučanje v Rocky Mountains – Ugoden tečaj dolarja, odlične snežne razmere in smučarska eksotika vabijo

Smučarji v Rocky Mountains (Foto dokumentacija Dela)

»Nemščina je praktično tukaj naš drugi jezik,« pravi direktor smučarske korporacije Aspen. Menil je morda: bila je. Smučarski učitelji namreč ne lomijo več angleščine s tirolskim naglasom. Večina učiteljev stare garde iz Avstrije in Bavarske, ki je nekoč obogatela angleški jezik z besedami iz nemškega smučarskega jezika (na primer »to schuss«), se je vrnila v domače hribe, kar je ameriški smučarski magazin v zaletu domoljubnega zadovoljstva imenoval »destrudelizacija Amerike«.

Nemški turisti-smučarji, ki v uveljavljenih evropskih alpskih krajih dajejo ton, v Aspenu še nimajo takega pomena, da bi o njih vodili posebno statistiko. Za Kanadčani in Mehličani so uvrščeni med »druge tujce«, in ta skupina ne zajame niti celih dveh odstotkov od vseh tristo tisoč obiskovalcev Aspena.

Aspen je vsekakor postal mit, na katerega prisegajo tako domačini kot priseljenci. Američan nemškega rodu je izdal, da je Aspen »boljši kot St. Moritz, Davos in Lech skupaj«. Ima najlepše strmine, najodličnejše restavracije, najbolj vroče disco-klube zahodno od newyorškega »Studia 54«. V Aspenu pada z neba pozimi pet do sedem metrov visoka snežna odeja. Geslo tega mesta je: mirno, sproščeno, brez razburjanja. To je tista Amerika, ki turistom še vedno pušča dovolj prostega prostora, mnogo več kot na gosto naseljeni vzhodni obali.

Ta sproščenost govori tudi o veliki razliki med Aspenom in Alpami. V Evropi se smučarska sproščenost konča najpogosteje tedaj, ko smučar stopi na smučke in si pripne varnostne vezi. Od tu naprej ni več zabavno, zaveda postane zelo resna. V Aspenu je sproščena vpljudnost zelo vidno zunanje znamenje. V ameriških vrstah pred ženicami in nikogar ne pritikajo, zmerjajo in mu stopajo po smučeh. Na sedežnici pozdravi uslužbenec turist s prijazen »kako je kaj« in dopolnjuje sproščeni videz s kavbojskim klobukom na glavi. Smučarji, ki so sami, potrepljivo čakajo, da pričakajo partnerja za sedežnico. Med vožnjo se vedno razvije prijazen pogovor, na vrhu si smučarja želita dober smuk.

Smučarski pouk je v enaki meri sproščen. Kdor kolena ne drži v pravem položaju, ga ne zmerjajo, kvečjemu bodrijo: Nobenega strahu, najbolje se je udobno smučati. Smučarji v Aspenu si lahko prihranijo tudi drogi apres-ski oblačilje. V kavbojkih in vetrovki se človek namreč lahko pojavi tudi v najdražjih restavracijah. Apres-ski se poleg tega začne takoj po zadnjem spustu. Proti četrti uri popoldne se zbere v Aspen – od študentov, ki pomivajo posodo, do elite v range roverjih – pri pivu in glasbi in se nato seli iz lokala v lokal. »Saturday night« je tukaj vsak večer. Kdor je videti na zunan kot turist, mora plačati vstopnino; lokalni travolto imajo prost vstop.

Tudi smučanje je drugačno – morda celo prijetnejše – kot v Evropi. Narava je bila zelo darežljiva do Aspena in do Skalnatega gorovja (Rocky mountains). Čeprav dosežejo tudi višino 3600 metrov, so obrisi hribov mehkejši kot granitne oblike Alp. Aspen leži tudi mnogo južneje kot Alpe (na isti zemljepisni širini kot Mallorca). Zato sega drevesna meja prav do vrha. Posledica: trepetlika (Aspen) in jelke tvorijo naravno zaščito pred vetrom, kar onemogoča, da bi veter odpihnil sneg s smučiče.

K temu je prišteti še brezhibno vzdrževanje smučiče, ki ga z evropskimi razmerami ni mogoče niti primerjati. Spusti so vzorno označeni. Smučiča nadzoruje ekipa 150 ljudi, ki lahko kadarkoli s številnimi telefoni sproži alarm, nenehno pa jih gladi tudi 45 teptalnih strojev. Pri tem so cene v sprejemljivih mejah: 15 dolarjev ali malo manj kot 28 mark na dan. Po statističnih podatkih je smučanje v Aspenu super doživljaj: ima preko 200 smučiče s skoraj 500 kilometri skupne dolžine. K temu sodijo žičnice z zmogljivostjo 36 tisoč oseb na uro.

Josef Joffe, »Die Zeit«, Hamburg

Zimski turizem v petih deželah

Alpe letos pričakujejo 15 milijonov smučarjev

Kako jih sprejeti, ne da bi uničevali gora

»Oh! Če bi nam Angleži uredili Alpe, potem morebiti ne bi prišlo že tako daleč!« Tako je vzkljnil eden izmed odgovornih pri radu za urejanje švicarskega ozemlja ob koncu nenavadnega srečanja, ki ga je konec lanskega junija v nekaj letih dvakrat več. Že zdaj pa se japonski čarterski poletni množijo. Da bi usmerjali to plimo turistov in deviz, na veliko gradijo, povsod: v Franciji, Švici, Avstriji, Italiji, po hribovih in dolinah, razkošno in skromneje.

Toda – kar ponazarja tudi »grindelwaldsko srečanje« skoraj kot v karikaturi – povsod ne gradijo na enak način: na eni strani latinci obravnavajo Alpe kot počitniški privrsek velikih mest, na drugi pa germani veliko bolj spoštujejo pokrajino in njene prvotne prebivalce.

Praktično iz nič so zgradili ducat zelo modernih zimskih središč v francoskih Alpah, kjer nepremičninske transakcije povprečno dosega 5 milijard frankov. Tudi v najstarejših zimskih središčih, kot sta Chamonix ali Val-d'Isère, se v pravem neredu bočijo nove zgradbe. »Snežni načrt« se spreminja v pravi cestni valjar in ne prizna niti samim prebivalcem v gorah: v južnih Alpah živi na kvadratnem kilometru manj kot sedem prebivalcev. Devize se vračajo, toda francoske Alpe umirajo. »Zmlinčel nas je buldožer, saj nismo dovolj upoštevali hribovskega gospodarstva in okolja,« priznava pobudnik takih naselij Roger Godino. In direktor službe za upravljanje gora Georges Cumin dodaja: »Učiti bi se morali na lastnih napakah in se zgledovati pri Avstrijcih in Švicarjih.«

Kaj so torej počenjali ti »Germani«, medtem ko so se Francozi dobesedno zagnali v to prav brutalno gradnjo?

»Germani« pa so ga silili, naj bi teh tisoč postelj vključil v življenje in gospodarstvo vasi. In Angleži so ga nazadnje poslali domov in odločili, naj kmetje sami upravljajo svojo občino.

Tri rešitve istega problema, vse tri nezadostne, da bi ozdravili Alpe, ki bolehalo za soglasno ugotovljenim razdejanjem. Prav gotovo! Upravitelji se lahko opirajo na olajševalne okoliščine: to sezono se bo med Ubajem (Visoke Alpe) in Štajersko (Avstrija) na 1200 kilometrov dolgem alp-

skem leku zvrstilo 15 milijonov smučarjev. Strahovit napredek: v dvajsetih letih se je število Francozov, ki se ukvarjajo z zimskimi športi, pošterilo, od 630 tisoč leta 1958 jih je leta 1968 že milijon 250 tisoč, letos pa kar 3 milijone 800 tisoč. In to še ni vse: nemških smučarjev pravi, da jih je sedaj 6 milijonov – bo v nekaj letih dvakrat več. Že zdaj pa se japonski čarterski poletni množijo. Da bi usmerjali to plimo turistov in deviz, na veliko gradijo, povsod: v Franciji, Švici, Avstriji, Italiji, po hribovih in dolinah, razkošno in skromneje.

»Germani«, ali pa »meščanstvo«, izključno švicarska ustanova, v kateri so najstarejše družine iz vasi.

Vrhu tega morajo vsako odredbo odobriti na ljudskem glasovanju: štiri do šestkrat na leto grede prebivalci Zermatta na voliča, da se odločijo o nagibu ostrašja, o smotnosti tovarne za sežig smeti ali o največji dovoljeni hitrosti konj na križišču pred postajo...

V istem duhu federalizma in občinske avtonomije je sosednja Avstrija znala nadomestiti zamujeno, ko je šlo za razvoj turizma. To je storila previdno, ne da bi pri tem skazila pokrajino ali pregnala hribovske prebivalstvo.

Valais – arhitektonski spodsljaj

V nekaj letih so se prenočitvene zmogljivosti povzpelle na 935 tisoč postelj, tretjino celotne zmogljivosti Alp. Toda 35 odstotkov sob je »pri domačinih« in v ceno je vračunan tudi zajtrk, mleko pa včasih prinesejo iz bližnjega hleva. Celo Kitzbühel, ki privablja bogatejše in bolj elegantne goste, še vedno ponuja možnost izbire med palačo ali kmetijo.

Tujci, 69 odstotkov zimskih gostov, privablja v Avstrijo čar puhatih pernic na lesenih posteljah pa v pisane motive odeta lesena pročelja, krave, ki se motajo okoli smučarjev, žganje, ki ga pijejo v gostilni v popolnem pobratimstvu z domačini.

Bi šli v hotel? Natakarike, njihove postavice so stisnjene v rožaste narodne noše »dirndle«, so domača dekleta in so na to tudi ponosne.

»Dirndl«, irhaste hlače, smelost prignati svojo »tirolskost« do skrajnosti – takšna avstrijska folklorna lahko privabi nasmeh. V tem pa morda tiči globlji pomen. Alpska zemljepisna Paul in Germaine Veyret si izjemno razgibanost avstrijskih Alp razlagata le z navezanostjo na gore, ki je lastna germanskim ljudstvom. Opozarjata, da »nemška« področja Švice uspevajo, medtem ko so »italijanske« ali »francoske« gore bolj zapuščene.

Frankofonski Valais pa se je nekaj časa ogreval za zelo moderno opremo francoske stila, kar pa danes obžalujejo vsi Švicarji.

V Italiji, kjer sta zgodovina in zemljepis pomešala med seboj prebivalstvo različnih narodnosti s sosednjih dolin, pa nasprotje še bolj bije v oči: Piemont, nedavno povezan s Savojo, se ne zmeni za svoje gore. Frankofonska Val d'Aosta pa posnema francoski razvoj. V Trentinu Zgornji Adiži pa se prebivalstvo, ki je po jeziku in izvoru germansko, oklepa pobočij in si izmišlja zimsko središča po svojem okusu.

V Castelrottu (nekdanjem Kastelruthu), na primer, sredi Dolomito, na vaškem trgu, ki ga obdajajo baročna cerkev in s freskami okrašene hiše, razlaga lastnik »Hotela pri pošti,« Herr (ali Signor) Trocner: »Tu smo leta 1960 začeli prava prav iz nič. Da se turisti ne bi preveč pravaštrahili – nismo namreč imeli centralnega ogreva-

na, sobe pa so bile bolj slabe – smo jih ob njihovem prihodu že ne česti pozdravili z orkestrom in jih pogostili z obedom, ki so ga krepko zalili, vse to zato, da potem ne bi mogli oditi.« Ta trdovratna želja po uspehu pa je bila poplačana: Zgornja Adiža danes šteje 70 zimskih smučarskih središč, ki so jih razvili brez kakršnekoli pomoči od zunaj. Kmetijstvo in obrt pa sta še vedno zelo živahna.

Nasprotno pa so hribovci v Val d'Aosti kot tisti v Piemontu polni grenkega razočaranja. »Piemont – to je Torino, Fiat in vikend hišice v gorah,« pravi gospod Quadrelli, pokrajinski funkcionar za turizem. V Val d'Aosti so glasovi kar se le da ostri. »Začeli so posnemati francoska zimska središča, ko so le-ta doživljala krizo,« pravi odgovorni. Svoj srd znašajo predvsem na zimsko središče Pila, ki ga je zgradil Laurent Chappis, ki na tej strani Alp velja kljub vsemu – za nasprotnika francoskih »integralnih zimskih središč«.

Varljive, toda slikovite vasice

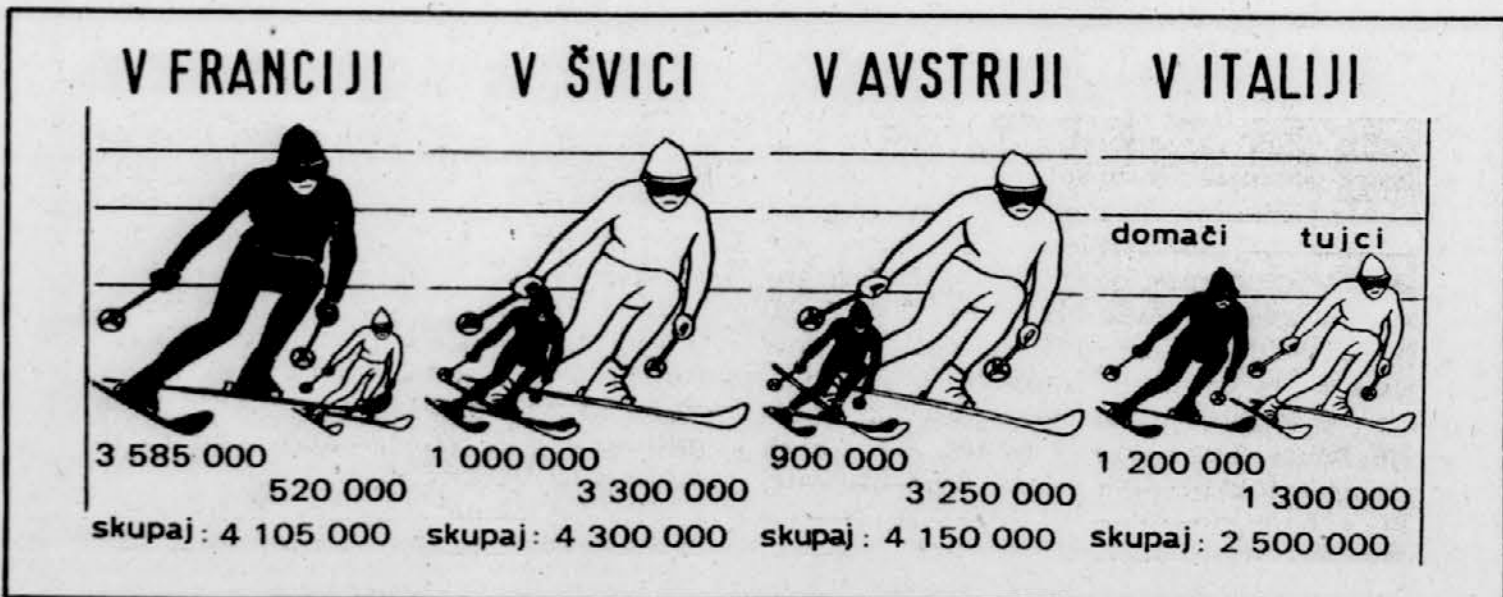
Prebivalci Val d'Aoste imenujejo Pilo tudi »jedrsko zaklonišče«: vsi dohodi so namreč skriti pod betonsko ploščo. Na tej plošči pa so hiše s stanovanji in Valtur, italijanska podružnica sredozemskega kluba. Na srečo pa je nasproti »domača« gostilnica, kjer si lahko »ljubi člani« vsaj enkrat domišljajo, da so stopili na italijanska tla.

»Naši gostje sanjajo o ‚naravi‘, zahtevajo pa funkcionalna zimska središča in odlična smučiča,« pravi Jean-Pierre Becret, ki dela v sredozemskem klubu. Neka raziskava francoskega državnega sekretariata za turizem samo potrjuje to protislovje: smučarji ne glede na narodno pripadnost »predvsem« cenijo »čar švicarskih ali avstrijskih vasic«, pa tudi »predvsem« organizacijo in udobje francoskih smučarskih tovarn. To potrjujejo tudi številke: število tujih smučarjev na francoskih vzpetinah se je s 120 tisoč leta 1968 letos povzpelo na 580 tisoč. V večini zahajajo v »integralna zimska središča«.

Kljub temu pa so se Francozi – kot je želel tudi Georges Cumin – le nekaj naučili iz svojih napak. Nova politika upravljanja francoskih Alp ima odslej svoj vzor: Valmorel.

Zadnje zimsko središče na pobočjih Tarentaise, ki ima 3 tisoč postelj, so gradili pod nadzorstvom domačinov, tako kot so to delali v Avstriji. Namenoma so ga zgradili tako, da je posnetek gorskih vasic, takih, o katerih sanjamo, ko jih videmo na švicarskih čokoladah.

Valmorel že imenujejo »snežni Port-Grimaud«. Cel niz vasic se kot na planinskem pašniku prepleta s starimi skednji vasi Avanchers. Zasnežene uličice se ovijajo okoli velikih hiš, pokritih s skrilastimi strehami, ki jih krasijo leseni izrezljani balkoni in pročelja, poslikana z rožami ali z raznimi stebrišči. »To je značilno za Piemont, torej tudi za Savojo,« trdi arhitekt Michel Bezançon. Trditve, ki so jo izrekla ta usta pa zveni precej presenetljivo. Pred desetimi leti je namreč taitisi Michel Bezançon zgradil La Plagne, ki je veljala za vzor metrotji – v Cogne.

Avgusta leta 1977 je predsednik republike v Vallouisi (Gornje Alpe) tudi uradno napovedal to novo politiko razumnega upravljanja: Odslej ne bo več novih velikanskih zimskih središč, samotno ležečih visoko v gorah, ampak stroga zaščita gora in njenih prebivalcev.

Namera je očitno hvale vredna. Ali pa se jo bodo lahko držali? Nekateri strokovnjaki o tem dvomijo. Hlastanje za nepremičninami je že na meji znosnosti: cene naraščajo in ponekod dosega 13 tisoč frankov za kvadratni meter v primerjavi s povprečjem osmih tisočakov. Zakon tržišča nov, železen zakon gospodarstvenikov, ki nam vladajajo, mora torej logično spodbujati vnovičen začetek gradnje v gorah.

Vrhu tega pa tudi ni gotovo, če se bodo švicarski in avstrijski kmetje-hotelirji v tem času kriz lahko še dolgo upirali skušnjavi po večjem zaslužku in večjem zaposlovanju – to pa lahko dosežejo le z večjo gradnjo.

»Latince« in »germane« so se danes torej znašli pred istim protislovjem kot pred petnajstimi leti: pred nujo, da bi ugodili rastočim potrebam zimskih športov, in obvezo, da bodo varovali gore in njihove prebivalce.

In še nikomur doslej ni uspelo najti tiste čudežne formule, s katero bi se lahko izvili iz te zadrege.

Michèle Georges, Evelynne Falot, Vanja Lukšic, L'Express, Paris